

**DE
DEVENTER
MOORDZAAK**

**DE OMSTREDEN VEROORDELING
VAN ERNEST L.**

STAN DE JONG

UITGEVERIJ BAKERS

De Deventer Moordzaak – De omstrede veroordeling van Ernest L.

Stan de Jong

Hoofdstuk I. Een hoekhuis in Almere-Buiten

Het was maandagmiddag 1 juli 2002. Er was heel wat belangwekkends aan de hand in de wereld. Mat Herben maakte zich kwaad over baantjesjagers binnen de LPF, de partij van de vermoorde Pim Fortuyn. Een redacteur zag op teletekst dat de kabinetsformatie voorspoedig verliep. En een andere redacteur las in de krant dat de abortusboot de overtijdpil mocht geven. Met zijn allen lazen we dat LPF'er Ferry Hoogendijk nu zelfs 'op ramkoers' met zijn tegenstanders in de partij bleek te zitten.

Het was op deze zelfde maandagmiddag dat Gerard Mulder de kamer binnen kwam. De adjunct-hoofdredacteur van HP/De Tijd had een dun sigaartje tussen de lippen geklemd. Daar kon hij trouwens prima mee spreken.

“Ik krijg net een fax binnen. Het gaat over een man die heet...” Mulder checkte het blaadje in zijn hand. “Die heet L. Hij zou een moord hebben gepleegd. Althans, daar zit hij voor vast. Twee mensen heb ik gesproken, die menen dat dit uh... volkomen ten onrechte is. Het zou belangwekkend kunnen zijn!”

Voor zijn doen was Mulder kort van stof. Maar ja, wat wilde je ook met al dat gerommel binnen de LPF. Het was vlak voor de deadline. “Kijk maar wat je ermee doet. O ja, misschien kun jij dan in elk geval die mensen even bellen? Ik bedoel: wat je ook beslist, hoor.”

“Goed”, zei ik.

“Dus dat hebben we dan nu afgesproken? Mooi.” En weg was Mulder.

De fax was een kunstwerk op zich. Het briefhoofd vermeldde: Algemeen Schrifkundig Bureau E.&W. Waisvisz. Daaronder in kleine lettertjes: Gedipl. Schrifkundigen en erkend/beëdigd schrift-experts. Er was ook een logo: een weegschaal en schuin eronder een kroontjespen met een veertje erin. Daarboven stond: *verba volant scripta manent*. Wat dit betekende, wist ik niet precies.

Het geheel was geadresseerd aan ‘de Weled.heer Gerard Mulder’. Ook de rest van de brief, die niet op een computer maar op een schrijfmachine was getikt, ademde de sfeer uit van iemand die gewend was zich in formalistische bewoordingen te richten tot de allerhoogste instanties.

“Zeer geachte heer Mulder”, zo begon het. “Naar aanleiding van ons telefoongesprek dd. heden zenden wij U bijgaand een tweetal krantenartikelen inzake de onterecht vastzittende verdachte L. Wij beschikken over het gehele strafdosier, alsmede een bandopname van het programma Netwerk. Wij vervaardigden een rapport van ca. 120 pagina’s dat van het gebezigde bewijs niets heel liet. Betrokkene is werkelijk ONSCHULDIG en het is een schande dat Justitie er moeite mee heeft het toe te geven. De heer L. dreigt gegijzeld te worden door het rechtssysteem.”

De schrijver maakte meer gebruik van het in kapitalen zetten van woorden. Ik las verder: “Een rapport van ons diende als basis voor het herzieningsverzoek dat 21 december 2001 werd ingediend. Het antwoord van de Hoge Raad laat VEEL TE LANG op zich wachten. Men geeft voorrang aan uitgeprocedeerde asielzoekers. Natuurlijk moeten ook die mensen geholpen worden, maar het is onaanvaardbaar dat een Nederlander, een heel hard werkende keurige man, al 22 maanden vastzit voor een moord welke hij beslist niet heeft gepleegd.” Het briefje eindigde met een uitnodiging aan Mulder het rapport persoonlijk te komen inzien in Almere-Buiten, waar het bureau kennelijk kantoor aan huis hield. De bedoeling was tevens daar ‘veel te vernemen’. “Wij hopen dat U wilt helpen in deze zaak, welke langzamerhand onmenselijke vormen gaat aannemen. Met vriendelijke groeten en de meeste hoogachting, E. & W. Waisvisz.”

Achteraf moet ik bekennen dat ik nog nooit van de heer L. had gehoord. Noch van een schrifkundig Bureau Waisvisz – wat dat ook mocht zijn. De aan de brief geniete krantenartikelen maakten me ook niet veel wijzer, behalve dan dat het een zaak in Deventer betrof, dat iemand was vermoord met een mes, dat het ging om een ‘schatrijke

weduwe’, dat er nieuw onderzoek was gedaan, en dat er een ‘kleiner krommer mes’ was gevonden dat het moordwapen zou zijn. En dat die arme mijnheer L. er dus allemaal niets mee te maken had.

Net als waarschijnlijk de meeste mensen ging ik er van uit dat als een verdachte na twee rechterlijke beslissingen was veroordeeld, dit doorgaans wel terecht zou zijn. In dat geval had ik weinig medelijden met zo’n persoon, of hij nu een hardwerkende keurige vaderlander was of niet.

Met misdaadverslaggeving had ik daarnaast niet zo veel op. In de drie jaar dat ik bij HP/De Tijd werkte, kon ik me niet herinneren dat op dit specifieke terrein veel was gepubliceerd. Wel hoorde je soms verhalen uit een glorieus verleden. Zo was er Ton van Dijk, die nog wel eens de burelen bezocht en dan grappige anekdotes over zware jongens uit zijn Haagse Post-tijd opdiste. Je had Annejet van der Zijl, die mooie reconstructies had geschreven. En natuurlijk het roemruchte duo Barkman-Hage dat gespecialiseerd was in het in verre buitenland traseren van diverse coke- en hasjaanvoerroutes - onderwerpen waar het duo om de een of andere reden een speciale belangstelling voor had ontwikkeld.

Ik legde de brief tussen twee halflege bekertjes koffie. Niet van zins er veel aandacht aan te besteden.

Een week later zat ik in de trein op weg naar Almere-Buiten. Ik passeerde het station Diemen-Zuid en liet de woorden die hoofdredacteur Henk Steenhuis op de dinsdagvergadering had gesproken nog eens op me inwerken.

“We hebben een traditie hoog te houden in de misdaadjournalistiek”, sprak Steenhuis. “Wat denk je? Kan het iets zijn?”

“Ik denk het wel.”

“Nou”, zei Steenhuis, “een echte ‘Van der Zijl’ – dat zou mooi zijn. Doe je best!”

De afspraak was telefonisch geregeld. Het had iets weg van een militaire operatie. Om klokslag drie over half twee zou ik bij de telefooncel, onder het stationsgebouw, staan. Daar zou meneer Waisvisz me ophalen. We zouden naar het kantoor rijden, waar ik het rapport mocht inzien en daar tevens ‘veel vernemen’ – wat de impact van die laatste twee woorden was, kon ik op dat moment niet bevroeden. Anders was ik er waarschijnlijk nooit aan begonnen.

Meneer Waisvisz was precies op tijd. Hij droeg een snor en een bril en had vriendelijke blauwe ogen. Hij had de reclamecampagne van HP/De

Tijd op televisie gezien, vertelde hij. Dat had indruk gemaakt. “Alleen deze week – alleen in HP/De Tijd”, deed hij na. “Precies wat we nodig hebben. Dit zou een doorbraak kunnen forceren. We hebben een team van journalisten om ons heen verzameld!”

In de auto hingen foto's van huisdieren. Meneer Waisvisz drukte op het gaspedaal. Het was een klein stukje rijden. We kwamen aan bij een hoekhuis in een keurige straat. Op de deur was een bord geschroefd met daarop het inmiddels al wat meer vertrouwde ‘Algemeen Schrifkundig Bureau E. & W. Waisvisz’. E. stond voor Ed. W. voor Wanda.

Binnen zat mevrouw Waisvisz al met de koffie. De twee konden nauwelijks wachten met over de zaak te vertellen, waar ze al anderhalf jaar dag en nacht ‘vooralsnog geheel belangeloos’ mee bezig waren. Vooral Wanda, een in prachtige volzinnen sprekende dame met lang witgrijs haar, leek zich als een moderne Miss Marple op de zaak te hebben gestort.

(Daarmee is niets denigrerends gezegd. Miss Marple heeft, zoals bekend, heel wat misdaden opgelost, en het rapport dat ik in handen kreeg zag er bepaald indrukwekkend uit en zou, zo merkte ik later, vele interessante openingen bieden in deze intrigerende moordzaak. Maar ja, dat was allemaal later...)

Wat me onmiddellijk trof was de gedrevenheid waarmee het echtpaar sprak. “Het gaat ons niet om juridische haarkloverijen”, legde Wanda uit. “Als meneer L. het gedaan zou hebben, dan had hij voor mijn part levenslang mogen krijgen. Het betreft hier immers een van de gruwelijkste misdrijven die er bestaan – een misdrijf tegen het leven gericht. Maar deze stumper is werkelijk onschuldig!”

“Mijn echtgenote was daar vrij snel van overtuigd”, knikte Ed. “Ik was aanvankelijk sceptischer. Nu zeg ik: de herziening laat te lang op zich wachten. Er moet een strafonderbreking komen – dat spreekt.”

“Ken je het oude talmoedische gezegde: wie één mens heeft gered, heeft de wereld gered?”, vroeg Wanda.

“Nee”, antwoordde ik. “Bent u wellicht Joods?”

“Er bestaan enige aanwijzingen voor”, zei ze. “Mijn man wel.”

Je zou het echtpaar Waisvisz licht excentriek kunnen noemen. Het tweetal kwam nauwelijks de deur uit en om vakantie gaf het al helemaal niet. Ed groeide op in Nederlands-Indië, vertelde hij, waar hij als jongen in een Jappenkamp had gezeten. Hij had gevaren, was hoofdredacteur/oprichter geweest van ‘de voorloper van Intermediair’,

en was ook nog eens amateur-uitvinder. Zijn belangrijkste ontdekking: een soort meervoudige schroevendraaier. Ed liet het zien. Het zat in een doos met fraaie linten. Het technische hoogstandje was nooit in ontwikkeling genomen, maar er was wel octrooi voor bemachtigd in Nederland en Amerika.

Wanda was al even apart. Ze schreef in haar vrije tijd religieuze gedichten. Over Vietnam, of gewoon over de liefde en de lente. “Een bijzondere vrouw met veel talenten”, vertelde Ed toen we een uur later in de tuin stonden, waar ik een sigaretje mocht roken. “Vroeger was mijn echtgenote echt een stuk, zoals ze dat tegenwoordig zeggen. Ze is zeer intelligent en kan prachtig zingen.”

Vanuit de keuken klonk operagezang.

Hun grote passie was het grafologisch en schriftkundig onderzoek, waarmee de zestigers nu zo’n twintig jaar hun brood verdienden. Ze lieten een dossiermap zien met opdrachten van politie en justitie. Boven in de werkkamer lag nog veel meer. Er kwamen nu ook krantenknipsels te voorschijn waaruit bleek dat ze door middel van ‘contra-expertises’ allerlei vreemde zaken hadden opgelost. Dit overigens niet tot ieders vreugde. De Waisviszen leefden, zo vertelden ze, al jaren in onmin met de stuk of vijf andere grafologen die Nederland rijk was.

(De portee van die opmerking kon ik toen nog niet inschatten. Net zomin als ik op dat moment kon weten dat ik hier, in dit hoekhuis in Almere-Buiten, heel wat vegetarische hamburgers zou eten, dat ik ‘dankzij’ de Waisviszen een hoogoplopende ruzie met de bekendste misdaadverslaggever van het land zou krijgen, en dat die hele Deventer moordzaak me driekwartjaar van mijn leven zou kosten. Dat kwam allemaal later...)

Ondertussen vertelde mevrouw Waisvisz allerlei details over de zaak. Er bleek niet alleen iets te zijn met een ‘kleiner krommer mes’, maar ook met een raar gsm-gesprek en met een snuffelhond die Spike heette. Na het afspelen van de videoband van Netwerk, die meneer Waisvisz om de paar minuten op *still* zette om commentaar te geven, duizelde het me. Het was een razend gecompliceerde toestand.

“De zaak ligt dus eenvoudig”, concludeerde Ed. “Dat is het bizarre eraan.”

“Wat denk je?”, vroeg Wanda. “Komt het op de cover?”

“Tja, het is een bijzonder verhaal”, zei ik. “Maar ik moet het natuurlijk wel checken. In elk geval heb ik het rapport nodig.”

“Het is mijn enige exemplaar”, zei Wanda. “Ik geef het niet zomaar

mee. Laten we eerst nog wat praten.”

Drie uur later bracht meneer Waisvisz me naar het station. Op het perron lagen lange schaduwen. Het was een warme dag geweest. “Als het allemaal achter de rug is, organiseer ik een diner voor iedereen die zich voor de zaak heeft ingespannen”, zei Ed. “Een restaurant heb ik al besproken.” Hij kneep in mijn arm: “Je houdt toch wel van Indisch eten?”

Ik knikte van ja en klemde het rapport stevig onder mijn arm.

Hoofdstuk II. De Pil

Voor de toegangspoort van de Penitentiare Inrichting Lelystad, onder de vaste cliëntèle beter bekend als De Pil, staat een kunstwerk. Het zijn twee katten op sokkels. De ene kat houdt een sleutel vast; de andere probeert daar zijn poot door te wurmen. De symboliek zal wel zijn dat vrijheid niet te koop is, of zoiets. Wie de kunstenaar is, is onbekend. Vermoedelijk zal het de 432 gedetineerden een zorg zijn.

De Pil bestaat uit twee koepelgevangenissen – een huis van bewaring en een ‘echte’ gevangenis – en een noodgebouw. Een koepel is verdeeld in vier blokken die alfabetisch zijn genummerd. Een blok bestaat weer uit twee cellengalerijen met elk 24 cellen. Iedere cel is drieëneenhalf bij twee meter. In cel E08 zit gedetineerde nummer 1994681.

Zojuist is nummer 1994681 via een trap naar boven gegaan en de bezoekersruimte binnen gelopen. Hij is aan een rustig tafeltje gaan zitten en heeft zijn bril afgenomen. Zijn ogen liggen diep in de kassen. Hij draagt een groene broek en een blauw shirt en is bijna kaal. Aan zijn vinger zit een trouwring. Zijn echtgenote en twee kinderen wonen trouwens ook in Lelystad - recht tegenover de bajes.

Voor je rust moet je hier niet gaan zitten. Overdag is het een kleretherrie in De Pil. De gedetineerden lopen te joelen, hun ghettoblaster staan op stand-snoeihard. Gevangene 1994681 ergert zich daaraan. Zelfs als hij zijn oordopjes indooft – en dat doet hij overdag regelmatig – kan hij het geluid van de dreunende bassen niet buiten houden. “Die zijn het ergste”, klaagt hij. “Je hele lichaam gaat ervan trillen. Wat wil je ook? Het is hier allemaal beton.” Zijn vorige verblijfplaats, het huis van bewaring te Zwolle, kon ook niet bepaald een kuuroord worden genoemd. Maar daar hielden de bewakers – of zoals ze liever genoemd

willen worden: penitentiaire inrichtingswerkers - er nog enig toezicht op dat het kabaal niet te erg werd. Maar hier...

Terwijl het toch zo duidelijk in het handboek met 'leefregels' staat dat elke gedetineerde ter beschikking is gesteld. Geen overlast veroorzaken! Gevangene 1994681 heeft het handboek goed bestudeerd, zo is hij wel. "Maar als je het personeel erop aanspreekt, halen ze hun schouders op. Je kunt nog beter tegen een lantaarnpaal praten."

Rust, reinheid en regelmaat – het schijnt louterend te werken. Maar het adagium geldt niet in De Pil. Drugsgebruik is hier bijvoorbeeld heel normaal. Af en toe houden de gedetineerden een 'feestje' en wordt het hele spul bij elkaar gelegd. Iedereen doet mee – uitgezonderd gevangene 1994681. De directie kent het probleem, maar ziet het oogluikend toe. "Een penitentiaire inrichting is", zegt men in het geval iemand ernaar vraagt, "een afspiegeling van de samenleving." Men spreek ook wel van 'een snelkookpan'. Op snelkookpannen staat veel druk. Enfin, wil men het drugsgebruik 'eliminieren', dan betekent dit dat het bezoek voortaan achter glas moet, er niet langer artikelen van buiten mogen worden gegeven en gevangenen geen eigen kleding mogen dragen. Een repressief regime, kortom, en daar is de Nederlandse samenleving niet aan toe. Dan kookt de boel over. Zegt de directie van De Pil.

Gevangene 1994681 denkt er het zijne van. Niet dat hij veel last heeft van zijn stonede medebewoners – als ze hebben gebruikt, zijn ze zeker twee dagen kalm.

Gevange 1994681 is anders dan de rest. Hij denkt en schrijft liever dan dat hij herrie maakt. Elke dag weer, honderden pagina's nu al bij elkaar. Een spannend jongensboek heeft hij al af. *Diamanten uit Burrestown* heet het. Er is nog geen uitgever voor gevonden. "Ze krijgen natuurlijk honderden van die boekies", vermoedt hij. En ja, een boek voor de jeugd geschreven door iemand die voor moord is veroordeeld, ligt misschien iets minder goed in de markt.

Daarnaast is hij bezig met een misdaadroman. Het gaat over een man – zo'n type brave oppassende burger - die ten onrechte wordt verdacht van de moord op een rijke weduwe in een provincieplaatsje. Door allerlei machinaties van politie en justitie krijgt hij twaalf jaar cel. Eigenlijk is het een naar verhaal. Met een ongewisse afloop.

Ja, gevangene 1994681 is anders dan de rest. Waar de overige gedetineerden nauwelijks meer opleiding hebben genoten dan lagere school, heeft hij een academische studie afgerond. Daar kunnen ook de

bewakers - pardon: penitentiaire inrichtingswerkers - niet aan tippen. Veel meer dan een interne opleiding hebben die niet gehad. Ze leren tijdens die opleiding ‘conflicten hanteren’ en ‘overwicht houden’. Het is belangrijk dat ze ‘stevig in hun schoenen staan’. Ach, de meesten zijn best aardig. Bijna allemaal kennen ze zijn zaak. Laatst kwam er een medewerker van vakantie terug en vroeg: “Goh, zit je hier nu nog?” Hij klomk oprecht verbaasd.

Met zijn medebewoners heeft 1994681 weinig contact. Veelal zijn het kleine criminelen, die via de draaideur in en uit gaan. Ze vinden het reuze gezellig hun maten in De Pil weer eens te zien, of doen in elk geval alsof als ze binnenkomen. En als ze weg mogen, levert dat soms eigenaardige taferelen op. Neem die toestand met Jan vorige week. Zat als een kind te janken toen hij werd vrijgelaten. Ging bewakers omarmen alsof het familie was. Nu ja, Jan is junk - die hoeft zich geen zorgen te maken, die komt wel weer terug.

Nee, dan gaat gevangene 1994681 nog liever om met de ‘grote jongens’, zoals de drugshandelaars. Die zijn minder opgefokt en zitten, net als hij, tenminste wat langer. Hoewel bijna niemand zo lang moet zitten als nummer 1994681: twaalf jaar.

Vanaf december 2000 verblijft Ernest L., want zo heet gevangene 1994681, in De Pil. Eerst in het huis van bewaring, daarna, toen zijn zaak netjes was afgehandeld, in de gevangenis. Een koepel verderop. Het is nu juli 2002. Ruim vijfhonderdzestig dagen bij elkaar. En dan telt hij het voorarrest niet eens mee.

De tijd kruipt hier langzaam voort. Alle dagen lijken op elkaar. ‘s Ochtends om zeven uur wordt de celdeur ontgrendeld. Dan is het van ‘Goedemorgen Ernest’. Ernest zegt altijd goedemorgen terug, want in zijn oude metier was hij gewend beleefd te zijn. Meestal is hij dan al wakker, want hij slaapt licht. De gevangene wast zich met een plens koud water of neemt een douche – er zijn er drie per galerij – en eet een paar boterhammen. De dag ervoor, rond vier uur ‘s middags, heeft elke gedetineerde een half brood, een pak melk en twee plakjes kaas en worst gekregen. Voor culinaire specialiteiten, zoals pindakaas of jam, moet je in de gevangeniswinkel zijn.

Een dagdeel werken is in de gevangenis verplicht. Je kunt kiezen voor de ochtend of de middag. Er is een houtafdeling, een metaalafdeling, een textielafdeling. Bestemd voor de gedetineerden die een vak beheersen. Een minderheid dus. De rest houdt zich bezig met ‘diverse

activiteiten', zoals dat heet. Keilbouten in elkaar draaien, stickers plakken, zakjes mest vullen, stopcontactjes maken.

“Doffe ellende is het daar”, zegt de fiscaal jurist. “Geestdodend.” Het ergste is nog niet eens het werk zelf. “De sfeer is beroerd, vinnig, en je verstaat de mensen niet.” Groepjes gedetineerden klitten per nationaliteit of afkomst bij elkaar. De Surinamers bij de Surinamers, de Turken bij de Turken, de Marokkanen bij de Marokkanen. “De blanken trekken ook naar elkaar toe.” Met Onno heeft hij nog het meeste contact. “Een vrij redelijke knaap. Ondanks die misstap die hij heeft begaan.” Onno werd met een groot aantal kilo's op Schiphol gepakt. Hij kreeg vier jaar. Vroeger had hij een café-restaurant in Den Helder.

Gevangene 1994681 heeft een baantje als reiniger op de onderwijsafdeling weten te bemachtigen. Asbakken legen, plee schoonmaken. Dat werk. Rond twaalf uur is er dan warm eten. Aardappelen of rijst, sperzieboontjes, een slavink. Soms bami of nasi. Ach, hij is altijd ‘een simpele eter’ geweest. Voor hem geen ‘liflafjes’. Na het eten gaat hij weer naar de onderwijsafdeling. Om te schrijven. Of te denken. Over de toestand waarin hij is verzeild geraakt.

Wanneer Ernest L. over zijn zaak spreekt, blijkt dat hij een uitstekend geheugen heeft. Helder, tot op de kleinste details, kan hij erover vertellen. Maar er zijn ook momenten dat hij emotioneel wordt. Zijn Amsterdamse accent wordt dan sterker. Het zijn de momenten waarop de paranoia lijkt toe te slaan en hij schijnbaar onsamenhangende taal uitslaat. Zoals: “Er was die dag een operatie aan het basisstation. De cell-ID verschilt maar één cijfer. Dat kan toch geen toeval zijn?”

Of: “Die rechters waren oudere, ervaren juristen? Als er met de paraplu is gerotzoid, met die geurproef, dan kun je toch wel nagaan dat de rest ook niet klopt. Dan ga je toch vérder zoeken!”

De cell-ID, de geurproef, de paraplu – het zijn slechts enkele intrigerende onderdelen van wat inmiddels de Deventer moordzaak is gaan heten. Een zaak waarvoor Ernest L. beweert onschuldig vast te zitten. Zijn laatste hoop is gevestigd op de Hoge Raad, die zich momenteel buigt over een verzoek tot herziening. Wanneer het verzoek wordt toegewezen, moet een ander gerechtshof opnieuw zijn zaak behandelen. Misschien dat dit alsnog tot een vrijspraak kan leiden. Net zoals in de Puttense moordzaak.

“Weet u”, zegt Ernest en tuurt naar zijn schoenen. “Als meneer en mevrouw Waisvisz zich niet met mijn zaak waren gaan bezighouden, had geen enkele instantie zich nog om mij bekommerd. Eigenlijk te gek voor woorden. Twee particulieren...” Dan plotseling fel: “Ik heb met

die hele zaak geen snars te maken!”

Is Ernest L. het slachtoffer van een reeks misverstanden, blunders en manipulaties door politie en justitie die de verbeeldingskracht van Franz Kafka te boven gaat? Zoals hij zelf beweert? Of is hij de koelbloedige moordenaar die de autoriteiten in hem zien? Laten we niet op de zaken vooruit lopen. Eerst maar eens terug naar die, ook voor hem, fatale dag, nu bijna drie jaar geleden.

Hoofdstuk III. De Deventer moordzaak

Het is zaterdag 25 september 1999. Om half elf 's ochtends heeft de 60-jarige Jaqueline Wittenberg-Willemsen een afspraak bij La Coupe Kappers in Deventer. De goed gesoigneerde weduwe laat hier elke week haar haar watergolven. Als zij na een half uur niet is komen opdagen, belt een medewerkster naar haar huis. Mevrouw Wittenberg staat er om bekend dat zij punctueel is, en zal niet zomaar zonder af te zeggen wegblijven. Wanneer er niet wordt opgenomen, schakelt de kapster een buurvrouw in, die zij vraagt een kijkje te nemen bij de woning. De buurvrouw belt aan. Niemand doet open. De gordijnen van het huis zijn gesloten. Binnen brandt licht.

Even later rijdt een surveillancewagen van de Deventer politie de oprijlaan van de Zwolseweg 157 op. De agenten tikken aan de achterzijde, bij de keuken, een raampje in, en verschaffen zich zo toegang tot de woning. Voor de open haard in de woonkamer, recht onder het portret van haar overleden echtgenoot, de zenuwarts Willem Wittenberg, vinden ze het lichaam van de weduwe. In haar blouse zitten gestolde bloedvlekken. De details zijn gruwelijk. De moordenaar heeft haar gewurgd (haar strottenhoofd is gebroken) en vijf maal dermate hard met een mes in haar borst gestoken dat haar ribben zijn gebroken. Ook heeft het slachtoffer een forse hoofdwond. Het moordwapen wordt niet aangetroffen.

Omdat er geen sporen van braak zijn, concludeert de politie dat de dader is binnengelaten of een sleutel bezat. De al wat oudere weduwe was een voorzichtige vrouw. Jaqueline vergrendelde haar deur met een hele reeks sloten – ze zou sinds enige tijd ook een alarminstallatie bezitten - en zou 's avonds nooit een onbekende binnenlaten. De dader moet haast wel een bekende van het slachtoffer zijn geweest. De voordeur zat niet op het nachtslot, niet op de grendel en niet op de

ketting, en was vermoedelijk achter iemand dichtgetrokken.

Aan de hand van een aantal ‘stille getuigen’ meent de politie dat zij donderdagavond 23 september, dus twee dagen voordat het lijk wordt gevonden, is overleden. Op de leestafel in de serre ligt het Deventer Dagblad (een avondkrant) van donderdag 23 september en een TV-gids die is opengeslagen op donderdag. Op de deurmat onder de brievenbus vindt men De Telegraaf van vrijdagochtend 24 september. Uit haar agenda blijkt dat ze vrijdag om 10.00 uur een afspraak had met haar schoonheidsspecialist in Zutphen, waar zij niet is verschenen.

Kennelijk verwachtte zij die bewuste donderdagavond bezoek. Op een tafel staat een ontkurkte maar niet aangebroken fles rode wijn en een vol glas sinaasappelsap. Na het avondeten dronk Jaqueline nooit koffie, liever een sapje. Voor zichzelf zou ze, zo menen kennissen, niet snel een fles wijn open trekken. Anderen verklaren overigens dat zij dit wel eens deed.

De recherche meent nu een goed beeld te hebben van hoe de laatste avond is verlopen. Jaqueline heeft gegeten, de afwas gedaan - haar keukenschort hangt aan een stoel in de serre - en naar het NOS Journaal gekeken. Omdat zij normaal gesproken haar schort opborg als zij visite kreeg, denkt de politie dat het bezoek zich pas die avond heeft aangekondigd. Om half negen voert Jaqueline een laatste telefoongesprek. Kort daarna laat zij haar moordenaar binnen.

Gezien de brute wijze waarop zij is gedood, zou de moord een emotionele achtergrond kunnen hebben. Een kort buurtonderzoek levert weinig op. Niemand heeft die donderdagavond iets gezien of gehoord. Wel wordt er een verfrommeld briefje in de tuin gevonden, vol met taal- en spelfouten, waarvan de afzender onbekend is:

Hierbij wil ik mijn exuus aanbieden. Want ik durf niet zomaar bij u aan te bellen. Want ik weet dat U kwaad bent op mij en mij vriend. Maar toch wil ik u mijn exuus aanbieden, dus doe ik het op deze manier. Want ik weet dat u voor de spullen die ik en mijn vriend hebben gestolen hard gewerkt hebben. Dus ik kan me voor stellen dat u kwaad bent. Nu zal u wat denken dat ik deze brief moest schrijven. Maar dat hoefte ik niet maar ik doe het toch. En ik hoop dat u mijn exuus aanvaard.

In eerste instantie vormt dit briefje het belangrijkste aanknopingspunt voor de politie, zo blijkt ook uit het programma Opsporing Verzocht van 19 oktober. Er komen tips binnen. Enkele dagen voor haar dood

zou een onguur type met lange haren en een ketting met een groot kruis om zijn hals hebben rondgescharreld bij haar garage. De weduwe zou gevraagd hebben wat hij daar te zoeken had – de man kwam met een vaag verhaal dat hij een brommer zocht - en hem hebben weggestuurd. Vermoedelijk ging het om een drugsverslaafde.

Ook gaan er verhalen over (voormalige) psychiatrische patiënten, die wel eens aan de deur kwamen. De onbekende auteur van het briefje lijkt de Wittenbergs in elk geval goed gekend te hebben, want de weduwe sprak tegenover anderen vaak over hoe zij en en haar man ‘hard gewerkt’ hadden voor de ‘spullen’ die zij bezaten. Maar het lukt de politie niet de verdachte briefjesschrijver en zijn kornuit te vinden.

Van roof lijkt ook geen sprake te zijn. Wel is er in de praktijkkamer, op de eerste verdieping van de woning aan de straatkant, een braadslee gevonden, die de weduwe op zolder bewaarde. Zij zou die pan gebruikt hebben om er sieraden en geld in te stoppen. Het deksel van de pan lag nog op zolder. Volgens de schoonmaakster, die op donderdagochtend is geweest, was er niets uit genomen. Later wordt gesproken over een bedrag van zestigduizend gulden. Het blijft onduidelijk.

Jaqueline Wittenberg-Willemen was een rijke vrouw. Haar vermogen wordt geschat op vier miljoen gulden. Tien dagen voor haar dood heeft zij een nieuw testament laten opmaken. De erfenis gaat, conform de wil van haar overleden echtgenoot Willem, vrijwel geheel naar een nog op te richten Dokter Wittenberg Stichting, die zich moet inzetten voor de hulp aan (uitbehandelde) psychiatrische patiënten. De familie Willemen, met wie zij gebrouilleerd was, krijgt niets. Wel heeft zij enkele (bescheiden) bedragen gelegateerd aan haar schoonzus en enkele neven aan de kant van de Wittenbergs.

Het nieuwe testament verschilt ingrijpend van het vorige. In het oude testament was nog geen sprake van een Dokter Wittenberg Stichting, maar waren de voornaamste begunstigden van het miljoenenvermogen de vrouw en dochter van een huisvriend, genaamd Pieter ter Velde. Opvallend, want het is diezelfde Pieter ter Velde die als executeur-testamentair dit voor hem en zijn familie zo gunstige testament zou moeten gaan uitvoeren. De politie denkt dan ook een motief in handen te hebben. Maar Ter Velde heeft een alibi.

Vanwege de schokkende details, het feit dat Deventer de laatste jaren vaker is geplaagd door (onopgeloste) zware misdaden en misschien ook wel door de omstandigheid dat het hier een respectabele, wat chique familie betreft, krijgt de zaak topprioriteit van de Deventer politie. De

burgemeester, tevens korpsbeheerder, vraag steun in de nabij gelegen districten en er wordt een regionaal recherchebijstandsteam gevormd. De hoogste baas, de korpschef van de regiopolitie IJsselland, Jan Wilzing, bemoeit zich persoonlijk met het onderzoek. De moord op Jaqueline Wittenberg moet koste wat kost worden opgelost.

Ongeveer twintig rechercheurs worden op de zaak gezet. In de kring van familie, vrienden en bekenden van mevrouw Wittenberg horen zij tal van getuigen. Maar dit geeft blijkbaar geen enkele keer aanleiding tot een arrestatie over te gaan. Het is bijna twee maanden na de moord. De recherche IJsselland lijkt op een dood spoor te zitten. Dan wordt, op 19 november, de fiscaal jurist Ernest L. aangehouden.

Op de dag van zijn arrestatie is Ernest L. 46 jaar. Een intelligente, maar eenvoudige man. De Amsterdammer groeit op in de buurt van het Amstel Station. Zijn vrouw, Anneke - ook een geboren Amsterdamse, maar afkomstig uit 'Oost' - ontmoet hij op een plaatselijke dansschool. In 1982 trouwt Ernest met zijn jeugdliefde; het stel woont dan al een jaar of zes samen in Lelystad. Ze krijgen twee kinderen: dochter Sabine en zoon Jasper. Hoewel Anneke sinds haar achttiende last heeft van depressieve buien, waarvoor ze af en toe medicijnen slikt, omschrijven de echtelieden hun huwelijk als 'heel gelukkig'.

Na zijn HBS-A studeert Ernest korte tijd psychologie aan de universiteit en later rechten. Beide studies zal hij niet afmaken. Ondertussen werkt hij, onder meer, tien jaar lang bij de PTT. Later zal hij in de avonduren alsnog zijn studie (fiscaal) recht voltooien.

In september 1999 is L. al weer een jaar of zes in dienst van de Vereniging van Artsen Assurateurs (VVAA) in Zwolle. De vereniging regelt voor medici en paramedici schade- en levensverzekeringen, belastingzaken, de boekhouding, en er is zelfs een reisbureau bij de vereniging aangesloten. Ernest werkt op het belastingadvieskantoor. Hij heeft tweehonderd klanten voor wie hij de jaarrekeningen opstelt en de belastingaangiften verzorgt.

Voor zijn werkgever maakt L. lange dagen. Soms werkt hij zestig tot zeventig uur in de week. Hij is veel op pad met zijn stationwagen, een Volkswagen Passat. Het is gebruikelijk dat de artsen, die verspreid over het land wonen, aan huis worden bezocht. Vaak gebeurt dat 's avonds. Geen punt. Ernest mag graag autorijden en benut de reistijd om, zoals hij het zelf altijd wat plechtstatig uitdrukt, 'over beroepsmatige zaken na te denken'.

Op zijn werk staat L. bekend als een evenwichtige, hardwerkende man.

Vrienden en bekenden noemen hem nuchter, serieus, ‘op zich geen jolige broek’, en rustig. Eigenlijk is Ernest L. een beetje een saaie piet. Hij rookt niet en drinkt geen druppel (vindt hij niet lekker), is geen gokker en gaat elk jaar met de caravan op vakantie naar dezelfde streek in Zuid-Frankrijk en Spanje.

Maar Ernest L. is óók sinds enige tijd de nieuwe executeur-testamentair van mevrouw Wittenberg en de eerste voorzitter van de Dokter Wittenberg Stichting. Bovendien is het laatste telefoongesprek dat de weduwe rond half negen ‘s avonds voert van hem afkomstig. Wie wel eens een detective leest, weet hoe dit tot de verbeeldingskracht van inspecteurs kan spreken. Het ‘laatste telefoontje’ zal ook de Deventer politie buitengewoon gaan intrigeren.

De contacten tussen Ernest L. en de Wittenbergs stammen van enige jaren daarvoor. Via een collega van de VVAA is de fiscalist in aanraking gekomen met de psychiater-in-ruste Willem Wittenberg, die hem vraagt zijn belastingaangifte te verzorgen. Een eenvoudig en dus profijtelijk klusje, waarvoor L. eens per jaar het echtpaar bezoekt, dat enigszins op stand leeft in Deventer. Na Willems overlijden in 1996 komt hij iets vaker langs. Er moet gewoon even wat meer geregeld worden, zoals de afdracht van de successierechten. Volgens L. blijft het contact met Jaqueline al die tijd strikt zakelijk. Aanwijzingen van het tegendeel zijn nooit gebleken.

Wanneer Ernest in het voorjaar van 1999 mevrouw Wittenberg bezoekt om de jaarlijkse belastingaangifte te verzorgen, brengt de weduwe voor het eerst haar testament ter sprake, waarover zij ontevreden is. Zij wil dat na haar overlijden het geld wordt ingezet voor de hulp aan psychiatrische patiënten. Ze vraagt Ernest om advies. Hoewel hij weinig ervaring heeft met de materie (hij moet er de Elsevier-gids *Schenken & Erven* op naslaan) wil de fiscalist wel een handje helpen. Mevrouw Wittenberg blijkt haast te hebben, want die zomer wordt hij er op zijn vakantieadres nog over gebeld. Bij een volgende bezoek vraagt zij of hij na haar dood de erfenis wil afwikkelen. Aldus wordt Ernest L. benoemd tot executeur-testamentair en tevens tot eerste voorzitter van de dan nog op te richten Dokter Wittenberg Stichting.

Op 27 september 1999 – de maandag nadat het lijk is gevonden - hoort L. naar eigen zeggen voor het eerst dat mevrouw Wittenberg is overleden. In het weekend was hij samen met zijn vrouw in Antwerpen voor een feest van zijn werkgever. Als de politie hem van de moord op de hoogte stelt, is hij even geschokt, maar denkt hij al snel aan de

‘toestanden’ die hem te wachten staan. Er moet van alles geregeld worden, en hij heeft het al zo druk. Bovendien is dit de eerste keer dat hij zoiets doet.

Niettemin gaat L. voortvarend aan de slag met de afwikkeling van het testament. Hij schrijft brieven aan legatarissen, laat het antiek waarderen en haalt geld en sieraden uit haar kluis. Voor de tegoeden die vrijkomen opent hij een bankrekening. Twee collega’s van de VVAA assisteren hem bij zijn werkzaamheden: secretaresse Sabine Daenen en boekhouder John Balk, die respectievelijk secretaris en penningmeester van de stichting worden. Van een afstand volgt hij het politieonderzoek waar maar geen schot in lijkt te komen.

Althans, dat is de versie die L. van de gebeurtenissen geeft. Laat ik nog even in Ernests ‘hoofd’ blijven.

Op vrijdagmiddag 19 november 1999 verlaat Ernest L. kort voor drie uur het chique kantoorpand van de VVAA aan de Burgemeester van Roijensingel in Zwolle. Hij stapt in zijn stationwagon en rijdt naar het politiebureau in Deventer. De dag ervoor is hij door een agent gebeld met de vraag of hij even langs wil komen. Hij veronderstelt dat er ergens nieuwe tegoeden van mevrouw Wittenberg zijn gevonden. Daarvoor kwam hij wel vaker langs.

Om half vier parkeert hij zijn Volkswagen naast het politiebureau in het centrum van Deventer – foutgeparkeerd, maar hij vermoedt dat het wel mag. Hierna moet hij weer snel weg, want hij heeft nog een afspraak met een cliënt in Harderwijk. Daarna kan het weekend beginnen. Maar de afspraak in Harderwijk zal Ernest niet halen. Na even op het bureau te hebben moeten wachten, wordt hij gevraagd naar boven te gaan. In een kamer zit een vriendelijk ogende oudere man met een witte snor. De man vertelt dat hij verdacht wordt van de moord op Jacqueline Wittenberg. Het blijkt inspecteur (tevens hulpofficier van justitie) Jaap Visscher te zijn.

Wat Ernests reactie is, kan hij zich ook zelf niet meer herinneren. Misschien heeft hij iets gezegd in de trant van: “U begaat een ernstige vergissing.” Of: “Ik heb met die hele zaak geen snars te maken.” Misschien heeft hij wel helemaal niets gezegd. Het antwoord van de hulpofficier van justitie weet hij nog wel. Die zegt koeltjes: “Wij houden u niet zomaar aan, wij hebben sterke aanwijzingen op grond waarvan wij u verdenken.” Ernest mag nog één telefoontje plegen. Naar Anneke.

Waar de recherche IJsselland even heeft gedacht aan een moord met

een emotionele achtergrond, is men er nu van overtuigd geraakt dat financiële beweegredenen in het spel zijn. Als voorzitter van de Dokter Wittenberg Stichting kan Ernest, zo redeneert men, na de dood van de weduwe eenvoudig de miljoenen uit de nalatenschap achterover drukken. Hij heeft dus een motief. Volgens de politie is hij die avond in Deventer geweest. Er is een vingerafdruk van hem in de woning van mevrouw Wittenberg – op de deur van de woonkamer - gevonden. En dan is er nog dat laatste telefoontje...

Gevraagd naar waar hij die bewuste donderdagavond 23 september 1999 is geweest, reconstrueert Ernest L. voor zichzelf nogmaals de dag. Om half negen 's ochtends is Ernest vertrokken naar zijn kantoor in Zwolle. Een half uur later stapt hij alweer in zijn wagen, zet koers richting Deventer, waar hij om half tien een bezoek brengt aan mevrouw Wittenberg. De straat is opgebroken, aan de overkant van de woning zijn arbeiders bezig op hoge ladders. In de woning ruikt het naar spiritus, herinnert hij zich later. De fiscaal jurist verkrijgt van mevrouw Wittenberg, zoals de avond ervoor is afgesproken, een document over de grafrechten en Ernest wil alweer weg, als de weduwe vraagt of hij even wil gaan zitten. Dan vraagt zij L. welk belastingvrij bedrag zij kan doneren aan de Sint Jan, de kathedraal in Den Bosch waar zij is gehuwd. De fiscalist zegt het uit te zoeken en haar daarover later op de dag terug te bellen, springt in zijn stationwagen en rijdt naar Schalkhaar, een dorp nabij Deventer, waar hij een afspraak met een cliënt heeft.

Ja, Ernest heeft het maar druk die dag. Hij bezoekt diverse klanten. 's Middags om drie uur luncht hij thuis. Hij smeert een paar boterhammen voor de avond. Dan weer op pad. Zijn laatste afspraak is om vijf uur in Amersfoort. Dat komt goed uit, want dit ligt op de route naar Utrecht, waar hij om zeven uur moet zijn voor een verplichte bijeenkomst van de Federatie van Belastingadviseurs. Even voor zevenen parkeert hij zijn auto in de buurt van De Jaarbeurs. Hij stapt de zaal binnen, tekent in voor de lezing, maar vindt het programma niet interessant en vertrekt. 'Studiepuntjes scoren', noemt hij dat.

Na een lange werkdag zit L. rond kwart over zeven in de auto en rijdt vanaf de Jaarbeurs over de A28 via Amersfoort en Harderwijk naar zijn woning in Lelystad. Hij kan een gedetailleerde beschrijving geven van wat hij onderweg tegenkomt. Het is extreem druk op de weg, zelfs voor een donderdagavond. Voor de afslag Flevopolder, bij het viaduct te Harderwijk, loopt het verkeer helemaal vast. De weggebruikers worden gemaand op de rechter weghelft te blijven. Louwes ergert zich dat

sommige automobilisten zo lang mogelijk links blijven rijden om dan op het laatste moment rechts in te voegen, en hij doet mee aan het bumper aan bumper rijden om dit te voorkomen. Dat zal ze leren!

Maar Ernest gaat zo op in het spel op de snelweg dat hij de afslag Harderwijk mist. Hij besluit de volgende afslag, bij 't Harde, te nemen. Via Elburg over de N302 kan hij dan het Veluwemeer oversteken. Hij kent de route op zijn duimpje, want als hij vanaf zijn kantoor in Zwolle naar huis rijdt, neemt hij ook altijd deze weg. Dan, het zal rond half negen zijn geweest, herinnert hij zich plotseling dat hij mevrouw Wittenberg nog moet bellen.

Om 20.36 uur belt hij vanuit de auto met zijn mobiele telefoon naar Deventer. Hij geeft de weduwe het bedrag door dat zij belastingvrij kan doneren aan de Sint Jan: het gaat om een bedrag van 1750 gulden. De belastingdeskundige geeft nog een flinke dot gas en ploft rond negen uur op de bank bij zijn Anneke. In Deventer is hij die avond niet geweest. Zijn vingerafdruk op de deur zal wel van het bezoek die ochtend zijn geweest. Zegt Ernest L.

Maar de rechercheurs betwijfelen of hij de waarheid spreekt. Het mobiele telefoongesprek dat Ernest om 20.36 uur vanaf de snelweg bij 't Harde zegt te hebben gevoerd, wordt niet aangeklikt door het dichtstbijzijnde basisstation in Wezep, maar door een station in Deventer. Ongeveer 22 kilometer verderop. Volgens de recherche, die een KPN-deskundige heeft ingeschakeld, is het vrijwel onmogelijk dat een mobiel signaal over zo'n afstand een basisstation kan aanstralen. Tussen 't Harde en Deventer staan ook diverse andere KPN-opstelpunten. Waarom zijn die niet aangeklikt?

Het laatste telefoongesprek dat mevrouw Wittenberg voert, duurt bovendien slechts zestien seconden. Zo kort, dat het niet voor de hand ligt dat allerlei informatie is uitgewisseld over een fiscaal bedrag, vindt de recherche. Logischer is het dat de verdachte iets heeft gezegd in de trant van 'Ik kom er nu aan' of 'Ik parkeer even de auto'.

Kortom, Ernest L. moet op 23 september 1999 rond half negen 's avonds 'in of in de onmiddellijke omgeving' van Deventer zijn geweest. Kort daarna is de weduwe vermoord.

Ondertussen is op het politiebureau te Lelystad Anneke L. ondervraagd. De lezingen van de echtgenoten blijken aanmerkelijk te verschillen. Anneke denkt dat haar man niet om negen uur 's avonds, maar ergens tussen tien en half elf is thuisgekomen. In dat geval heeft L., zo meent de politie, tijd genoeg gehad om iets na half negen de moord te plegen.

Kortom: Ernest jukt, zijn zogenaamde alibi klopt niet.

Justitie heeft meer ijzers in het vuur. Bij de afwikkeling van het testament is L. hoogst eigenaardig te werk gegaan. In plaats van een rekening te openen op naam van de Dokter Wittenberg Stichting opent hij een ‘privé-rekening’. Er stond reeds allerlei geld op, dat uit de boedel was vrijgekomen. En daarmee houden de verdenkingen niet op. Ernests collega John Balk, die tevens penningmeester van de stichting is, verklaart dat L. de laatste tijd wel opvallend vaak over een leuk piéd-à-terre op Malta had gesproken. De politie vindt folders met aanbiedingen van vakantiehuisjes in de woning en in de auto van de verdachte. Blijkbaar had de executeur-testamentair al helemaal zijn zinnen gezet op de miljoenen uit de nalatenschap van mevrouw Wittenberg.

Maar het klapstuk van het recherchewerk moet dan nog komen.

Op 29 november wordt L. gevraagd of hij buisjes met lichaamsgeur wil afstaan voor een zogenaamde geuridentificatieproef. Een dag later stormt tijdens het verhoor een brigadier binnen. “Hebbes!”, roept die. De lichaamsgeur van de verdachte, zo heeft politiehond Spike aangetoond, komt overeen met de geur van een mes dat samen met een paraplu is gevonden in een portiekje vlakbij de woning van mevrouw Wittenberg. Dit mes zou het wapen zijn waarmee de weduwe is vermoord. Het komt qua vorm en lengte overeen met een bloedafdruk van het lemmet van een mes dat op de blouse van het slachtoffer is achtergebleven, meent de recherche. In de paraplu zou L. wel het moordwapen hebben willen verbergen, vermoedt justitie.

Na enige dagen op het politiebureau in Deventer te hebben doorgebracht, wordt Ernest L. overgeplaatst naar het huis van bewaring in Hoogeveen. Op last van de officier van justitie, mevrouw E.E.G. Duijts, verlengt de raadkamer van de Zwolse rechtbank tot tweemaal toe zijn gevangenhouding met dertig dagen. Er moet, zo is het argument, nog ‘verder worden gerechercheerd’ met het moordwapen en de blouse. Ruim honderd dagen brengt L. in voorlopige hechtenis door. Dan denkt het Openbaar Ministerie de zaak rond te hebben. De officier van justitie eist een gevangenisstraf van vijftien jaar wegens moord. In eerste instantie lijkt het erop dat zij haar hand heeft overspeeld. Op 9 maart 2000 spreekt de rechtbank in Zwolle L. vrij wegens gebrek aan bewijs. Als hij op zijn werk terugkeert, staat er een groot boeket bloemen voor hem klaar. Het Openbaar Ministerie laat het er niet bij zitten en gaat in hoger beroep bij het gerechtshof in Arnhem. Een

'collegiale toetsing', legt Ernests advocate mevrouw mr. J.A. van der Lem, van het kantoor Kiers & Van der Lem in Deventer, haar cliënt uit. Dat zou wel vaker gebeuren bij misdrijven die de gemeenschap danig hebben geschokt. Ofwel: Ernest hoeft zich geen zorgen te maken.

Niettemin heeft het appel een onprettig gevolg. Wanneer L.'s werkgever hoort dat er nu ook nog een hoger beroepsprocedure komt, wordt de belastingadviseur ontslagen. Middels een civiele procedure door de familie van mevrouw Wittenberg is hij enige tijd daarvoor al afgezet als executeur-testamentair en uit zijn functie van voorzitter van de Dokter Wittenberg Stichting geheven. Na een poos zonder werk te hebben gezeten, vindt de jurist een nieuwe betrekking op een accountantskantoor in Amsterdam. Hij verzwijgt dat er nog een rechtszaak boven zijn hoofd hangt, bang als hij is om ook deze baan te verliezen.

Eind 2000 is het hoger beroep in volle gang. Er zijn twee zittingen op een maandag, waarvoor L. een *long weekend* opneemt. De rechtszaak moet nu eenmaal geheim blijven voor zijn nieuwe werkgever. Hoewel hij gaandeweg het vertrouwen verliest in zijn advocate, die in de civiele advocatuur weliswaar ervaring heeft, maar op het gebied van strafrecht nog in haar stageperiode zit en voor wie dit haar eerste grote strafzaak is, maakt hij zich niet al te druk.

Achteraf gezien is het verbijsterend, maar op de dag van de uitspraak - vrijdagochtend 22 december 2000 - gaat Ernest L. 's morgens gewoon naar zijn werk. De kerstdagen staan voor de deur en hij heeft geen zin weer een volle dag vrijaf te nemen. Hij hoort het allemaal wel. Wanneer hij op het eind van de ochtend naar Lelystad rijdt, heeft hij iets anders aan zijn hoofd. Om half één schuift hij thuis achter de computer en begint aan een lange brief. Nadat hij naar zijn stellige overtuiging in hoger beroep zal worden vrijgesproken, wil hij een aantal personen, onder wie de officier van justitie, aanklagen wegens het manipuleren van het onderzoek en frauduleus handelen.

Een ernstige misrekening.

Kort na één uur wordt hij gebeld door een vriend, die wel bij het uitspreken van het vonnis in Arnhem aanwezig is geweest. Dan hoort hij dat het gerechtshof hem heeft veroordeeld tot een gevangenisstraf van twaalf jaar. Een half uur later rijden twee auto's, waaronder een polootje - L's buurman is politieagent en heeft verzocht de arrestatie *low profile* te houden - voor de woning van het echtpaar L. aan De Peel in Lelystad. Ernest heeft zijn spullen al gepakt. Hij weet dat het opnieuw een eenzame kerst gaat worden. In de gevangenis krijgt Ernest

een nieuwe advocaat toegewezen. Het is mr. Jan Boksem van het bekende kantoor van de tweelingbroers Hans en Wim Anker in Leeuwarden. Hoewel twee rechterlijke instanties op grond van dezelfde bewijsmiddelen tot een volstrekt uiteenlopend oordeel in deze strafzaak zijn gekomen, wordt het cassatieverzoek door de Hoge Raad op 20 november 2001 zonder motivering verworpen. Alle normale rechtsmiddelen zijn nu uitgeput.

Case closed, zo lijkt het.

Hoofdstuk IV. Een mes, een paraplu en de hond die blafte

Deventer, juli 2002.

Aan de Zwolseweg staan fraaie huizen. Als je het ‘gemaakt’ hebt in het leven, kun je hier gaan wonen, zeggen oude Deventenaren wel eens tegen elkaar. Makelaars en accountants hebben er hun kantoren, tandartsen en fysiotherapeuten houden er praktijk aan huis. Het is vandaag donderdag – net als toen – en het is blousjesweer. Keurige vrouwen fietsen voorbij op keurige rijwielen. Keurige kinderen spelen in al even keurig aangeharkte tuinen.

Op nummer 157, de vroegere woning van de Wittenbergs, is niemand thuis. Het huis wordt tijdelijk bewoond door een jong stel. De twee vinden het helemaal niet eng wat zich bijna drie jaar geleden in dit huis heeft afgespeeld, vertelt een passant die ‘ze wel kent’. Het heeft ook z’n leuke kanten. Peter R. de Vries is al eens langs geweest, hetgeen een diepe indruk heeft achtergelaten. En een crew van Netwerk was in de straat komen filmen. De passant tikt op zijn hoed en loopt door.

Een deur verderop, of beter gezegd: een deur terug, op nummer 155 dus, woont de familie Jorna. “We zijn hele gewone mensen, hoor”, zegt mevrouw Jorna, die vriendelijk de deur opendoet en best wil vertellen wat zij er allemaal van vindt. Binnen zit meneer Jorna in een bruine leren fauteuil. Voor hem op de grond ligt een stapel bidprentjes. Een hobby, vertelt hij. Meneer Jorna werkt voor de Franciskaner beweging in Nederland en is ‘import’. Mevrouw Jorna komt van origine wel uit Deventer. Ze is uitvaartverzorgster.

Met mevrouw Wittenberg hadden de twee niet veel contact, vertellen ze. Ze waren gewoon goede burens. De keren dat ze elkaar zagen informeerde Jacqueline altijd naar hun drie kinderen, die uit huis zijn.

“Ze winkelde in Diepenveen, een deftig dorp in de buurt”, weet mevrouw Jorna nog te vertellen. “En ze zat op golf.”

Op de avond van de moord waren meneer en mevrouw Jorna niet thuis. Dochter Irene, die biologie studeerde in Utrecht, wel. En laat die er nou toevallig ook vandaag zijn. “Ik heb die avond helemaal niets gezien of gehoord”, vertelt Irene. “Ik zat te studeren en had waarschijnlijk ook muziek op staan.”

“Mevrouw Wittenberg sloop altijd door de woning”, vult mevrouw Jorna aan. “Je hoorde eigenlijk nooit iets.”

“Behalve als ze groenten stond te snijden in de keuken”, zegt meneer Jorna, die even opkijkt van zijn bidprentjes. “Dan ging het van hak-hak-hak.”

Tegenover de politie heeft Irene het allemaal verteld. Een rechercheur zei later nog: “U wilt niet weten hoe ze eruit ziet.” Vooral mevrouw Jorna is de zaak altijd blijven intrigeren. Ze heeft alle krantenknipsels bewaard. Dat er een meneer uit Lelystad voor de moord vastzit, weet ze dus ook. Om de een of andere reden heeft ze daar een ‘vreemd gevoel’ bij.

“Nou ja, er worden er hier zoveel vermoord”, zegt dochter Irene nuchter. “Deventer is een behoorlijk criminele stad.” Een week na de moord op hun buurvrouw werd een man gevonden op het Vogeleiland, een stadsparkje vlakbij het historisch centrum, op een voormalig bastion aan de Buitengracht. Het zou een afrekening onder woonwagengedwongen hebben betroffen. “Kampersvolk, noemen wij dat hier”, licht mevrouw Jorna toe. “Of kampachtige mensen.”

Zelfs op de keurige Zwolseweg heb je rare vogels. “Twee randfiguren lopen hier elke dag voorbij”, zegt Irene. “Een vent van een jaar of vijftig en een wat jongere man.”

“We willen daarmee niks suggereren, hoor”, zegt mevrouw Jorna.

“Nee, hèhè”, zegt Irene. “Het is toch gewoon zo.”

Mevrouw Jorna vond het vreemd dat de politie het echtpaar nooit heeft ondervraagd. Of eens een kijkje is gaan nemen bij hen in de tuin. “Wilt u het achteren even zien?”, vraagt ze. Irene zucht hoorbaar. “Mà-hàm...” Kennelijk heeft moeder Jorna wel vaker mensen gevraagd of die het ‘achteren’ willen zien.

We lopen naar de tuin. Normaal gesproken kun je vanaf hier de slaapkamer van mevrouw Wittenberg goed zien. Nu is het een beetje verwilderd. Mevrouw Jorna wijst op een plas water. Ze noemt het een ‘vijvertje’. Het water is troebel, je kunt niets zien, maar er schijnen vissen in te zitten. “Soms vraag ik me wel eens af, hè...”, zegt ze. “Zou

de moordenaar hier het mes niet in hebben gegooid? Ik heb er wel eens over gedacht om het uit te baggeren.”

“Goh”, zeg ik. “Maar het mes is toch ergens anders gevonden? In een portiekje in de buurt?”

“Tsja...”, zegt mevrouw Jorna. “Ik weet het niet, hoor. U moet daar straks zelf maar eens gaan kijken.”

Vlakbij de woning aan de Zwolseweg ligt de T.G. Gibsonstraat 15F, de plek waar het moordwapen is gevonden. Tenminste, volgens de Deventer politie, het Openbaar Ministerie en de raadsheren van het hof in Arnhem die L. veroordeelden, is het ‘vlakbij’. In werkelijkheid ligt het anderhalve kilometer verderop. Met een redelijk tempo toch al snel tien minuten tot een kwartiertje lopen. Aan je linkerhand passeer je dan de Heilig Hart-kerk, waar mevrouw Wittenberg op zondagen naar toe ging. Aan het eind van de Zwolseweg kom je op een rotonde, loop je onder een spoorwegviaduct door, waar aan weerszijden plantsoenen en vijvers liggen. Ideale plekken om het corpus delicti te lozen, zou je zeggen.

Maar zo gemakzuchtig maakt Ernest L. zich er niet vanaf. De ‘koelbloedige moordenaar’ steekt, als we de politie mogen geloven, schuin rechts de T.G. Gibsonstraat in. Hij passeert een eetcafé, loopt met zijn mes (en paraplu) door de drukke winkelstraat, slaat rechts een piepklein steegje in, waar hij uitkomt op de binnenplaats van de appartementencomplexen van de T.G. Gisonstraat 15 F.

Recht voor hem ziet hij nu een portiek dat met een trapje naar beneden loopt. Hier bevinden zich de bergruimten waar de bewoners van de ‘hoge nummers’ hun fietsen kunnen stallen. Niks voor Ernest. Hij mag dan zojuist iemand hebben vermoord, haast om het moordwapen te lozen, heeft hij duidelijk niet. Hij dwaalt even rond, loopt een stukje naar rechts, waar hij een identiek portiekje - voor de ‘lage nummers’ - ontwaart. Dit nu staat hem blijkbaar meer aan. Hij gooit of legt het mes en de paraplu beneden neer, loopt het hofje uit, pakt ergens zijn stationwagon (in de nabijgelegen parkeergarage soms?) en tuft richting Lelystad waar hij, alsof er niets gebeurd is, op de driezits bij Anneke ploft.

Niemand die hem die drukke donderdagavond in het centrum van Deventer heeft gezien.

Een nogal ongeloofwaardig verhaal.

Dat vindt ook een mevrouw die, met een kilozak aardappelen onder haar arm, net het hofje op komt lopen. Ze heeft wit haar en sproeten en

woont in hetzelfde gebouw als de vinder van het moordwapen. “De moordenaar zou vanaf de Zwolseweg hiernaartoe zijn gelopen om zijn mes te lozen? Ja, da-hag!”

Volgens de officier van justitie komt bijna nooit iemand op dit hofje. Waarmee gezegd is: Ernest kon het moordwapen hier die bewuste donderdagavond ongemerkt neer leggen. Maar ik tref het dan maar weer. Binnen vijf minuten staat er nu ook een man met een guitig gezicht voor mijn neus. Hij zwaait met een sleutelbos. “Dat hele verhaal van dat mes. Daar geloof ik niks van”, zegt hij. “Waarom zou hij dat nou uitgerekend in ons portiekje komen leggen? Hij woonde toch in Lelystad? Daar liggen toch enorme plassen water? Voor mijn part had hij het ergens in de polder begráven! Maar hier?”

De twee bewoners vinden het ‘eigenaardig’ dat het moordwapen al enige dagen in hun portiek zou hebben gelegen voordat de politie het in beslag nam. Ze komen er elke dag. “Een mes? Nooit gezien!”, zegt de man. “En ik pak elke dag de fiets hier beneden.” Ook als het regent, zoals in die dagen? “Jazeker”. Hij knipoogt. “Goed, hè?”

Op donderdag is het altijd druk in de achter het hof gelegen straat, vertellen ze. Ook na negen uur, als de winkels gesloten zijn. “Er wonen in Deventer studenten”, zegt de vrouw met de sproeten betekenisvol. Dat niemand L. hier heeft zien rondscharrelen, is dan ook merkwaardig. Al even curieus vinden ze het dat bij het hofje nooit een buurtonderzoek is gehouden door de politie. “Ons is nooit iets gevraagd”, roepen de man en de vrouw in koor. Dat was dus wel nuttig geweest. Ook gezien het feit dat de getuigenis van de man die het mes vond, ene meneer Massink, nogal zot is. Zo verklaarde hij tegenover de politie dat hij het mes met de mouw van zijn slobbertrui had opgepakt en het in de kelder achter de gesloten deur had gelegd, omdat het hem ‘gevaarlijk’ leek. Maar op de dag dat hij het mes vond, op zaterdagmiddag 25 september 1999, was hem nog helemaal niets bekend van een moord. Daarover las hij pas ‘s zondags 26 september op de kabelkrant, nadat hij van ‘het voetbal’ terug was gekomen.

“Ik zag toen dat er in Deventer aan de Zwolseweg een vrouw was vermoord”, verklaart Massink op 11 november 1999. “Ik zag dat de vrouw door messteken om het leven was gebracht. Mij schoot toen het mes te binnen. Ik heb toen mijn schoonmoeder gebeld en haar gevraagd wat ik moest doen. Zij adviseerde mij de politie te bellen - hetgeen ik dan ook heb gedaan. Die avond kwam er politiepersoneel en deze namen het mes en de paraplu mee.”

Waar Massink zich die zondag plotseling realiseerde dat het mes (“een

soort vleesmes”, “circa dertig centimeter lang”, met “een chroomkleurig lemmet”) wel iets met de moord te maken kon hebben, dacht hij aanvankelijk dat het voorwerp misschien wel bij een verhuizing kon zijn achterlaten. Samen met die paraplu dus. “Op dat moment had ik het idee dat het mes en de paraplu uit een doos of iets dergelijks gevallen waren”, verklaart hij. Maar de enige die bewoners in die dagen met dozen in de kelderboxen hebben zien slepen, zo blijkt uit een onderzoek door het particulier recherchebureau De Rijk, in opdracht van Ernest L., was Massink zèlf. En waarom zou het mes achter de toegangsdeur van de bergingsruimten trouwens minder ‘gevaarlijk’ zijn dan ervoor? “Nadat hij het mes en de paraplu had gevonden, heeft hij het aan de andere kant van de toegangsdeur tot de kelderbox neergelegd”, schrijft bureau De Rijk. “Niet in zijn eigen kelderbox dus. Iedereen die vanaf dat moment in die ruimte is geweest kon het mes dus zien of aanraken.”

Eigenaardig is ook dat de vinder op de terechtzitting van het hof in Arnhem, waar hij als getuige optrad, verklaarde dat in de twaalf appartementen ‘ook studenten wonen’, maar dat die ‘geen gebruik maken van de kelder’. Hoe Massink dit zo stellig wist, is vers één, maar erg logisch is het niet. Je zou denken dat studenten ook wel eens hun fiets uit de kelderbox halen. Of zijn Deventer studenten anders dan studenten in de rest van Nederland? Verplaatsen ze zich alleen te voet, of per taxi?

Zou buurman Massink het hele verhaal soms uit zijn duim hebben gezogen?

“Remon? Neuh”, zegt de man met het guitige gezicht. Hij steekt een duim op. “Hele normale vent. Klaagde wel wat veel over geluidsoverlast.” Ik besluit toch maar eens bij Massink aan te bellen. “O. Dat heeft geen zin. Die is kort geleden verhuisd.”

Dat Massink zelf met ‘de hele gang van zaken rond de affaire’, zoals hij het zelf omschreef, in zijn maag heeft gezeten, blijkt wanneer de onderzoekers van bureau De Rijk hem in 2001 spreken. “De heer Massink had nadrukkelijk tegen de politie gezegd dat hij overal buiten wilde blijven en dat zijn naam niet bekend mocht worden”, schrijven ze in hun rapport. “Vervolgens werd zijn naam volledig vermeld in de krant en werd hij zelfs op het gemeentehuis door een ambtenaar aangesproken op het voorval. Dit alles heeft enorm veel kwaad bloed bij hem gezet.”

Overigens is het niet eens zeker of het mes al niet vóór de donderdagavond van de moord in het portiek lag. De vinder was, zo

verklaarde hij, op de zaterdag dat hij het aantrof al twee dagen (dus op vrijdag en donderdag) niet meer beneden geweest. De twee buurbewoners die ik spreek, schudden het hoofd. “Het is wel zielig voor die meneer die nu in de gevangenis zit”, meent de man. “Kijk, of hij het gedaan heeft, weten we natuurlijk niet”, zegt de vrouw. “Maar dat mes... daar klopt iets niet aan. Vreemd.”

En het kan nog gekker. Het is sterk de vraag of het mes überhaupt wel iets met de moord van doen heeft. Niet alleen werden op het hagelnieuwe keukenmes van het merk *Maître – rostfrei solingen* geen dactyloscopische sporen (vingerafdrukken) of bloedsporen aangetroffen – het volledig verwijderen van bloedsporen is zonder chemische reiniging vrijwel onmogelijk – het mes lijkt niet eens op het moordwapen. Dat schrijven meneer en mevrouw Waisvisz in hun rapport, dat in november 2001 het licht ziet. Een conclusie die door twee deskundigen van TNO is bevestigd.

Na bestudering van een bloedafdruk van het lemmet op de blouse van het slachtoffer toont bureau Waisvisz aan dat het moordwapen een mes met een haaiantandvorm moet zijn geweest. Daarentegen is het in het portiek gevonden mes een rechttoe-rechtaan keukenmes. Aan één zijde van de vijf snijgaten in de blouse zijn bovendien rafels te zien (een stukje stof ontbrak zelfs) die erop kunnen duiden dat het mes in de blouse is blijven haken, bijvoorbeeld door een inkeping in het lemmet, zoals men bij bepaalde koksmessen ziet. Ook dit gegeven komt niet overeen met een simpel vleesmes. Maar het meest tot de verbeelding sprekende bewijs dat het mes niet het moordwapen is, is dat het een lemmet van bijna achttieneneenhalve centimeter heeft. Terwijl er vijf bijna exact tien centimeter diepe steekkanalen in de borst van het slachtoffer zaten. Krijg dat maar eens voor elkaar...

Nee, als er al een mes is gevonden in de T.G. Gibsonstraat, dan had het vermoedelijk niets met de moord te maken. Misschien vond de Deventer politie dat uiteindelijk zelf ook. Vier maanden na de vondst van het eerste mes dook ineens een ander mes ‘in de buurt’ op, dat naar het Nederlands Forensisch Instituut (NFI) in Rijswijk werd opgestuurd voor onderzoek in deze zaak. “Of gebeurt dat soms met elk mes dat in de omgeving van Deventer wordt gevonden?”, schrijft Bureau Waisvisz. “Geen wonder dat de politie zo overbelast is”, voegt mevrouw Waisvisz er snedig aan toe. Overigens zitten ook op het tweede mes geen vingerafdrukken van Ernest L., bevat het geen bloedsporen en komt het qua vorm niet overeen met de bloedafdruk op

de blouse van Jaqueline Wittenberg.

Goed. Maar hoe zit het dan met de geursorteerproef? Politiehond Spike had toch duidelijk geroken dat het mes ‘geurovereenkomst’ met Ernest L. vertoonde? Dan moet die het toch in elk geval hebben beetgepakt?

Laat ik beginnen met vast te stellen dat een geursorteer- of geuridentificatieproef geen onomstreden bewijsmiddel is. Sommige lezers zullen zich de Zaanse paskamermoord herinneren. In 1984 werd Sandra van Raalten vermoord in een boetiek in Zaandam. Gekneveld met repen gordijn was ze in een pashok gevonden. Na twee jaar vergeefs speuren viel de verdenking op fietsenhandelaar Rob van Zaane, die wel van een pittig potje sm-seks hield. Politiehond Tim snuffelde aan een buisje met geur van de verdachte, kwispelde dat het een lieve lust was en de rijwielhouder werd door de Haarlemse rechtbank veroordeeld tot twaalf jaar.

Maar in hoger beroep liet advocaat mr. P.H. Doedens geen spaan heel van het bewijsmateriaal en van de geurproef. De verdachte, die trouwens minder van ‘s’ dan van ‘m’ bleek te houden, werd vrijgesproken. Nu kunnen juristen recht praten wat krom is, zeker iemand van het kaliber Doedens. Maar de geachte confrère bleek het ditmaal niet alleen op formeel-juridische gronden bij het rechte eind te hebben. Begin 2002 werd met behulp van DNA-onderzoek de werkelijke moordenaar gevonden. Die was overigens al enige tijd daarvoor overleden. Een typisch geval van ‘de dader ligt op het kerkhof’. Het stond nu vast: Tim had te vroeg geblaft en Van Zaane was onschuldig.

Over de zin en onzin van geursorteerproeven valt veel te vertellen. Zeker is dat het een populaire methode is. Jaarlijks vinden ongeveer 1500 proeven plaats, veelal met speciaal voor dit doel getrainde herders van speurhondenscholen. Zeker is óók dat het wel vaker mis gaat. De liefhebbers verwijs ik naar het boek ‘Dubieuze zaken. De psychologie van strafrechtelijk bewijs’ (uitgeverij Contact, 1992) van H.F.M. Crombag, P.J. van Koppen en W.A. Wagenaar, waarin enkele saillante gevallen staan beschreven.

Aan de tenuitvoerlegging van een geurproef worden dan ook terecht nogal wat eisen gesteld. Ten eerste moet natuurlijk het voorwerp waarvan het vermoeden bestaat dat de geur van een dader eraan is blijven hangen goed worden veiliggesteld. Meestal zal dit op de plaats delict gebeuren. Het voorwerp dient met een steriele tang te worden opgepakt en in een speciale plastic zak te worden bewaard. Wat ook

kan, is dat er een geprepareerde doek op het voorwerp wordt gelegd, die de geursporen overneemt. Dit laatste gebeurde met het in de T.G. Gibsonstraat gevonden mes.

Hoe gaat zo'n geursorteerproef verder in zijn werk? Een verdachte krijgt twee roestvrij stalen buizen in zijn handen. Hij moet die enkele minuten vasthouden. Tot er voldoende lichaamslucht op is achtergebleven. Vijf 'figuranten' of 'bijleggers' en een controlepersoon doen hetzelfde. Er moet nu eenmaal iets te kiezen vallen - vergelijk het met een *line up* van verdachten ofwel, zoals die in het jargon heet, een Oslo-confrontatie. De buizen met lichaamsgeur worden gestopt in steriele glazen potten, afgesloten met een deksel en gewaarmerkt met een nummer. Vervolgens worden de veertien 'geurdragers' op twee 'identificatiebanken' gelegd. Op elke rij dus zeven stuks.

Eerst vindt er op elke rij een testproef met de controlepersoon en een controlevoorwerp plaats. Als die testen tot tevredenheid zijn verlopen – de hond heeft de geur van controlevoorwerp (*template*) en controlepersoon (*target*) aan elkaar gelinkt (*match*) en mag dus met recht een uitstekend snuffelaar worden genoemd – kunnen die twee buisjes weg en kan de echte proef van start. Een hondengeleider laat de hond aan het corpus delicti - in dit geval dus de doek met geursporen van het mes – ruiken en het dier gaat op de rij met de overgebleven zes buisjes lichaamslucht zoeken. Als de hond bij een buisje springt en kwispelt, laat een 'gecertificeerd helper' het beest los en mag de hond het buisje apporteren. De proef wordt herhaald op de andere rij.

Wanneer tweemaal het buisje van de verdachte wordt geapporteerd, klinkt er vermoedelijk een triomfantelijk gejuich op bij de hondenbegeleider en zijn helper. Dan is het bingo. Van de hele sessie wordt een proces-verbaal opgemaakt. Of daarin staat wat er werkelijk is gebeurd, weet natuurlijk niemand (of er wel eens video-opnamen van het spektakel worden gemaakt is mij niet helemaal duidelijk), behalve dan weer de begeleider, zijn helper – alle twee politiemensen - en eventueel Tim of Spike. Alleen zullen die laatsten nooit van het tegendeel kunnen getuigen. En zullen die eersten daar wellicht geen behoefte aan hebben.

Nu worden niet alleen strenge eisen gesteld aan de wijze waarop de proef gebeurt, maar ook aan de voorwaarden waaronder die mag plaatsvinden. Je kunt nu eenmaal niet zomaar elk voorwerp onder de neus van Tim of Spike wrijven - hoe goed afgericht deze Mechelse herders ook zijn.

Op dit punt nu lijkt bij Ernest L. alles mis te zijn gegaan wat mis kon gaan. Ten eerste was het mes al dagen aan weer en wind blootgesteld in het portiek. Het had eind september hard geregend en het was modderig in het hofje van de Gibsonstraat. De bestrating was nog niet eens klaar. Ten tweede had een andere persoon dan de verdachte, meneer Massink, het voorwerp vastgepakt. Met zijn slobbertrui weliswaar, maar de kans dat de geur van de verdachte geheel of gedeeltelijk was verdwenen of was vermengd met andere geuren was aanzienlijk. Onder dergelijke omstandigheden wordt het hoogst onverstandig gevonden nog een geursorteerproef te doen.

Daar komt nog iets bij.

Een beruchte zwakke stee in de geurproef vormt de groep van ‘figuranten’ of ‘bijleggers’. Wanneer de vijf bijleggers om de een of andere reden allen meer naar elkaar ruiken dan naar de verdachte, zou alleen al om die reden een hond kunnen aanslaan. Vandaar dat sterk wordt afgeraden een homogene groep bijleggers te gebruiken. Een voorbeeld kan dit verduidelijken. Stel, de verdachte is een Hindoestaan die graag en veel knoflook eet. De vijf bijleggers zijn Hollanders die van boerenkool met worst houden. Een speurhond snuffelt aan (de geurdoek van) het voorwerp, wordt langs de zes buisjes met lucht geleid en blaft bij het buisje met de lichaamsgeur van de verdachte Hindoestaan. Het beest heeft feilloos de enige knoflooketer eruit gehaald.

Bij de geurproef die zo’n fatale gevolgen had voor Ernest L. was er ook zo’n homogene groep bijleggers. Alle figuranten waren voor zover bekend politieagenten. Misschien roken die wel naar hetzelfde stoffige politiebureau, hadden ze dezelfde deurklink vastgepakt of alle zes hun handen vantevoren met Fa gewassen – en alleen Ernest met een zeepje Zwitsal.

Een geharnast tegenstander van de geursorteerproef is experimenteel psycholoog en smaak- en geurdeskundige dr. J.E.R.F. Frijters. Volgens hem is een hondenproef met bijleggers een soort Russische roulette. “Zo’n beest wordt helemaal in verwarring gebracht”, zegt Frijters. Waarom zou je, zo redeneert hij, als je wilt kijken of de geur van een ‘verdacht’ voorwerp (corpus delicti) bij de geur van een ‘verdacht’ persoon hoort, een hond aan de geur van vijf ándere personen laten snuffelen “Stel, het gaat niet om het vergelijken van geuren, maar om het vergelijken van rokken. En ik wil uitzoeken of een bepaalde rok van uw vrouw is of van uw buurvrouw. Dan ga ik toch ook niet alle rokken

in het winkelcentrum bij u in de buurt verzamelen?”

Een (valse) veronderstelling die aan de geurproef ten grondslag ligt, is dat ieder mens een unieke lichaamsgeur heeft en dat speurhonden die kunnen herkennen. “Quatsch”, vindt Frijters. “Iemands voeten ruiken heel anders dan iemands handen, oksels of benen. Dat ieder mens een onderliggende ‘grondgeur’ heeft, die bestaat uit bepaalde vetzuren, zoals wel wordt beweerd, is nooit aangetoond.”

Een gegeven dat te meer wringt, gezien het feit dat bij de geurproef de lucht van de handen allesbepalend is, terwijl de geur op het corpus delicti wel eens een heel andere herkomst kan hebben. Om bij de Deventer moordzaak te blijven: misschien had de dader het (vermeende) moordwapen wel na de moord in zijn schoen of onderbroek gestopt, en was de dominante geur op het mes afkomstig van zijn voeten of genitaliën.

In de praktijk kan het nog doller, weet Frijters. Zo had hij als getuigedkundige eens te maken met een zaak waarin iemand van een serie ramkraken van geldtransportwagens werd verdacht. Er werd een geurproef gehouden met als geurmonster een doek die was genomen van de zitting van een shovel waarmee de kraak zou zijn gezet. Die werd vergeleken met de handgeur van de verdachte. Terwijl diens zitvlak toch meer voor de hand had gelegen.

Twijfelachtig is het ook of honden de ‘grondgeur’ van individuen – voor zover die al bestaat – kunnen onderscheiden. Amerikaans onderzoek wees uit dat honden de geur van de hand van hun baasje niet konden herkennen aan de geur van de (kromming van de) elleboog. Sterker, de handgeur van de baas werd eerder geassocieerd met de handgeur van een andere persoon. Ergo: kennelijk vertonen dezelfde lichaamsdelen van verschillende personen meer ‘geurovereenkomst’ dan de verschillende lichaamsdelen van dezelfde persoon. Daarbij komt nog dat de lichaamsgeur van een verdachte geen statisch gegeven is. “Een persoon kan anders zijn gaan eten en drinken, bepaalde ziekten hebben gekregen of in een andere omgeving zijn gaan werken. Allemaal factoren die zijn lichaamsgeur beïnvloeden”, legt Frijters uit. Dat geurproeven weken, maanden, ja soms zelfs jaren na het misdrijf worden uitgevoerd, is in dit licht gezien geen geruststellend gegeven.

Een fundamenteel bezwaar tegen de geursorteerproef is dat er niet wordt gemeten, maar geschat. In vonnissen wordt niet voor niets de bezwerende formule gebruikt: “Er is *geurovereenkomst* geconstateerd met...” Een geur is in feite een subjectieve gewaarwording. In fysische

zin moeten we eigenlijk van geurstoffen spreken, zegt Frijters. Dit zijn complexe mengsels van verschillende moleculen in de lucht. Voor zover het al mogelijk is die te meten, wordt in de fysica gebruik gemaakt van verfijnde instrumenten als gaschromatografen. Even wat nauwkeuriger dan de koude natte neus van een herdershond.

Een geursorteerproef is dan ook geen identificatiemiddel, maar een selectiemiddel, betoogt Frijters. Omdat de speurhond is geconditioneerd een buisje te apporteren - en daarvoor wordt beloond – zal hij geneigd zijn een keuze te maken uit de hem voorgelegde handmonsters, zelfs al zou er weinig of geen geur aan het corpus delicti zitten. Daarbij zoekt het beest naar het geringste verschil tussen het aangeboden voorwerp en de zes geurmonsters, waaronder die ene van de verdachte. Maar dit verschil is relatief, want afhankelijk van de bijleggers.

“Stel”, verduidelijkt Frijters, “dat het hier niet gaat om het vergelijken van geuren, maar van kleuren. Een proefpersoon zal de kleur van een paarse tulp als meer gelijk aan die van een rode tulp beoordelen, wanneer die paarse tulp zich bevindt temidden van vijf tulpen met elk een schakering van de kleur geel. Maar wanneer die paarse tulp tussen vijf tulpen met een paarse kleurschakering staat, wordt de kans op gelijkenis met de rode tulp een stuk kleiner.” Kortom, een verdachte kan geluk of pech hebben met de relatieve geurverschillen tussen de zes buisjes met lucht.

Een andere onzekere variabele in de geuridentificatieproef is de kwaliteit van de hond. Evenals het reukvermogen van mensen kan verschillen, is de ene Mechelse herder de andere niet. Over de individuele prestaties van speurhonden zijn echter geen gegevens bekend. Duidelijk is wel dat in een groot aantal gevallen de speurhond niet door de controletesten komt. In dat geval wordt het brave beest weliswaar gediswalificeerd voor de betreffende proef, maar het verdwijnt niet voorgoed in een dierenasiel – de hond wordt weer ingezet bij volgende geurproeven.

“Waarmee er nog een kanselement wordt toegevoegd”, zegt Frijters hoofdschuddend. “Als je toevallig Spike ontmoet, kun je het als verdachte wel schudden. Of kom je als dader misschien juist goed weg. Want dat is natuurlijk de andere kant van de medaille.”

Ook de rol van de hondenbegeleider mag niet uit het oog worden verloren; die zou het proces weleens kunnen sturen. In het huidige protocol – ten tijde van de Zaanse paskamermoord was dit nog anders – is dan wel voorgeschreven dat de begeleider niet weet welke van de zes

buisjes op de identificatiebalk die van de verdachte is. Maar hij weet wel dát er een verdachte is, en waarvan die wordt beschuldigd. Aan onderzoek dat niet onder dubbelblind-condities plaatsvindt, wordt in de wetenschap doorgaans weinig waarde gehecht. “Want je kunt je voorstellen hoe het er op zo’n politiebureau aan toe kan gaan”, zegt Frijters. “Een rechercheur zegt tegen die hondenbegeleider: heb je gehoord wat voor een smeerlap deze verdachte is? Laten we Rex er maar opzetten; die is de laatste tijd goed in vorm.”

Een gokje wagen is een leuk tijdverdrijf. Maar een rechtszaal is geen casino. Hoe vaak zou het voorkomen dat iemand op grond van een geuridentificatieproef ten onrechte wordt veroordeeld? Niemand die het weet. Wat men wel weet, is dat simulatie-proeven geen hoopgevende uitkomsten geven over de betrouwbaarheid van de geuridentificatie. Uit een zo’n simulatie bleek bijvoorbeeld dat speurhonden, wanneer ze een keuze maakten uit zes handmonsters en het zeker was dat het buisje met lichaamsgeur van de verdachte er *niet* tussen zat, de dieren in tien procent van de gevallen de verdachte toch konden ‘identificeren’. En in een test waarbij het luchtmonster van de verdachte er *wel* tussenzat, en de hond een keuze maakte uit de zes monsters, werd in 56,6 procent van de gevallen het verkeerde buisje geapporteerd. Aangezien deze simulaties onder ideale omstandigheden werden uitgevoerd, zal de betrouwbaarheid in de praktijk nog wel een stuk lager uitvallen. “Maar ach, wat heeft een verdachte aan percentages”, zegt Frijters. “Voor hem geldt alleen de uitkomst van de proef, en die is binair: hij heeft het corpus delicti aangeraakt, of niet.”

Volgens dr. Frijters zou de geuridentificatieproef dan ook zo snel mogelijk als bewijsmiddel in strafzaken van tafel moeten. Andere deskundigen gaan minder ver. Maar ze wijzen er wel op dat een minimale voorwaarde is dat de proef wordt uitgevoerd met voorwerpen die een direct verband houden met het gepleegde misdrijf. Bij voorkeur zouden ze op de plaats delict moeten zijn aangetroffen - juist omdat honden fouten maken.

Ook op dit punt is het echter behoorlijk mis gegaan bij Ernest L. Het ‘verdachte’ voorwerp betrof immers een willekeurig mes dat slechts een vage gelijkenis vertoonde met het moordwapen en op anderhalve kilometer van de woning van mevrouw Wittenberg werd aangetroffen. De vraag is nu of de getuige-deskundige die voor het Hof in Arnhem braaf getuigde dat de geurproef rechtmatig was verlopen, dr. G.A.A. Schoon, dit allemaal wist. Een vraag die verderop in dit boek nog een

belangrijke rol gaat spelen.

Om een lang verhaal kort te maken: de geuridentificatieproef met het keukenmes had onder deze omstandigheden nooit gehouden mogen worden. Dat vindt ook de bekende rechtspsycholoog prof. P.J. van Koppen, die als een expert geldt.

We hebben het nog niet eens gehad over de gevonden paraplu. De verdachte zou die, zo meende de recherche, wellicht kunnen hebben gebruikt om het mes in te verbergen. Daarom werd op zondag 26 september 1999, de dag dat de politie het mes in het hofje in beslag nam, ook de paraplu veiliggesteld. Er werden geursporen met een doek vanaf genomen, waarmee later een geursorteerproef werd gehouden. Dit maal mocht Rex snuffelen.

Uiteraard moest de paraplu zelf keurig in een speciale plastic tas naar het Nederlands Forensisch Instituut (NFI) in Rijswijk worden gebracht. Net als het mes zou het voorwerp immers moeten worden onderzocht op DNA-materiaal, bloedsporen en vingerafdrukken.

Maar hier hopen de kafkaëske toestanden zich helemaal op.

Wanneer ik in december 2002 het dossier nog eens doorneem, stuit ik op het verhoor van de schoonmaakster van Jaqueline Wittenberg, mevrouw Koerhuis. Op 27 september 1999 – de maandag na de moord - werd mevrouw Koerhuis rond half acht ‘s avonds op het bureau van de politie te Deventer ondervraagd. Vlak daarvoor had zij samen met een agent een kijkje genomen in de woning van het slachtoffer op de Zwolseweg. Uit het proces-verbaal: “Tevens werd haar de gevonden paraplu getoond.”

Een intrigerend zinnetje. Men zou hebben verwacht dat de paraplu net als het mes die middag naar het NFI in Rijswijk was gebracht. Maar hoe kan het dan dat de huishoudster het ‘s avonds te zien kreeg? Ik besluit mevrouw Koerhuis maar eens te bellen.

“Wat was het voor paraplu, mevrouw Koerhuis?”

“Nou, zo’n inklapbare, ik geloof dat er spikkels op zaten.”

“Herkende u het ding?”

“Dat vroeg die agent ook al... ik ben er vrij zeker van dat de paraplu niet van mevrouw Wittenberg was.”

“Heeft u de paraplu in uw handen gehad?”

“Nee, alsjeblieft zeg, het was te vies om aan te pakken”

“Te vies om aan te pakken?”

“Er zat modder en vuil op.”

“Maar het zat toch in een speciale plastic zak?”

“Nee hoor, de paraplu lag gewoon open en bloot achterin de kofferbak van de agent.”

“Dank u.”

Twee maanden later lees ik in de krant dat rechercheurs in Enschede met een sportbroekje op hun kop door het plaatselijke politiebureau hosten. Het broekje was afkomstig van de verdachte van de vuurwerkkramp, André de V., die later werd vrijgesproken. Er zouden kruitsporen op zijn aangetroffen.

Tja. Wie zich wel eens afvraagt waarom er soms criminelen op vormfouten worden vrijgesproken, weet nu waarom: de klunzigheid van de recherche is soms onthutsend. Want hoe kon de paraplu eventueel nog als bewijsmiddel worden gebruikt tegen Ernest L. als de agenten er zo slordig mee om waren gesprongen? De kans dat er na de vondst nog sporen op terecht waren gekomen, was aanzienlijk. Moest niet de hoogste zorgvuldigheid in acht worden genomen als het ging om het veiligstellen en bewaren van voorwerpen in het opsporingsonderzoek? Was er anders geen sprake van onrechtmatig verkregen bewijs? Een Spong, een Doedens, een Moszkowicz – ze hadden er ongetwijfeld gehakt van gemaakt. Maar ja, Ernest had geen Spong, Doedens of Moszkowicz, hij had een onervaren jonge pro-deo advocate voor wie dit haar eerste grote strafzaak was.

Alleen... was dit alles nog wel klungeligheid? Of is er gemanipuleerd door politie en justitie? Is Ernest L. minder paranoïde dan we aanvankelijk dachten en is de verdachte er ‘ingeluisd’, zoals hij zelf beweert? Eerlijk gezegd: het lijkt er sterk op.

Hoe is het de paraplu namelijk verder vergaan? Terwijl het mes op maandag 27 september 1999 als onderzoeksmateriaal in ontvangst werd genomen door het NFI, kwam de paraplu pas op 3 december (sic!) in Rijswijk aan. Het ding werd samen met Ernests pantalon door de technische recherche IJsselland gebracht. ‘Van de verdachte Ernest L.’ staat er bij de beschrijving van het onderzoeksmateriaal. Nogal voorbarig, want het was maar helemaal de vraag of de paraplu van L. was. Relevanter was de vraag of hij het ding de avond van de moord in handen had gehad – en dát moest nog worden uitgezocht middels een geurproef.

(Dat het bij elkaar stoppen van materiaal dat op of nabij een plaats delict is gevonden en materiaal dat in beslag is genomen bij een verdachte nogal een riskante manier van opereren is, is een kwestie die verderop in dit boek aan de orde zal komen.)

Op 6 december 1999 vond in Apeldoorn dan eindelijk de geuridentificatieproef met de (geurdoek van de) paraplu plaats. Rijkelijk laat – het was een week nadat in een politiebureau te Deventer de handmonsters van Ernest waren afgenomen – maar vooruit. Speurhond Rex haalde diep adem, snuffelde en rook... geen Ernest-odeur. Dat is opmerkelijk, zou je zeggen. Als er geur van de verdachte op het mes zat, had die toch ook op de paraplu moeten zitten, waarin hij het vermeende moordwapen zou hebben getransporteerd? Bij het Arnhemse gerechtshof gingen zeker alle alarmbellen af?

Nee, hoor. De resultaten van de geurproef met de paraplu werden door de drie raadsheren van het hof simpelweg buiten beschouwing gelaten. Dat móesten zij achteraf gezien trouwens ook wel, want er kón helemaal geen geursorteerproef met de paraplu hebben plaatsgevonden, stelt Ernest. Volgens L. waren slechts twee buisjes met lucht van hem afgenomen en die waren al voor de proef met het mes gebruikt. Hergebruik is uit den boze.

Op het verweer van L.'s advocaat dat sprake was van onrechtmatig verkregen bewijs, stelde het hof Arnhem echter het volgende:

In het midden kan blijven of van verdachte twee dan wel vier buisjes met menselijke lucht zijn afgenomen nu vast staat dat er twee buisjes die zijn afgenomen voor het vergelijkend geuronderzoek van het mes zijn gebruikt en de enkele mogelijkheid dat die buisjes later eveneens zijn gebruikt voor het vergelijkend geuronderzoek van de paraplu niet relevant is, nu het hof de resultaten van het onderzoek van de paraplu niet voor het bewijs zal bezigen.

In het midden blijven... Niet relevant... Dat was dan wel pech voor de verdachte, aangezien de uitslag van de geurproef met de paraplu, zoals gezegd, juist zo gúnstig voor hem had uitgepakt: Rex slaagde er niet in een match te maken. Zo kwam de hypothese van het OM dat de verdachte na de moord het mes slinks in de plu had verborgen en er op een koopdonderdagavond vanaf de Zwolseweg onopgemerkt mee naar het hofje was gelopen op losse schroeven te staan.

Bovendien: hoe irrelevant is het eigenlijk voor een rechter om te weten of er twee buisjes met lucht (versie Ernest) of vier buisjes met lucht (versie Openbaar Ministerie) van de verdachte waren afgenomen? Ik zou zeggen: dat is hóógst relevant. Indien er namelijk slechts twee buisjes met lucht waren afgenomen, dan had a) de politie gelogen en b) de geuridentificatieproef met de paraplu helemaal nooit mogen

plaatsvinden. Ja, als er *iets* terzake doend is, is het wel de vraag of politie en justitie gerommeld hebben met bewijsmateriaal.

Enfn. Aan wiens oordeel moet nu het meeste geloof worden gehecht? Heeft Ernest gelijk en is de geurproef met de (vieze) paraplu een verzinsel van de recherche IJsselland geweest? Of spreekt justitie de waarheid? Twee buisjes, vier buisjes? Honderd procent hard kan ik het niet maken, maar ik ben geneigd Ernest te geloven. Ten eerste omdat hij, de talloze malen dat we elkaar hebben gesproken, nooit tegen mij heeft gelogen en zijn verhaal altijd consistent is gebleven. Ten tweede omdat L. geen andere reden kan hebben gehad de geldigheid van de geurproef met de paraplu te betwisten dan het dienen van de waarheid. De uitkomst van de proef was immers gunstig voor hem! Ten derde omdat aan het proces-verbaal van de geuridentificatieproef met de paraplu tal van eigenaardigheden kleven. Zo staat er een datum van 6-11-1999 op, terwijl de proef pas een maand later, dus op 6-12-1999, zou hebben plaatsgevonden. Een zogenaamd BPS-nummer (Bedrijfs Proces Systeem-nummer, naar een computerprogramma dat de politie gebruikt en dat feilloos het jaartal en het nummer van een zaak op het proces-verbaal weergeeft) ontbreekt zelfs geheel. Ten vierde lijkt het wel heel onwaarschijnlijk dat, als de rechercheurs hun werk serieus hadden genomen, een geurproef met de paraplu was voorbereid. Die was immers ‘te vies om aan te pakken’ volgens de huidhoudster. Zo’n proef had in elk geval niet mógen plaatsvinden.

Hoe dit ook zij, wie er ook de waarheid heeft gesproken, Ernest of de politie, zeker is dat de beslissing van het Hof Arnhem om de discussie over het al dan niet houden van de proef met de paraplu als ‘niet relevant’ terzijde te schuiven, wel buitengewoon nadelig uitpakte voor de verdachte. Het was *the worst of both worlds*. Wanneer het hof nader onderzoek had verricht en had besloten dat er wel degelijk vier buisjes met lucht door de verdachte waren afgegeven, had de voor Ernest positieve uitkomst van de geurproef als ontlastend bewijs moeten worden meegewogen in de uitspraak. Als het hof had gevonden dat er geen vier buisjes waren afgegeven, kon de proef niet zijn gehouden, had de politie gelogen en was er met de proces-verbalen gefraudeerd.

De suggestie dat er in deze zaak sprake is geweest van ‘fabricage’ van bewijsmateriaal wordt versterkt door het late tijdstip waarop ineens over een mes werd gesproken. Ofschoon het keukenmes al de zondag na de moord (op 26 september) zou zijn veiliggesteld, werd er in Opsporing Verzocht (19 oktober) noch in enig ander politiebericht over

gerept. Pas op 30 november 's avonds hoorde de verdachte tijdens zijn verhoor voor het eerst dat er een mes was gevonden en dat de speurhond een match had gemaakt met de handmonsters. Toevallig net de avond voordat hij voor het eerst door de raadkamer van de Zwolse rechtbank, die moest beslissen of hij in bewaring zou worden gesteld, werd gehoord. Hebbes!

Bevreemdend is ook dat in het proces-verbaal dat de onderzoeksleider, inspecteur J.W. van Veen, op 30 november opstelde, staat dat de geurproef met het mes op maandag 29 november werd gehouden. Dit proces-verbaal bevatte de belangrijkste bevindingen uit het recherchewerk tot dan toe en was van cruciaal belang voor de beslissing van de raadkamer van de Zwolse rechtbank L. in voorlopige hechtenis te houden. Maar in het testverslag dat speurhondenafrichter J.H. de Haas en zijn helper, brigadier P.G.J.M. Martijn, schreven en ondertekenden, staat dat de proef met het mes op dinsdag 30 november acht uur 's ochtends plaatsvond. Een dag later.

Laat ik de verleiding weerstaan in dit boek alle onnauwkeurigheden (verwisselde data en BPS-nummers) en verdachte handelingen (weggeradeerde stukken tekst) rondom de twee geursorteerproeven op te noemen. Slechts één detail wil ik de lezer niet onthouden. Op de dag dat Ernest L. toestemming gaf voor een geursorteerproef (29 november) had hem formeel moeten worden meegedeeld dat zijn lichaamslucht voor onderzoek naar een mes en een paraplu zou worden gebruikt. Volgens justitie was dit ook keurig gebeurd. Volgens Ernest L. niet. Aangezien er elke dag video-opnamen van zijn verhoor werden gemaakt, viel dit nare misverstand gelukkig eenvoudig op te lossen. Maar toen L.'s advocaat de videobanden bij het Openbaar Ministerie opvroeg, bleken nou net de opnamen van 29 november spoorloos te zijn.

Hoofdstuk V. Anneke L., het alibi en het laatste telefoontje

Pal tegenover de gevangenis in Lelystad ligt De Peel. Het is een straat in een nieuwbouwwijk. De huizen hebben garages en tuinen. In een van die huizen woont Anneke L., de vrouw van Ernest. “Als je vervelend bent, laat ik je daar opsluiten”, had ze wel eens tegen haar man gezegd met een knikje naar de overkant. Het klinkt nu een stuk minder grappig dan toen.

Voor zijn overplaatsing naar een ander gebouw had Ernest vanuit zijn cel uitzicht op de slaapkamer van zijn dochter. Anderen zouden dit als een kwelling ervaren. Ernest en Anneke vonden het wel prettig. Als de blaadjes van de bomen waren gevallen, konden ze naar elkaar seinen. Dan deed Anneke de luxaflex op en neer en knipperde Ernest met het licht. Met oudejaarsavond staken ze voor de woning een groot vuurwerk af. Om tien uur. Dan wist Ernest dat het van hen was.

Al sinds haar achttiende is ze met Ernest, vertelt Anneke, die klein van stuk is en heldere blauwe ogen heeft. De twee kennen elkaar van een dansschool in Amsterdam. “We zijn echte burgertrutten”, zegt ze. Een grote herdershond likt ter bevestiging aan een grenen tafelpoot.

Maar ik ben hier niet alleen gekomen om wat couleur locale op te snuiven. Ik wil wel eens weten waarom de lezingen van het tweetal over de avond van de moord zo verschilden. Terwijl Ernest beweerde dat hij de bewuste donderdagavond om half negen, negen uur thuis kwam, dacht Anneke aanvankelijk dat het rond tien uur, half elf was. Daarmee sloeg ze het alibi onder de voeten van haar echtgenoot weg. Volgens de politie zou Ernest dan namelijk iets na half negen de moord kunnen hebben gepleegd in Deventer.

Eigenlijk is het niet eens zo ingewikkeld. Anneke kon het zich, twee maanden na dato, domweg niet meer precies herinneren. Daarover voelt ze zich nog steeds schuldig. Ze verzamelt alle moed, neemt een flinke slok thee en vertelt over de dag die de familie L. zich nog lang zal heugen.

Op vrijdag 19 november 1999 werd Anneke op haar mobieltje bebild door de kinderen. Het was een uur of drie ‘s middags. Anneke was op dat moment in De Gordiaan, het winkelcentrum in Lelystad, met vriendin Gina. “Die heb ik ontmoet op de zwangerschapsgymnastiek.” De kinderen vertelden dat er politie voor de deur stond.

In de woning op De Peel bleek het een drukte van belang. Vier of vijf politiemensen waren binnen. Ze zeiden dat Ernest was aangehouden op verdenking van moord. “Ik vroeg nog: is dit Candid Camera?”, zegt Anneke. Dat was het duidelijk niet. Anneke L. moest wat toiletpulpetjes van Ernest bij elkaar rapen en werd gesommeerd mee te gaan naar het politiebureau in Lelystad. Daar werd ze ondervraagd door twee rechercheurs.

“Het ging vooral over algemene dingen”, vertelt Anneke. “Hoe onze relatie was? Nou, goed dus. En of Ernest dronk? Nee, geen druppel.” Pas later begreep ze de strekking van die vraag. Er was immers een

ontkurkte fles wijn bij de vermoorde weduwe op tafel gevonden. “Maar toen alle vrienden hadden verklaard dat Ernest geen alcohol lustte, was dit ineens niet meer van belang.”

Het werd later en later op het politiebureau. Anneke L. moest steeds naar het toilet, van de koffie, werd overstuurd en ‘ze moesten het Riagg bellen.’ Rond half elf ‘s avonds mocht ze weg. Thuis bleek de computer in beslag genomen, was de klerenkast overhoop gehaald en hadden ze wat dingen van Ernest meegenomen, zoals een vervaarlijke laserpen en zijn balletjespistool, wat een stuk speelgoed is. “Alsof-ie al dood was...” Ook Annekes auto was in beslag genomen, en haar agenda, waarover zo dadelijk meer.

Zaterdag kon ze even telefonisch met haar man spreken, die nog steeds op het bureau in Deventer vast zat. Maar het mocht beslist niet over ‘de zaak’ gaan. De dag verliep verder vrij rustig. Op zondag vond een tweede verhoor plaats. Nu ging het om de details. Een rechercheur vroeg haar: “Ernest had die avond bij jou gegeten; hoe laat was hij dan thuis?” Nou, redeneerde Anneke, als hij thuis at, bezocht hij meestal daarna nog een paar klanten en was hij doorgaans rond tien uur thuis. Omdat het donderdag zo druk is op de weg, zou het ook een half uurtje later kunnen zijn geweest, verklaarde ze.

Maar ja, Ernest had die avond helemaal niet thuis gegeten.

In haar agenda noteerde Anneke elk weekend op welke dagen Ernest wel of niet thuis at, omdat ze ‘niet met de prak wilde blijven zitten’. Die bewuste donderdag zou haar man thuis eten, maar er was onverwachts een afspraak in Amersfoort tussendoor gekomen. Dus besloot Ernest door te kachelen naar de Jaarbeurs in Utrecht waar hij om zeven uur ‘s avonds een bijeenkomst had. Hij had dit aan Anneke doorgegeven en zij had dit in haar agenda verbeterd. Het woordje ‘wel’ (eten) was doorgestreept en daarover heen was ‘niet’ (eten) geschreven. Wanneer haar man ‘s avonds niet thuis at, zoals die donderdag, was hij vroeger klaar met zijn werk dan wanneer hij wel met het gezin het avondmaal nuttigde.

Alleen viel uit het kopietje van de agenda dat de politieman haar onder de neus wreef nauwelijks meer op te maken of er nu ‘wel’ of ‘niet’ stond. Later herinnerde ze zich alsnog hoe de avond was verlopen. Puur omdat ze het ‘stom’ vond dat ze zich het eerst niet voor de geest kon halen, stelde ze Ernests advocate daarvan op de hoogte. Van het belang van de exacte tijd zou zij niet hebben geweten, vertelt Anneke. En dat klinkt minder gek dan het is. In de eerste zes weken van Ernests detentie was verder telefonisch contact verboden – hij zat ‘in

beperkingen'. Het kon dus niet zijn voorgekookt.

Maar het mocht niet baten. Ondanks de suggestieve vraagstelling door de rechercheurs en het feit dat men wist dat haar echtgenoot die avond niet thuis had gegeten (zijn verklaringen over het bezoek aan de Jaarbeurs bleken te kloppen) vond het Openbaar Ministerie dat Anneke L. niet meer op haar eerdere verklaring mocht terugkomen. In de rechtszaal riep iemand iets van 'meineed mevrouw' en de rechters luisterden maar met een half oor. De zaak was immers 'rond'.

"Ik heb altijd gedacht dat de politie vóór je is", zucht Anneke. "Zoals bij Derrick. Maar ze hebben mij er gewoon in laten tuinen. Nu is het een nachtmerrie geworden..."

Hoe geloofwaardig het verhaal van Anneke L. ook klinkt, zij heeft natuurlijk wel een belang bij het 'dekken' van haar man. Moeten we niet toch meer vertrouwen op de politie? Die heeft toch onderzocht dat het telefoontje dat Ernest L. om 20.36 uur vanuit zijn auto pleegde, werd opgevangen door een zendmast op de Nieuwstraat in het centrum van Deventer? En dan had hij toch nooit om negen uur aan de grenenhouten tafel bij zijn Anneke kunnen zitten?

We gaan het hebben over 'het laatste telefoontje' - het meest technische onderdeel in de bewijsvoering. Daarbij draait het in feite om twee verschillende zaken: de duur van het telefoongesprek (zestien seconden) waaruit de politie afleidt dat het hoogstens de mededeling 'ik kom eraan' of 'ik ben in de buurt', kan zijn geweest. In elk geval niet een inhoudelijk gesprek over een fiscaal aftrekbaar bedrag, zoals Ernest beweert. En de plek van waaraf Ernest L. telefoneerde. Ofwel: is het mogelijk vanaf de A28 bij 't Harde een basisstation circa 25 kilometer verderop, in Deventer, aan te stralen?

Eerst maar eens de duur van het gesprek.

Tring.

"Goedenavond, met mevrouw Wittenberg."

"Goedenavond, met Ernest. Ik zou u nog even doorgeven wat u belastingvrij kunt doneren."

"Ach, dat is waar ook."

"Het gaat om een bedrag van 1750 gulden."

"O, dat is fijn. Bedankt, hoor."

"Niks te danken. Nog een prettige avond."

"Goedenavond."

Klik.

Toegegeven: het is niet echt een warme conversatie, maar kán het binnen zestien seconden? Iedereen zou de scène natuurlijk kunnen naspelen en de conversatie naar believen met allerlei details kunnen uitbreiden. Dat deed bijvoorbeeld ook misdaadverslaggever Peter R. de Vries, die in zijn programma tot de conclusie kwam dat het onmogelijk was (zie hoofdstuk X). Het echtpaar Waisvisz deed in Almere-Buiten hetzelfde, met een stopwatch in de hand, en kwam tot de tegenovergestelde conclusie. Misschien is in beide gevallen de wens een beetje de vader van de gedachte geweest.

Hoe de zinnen precies werden geformuleerd, hoeveel *small talk* er bij zat, kon ook Ernest L. zich op het moment van zijn arrestatie, bijna twee maanden nadien, niet meer voor de geest halen.

Maar zeker is wèl dat op de printuitdraai van mobiele telefoongesprekken die L. voerde meerdere ultrakorte gesprekken waren te vinden. Het kan dus zijn dat de jurist gewoon kort van stof is. Mischien nog overtuigender dat hij de waarheid sprak, is dat in de woning van het slachtoffer een papiertje uit een kladblok was gevonden. Daarop stond het bedrag van 1750 gulden dat zij wilde doneren aan de Sint Janskathedraal vermeld. Onderzoek door de politie wees uit dat het haar handschrift was. Uiteraard was het weinig zinvol voor de weduwe zo'n notitie te maken als haar fiscalist 'er bijna aankwam' of alleen nog 'zijn auto moest parkeren'. In dat geval had hij het haar immers even later persoonlijk kunnen vertellen.

Nu dan de plek van waaraf Ernest L. die donderdagavond 23 september mobiel telefoneerde. Volgens zijn eigen verklaring was dit op de A28, ergens tussen de afslag Harderwijk en de afslag 't Harde. Hij kon exact aangeven welke verkeerssituatie zich die avond op de snelweg had voorgedaan, hetgeen toch wel opvallend genoemd mag worden indien hij er niet was geweest. Zo bleek achteraf sprake te zijn geweest van een 'breedtetransport' van koopbedrijf Tjuchem, tussen Nunspeet en Harderwijk, dat ertoe had geleid dat rond acht uur het verkeer naar de rechter weghelft moest worden geleid, waarbij een file ontstond. Precies zoals L. dit bij zijn verhoor had omschreven. Op de radio was hier geen melding van gemaakt, noch was dit gegeven uit enige andere publieke bron bekend geworden. Wanneer we ervan uitgaan dat L. niet over telepathische gaven beschikt, kan het bijna niet anders of hij heeft het uit eigen waarneming.

Maar goed, volgens de recherche IJsselland is het buitengewoon

onwaarschijnlijk dat met een mobiele telefoon een ongeveer 25 kilometer verderop gelegen basisstation (ook wel cell of gsm-paal genoemd) in Deventer kan worden aangeklikt. Twee ‘onafhankelijk van elkaar opererende teams’ van de politie hadden het onderzocht en proefondervindelijk vastgesteld dat het niet kon. Een KPN-deskundige was ingeschakeld die door middel van een simulatie had geprobeerd het huzarenstukje van L. over te doen. Hetgeen jammerlijk mislukte.

Nu houdt een gedegen simulatie natuurlijk in dat zoveel mogelijk van de destijds heersende omstandigheden worden nagebootst. Maar ook op dit onderdeel van het recherche-onderzoek was het slordigheid troef. Zo werd met een ander gsm-toestel gebeld (Ernest bezat een ouder type met een buitenantenne dat verder kon reiken), op een andere dag (op donderdagavonden wordt op snelwegen doorgaans driftig getelefoneerd met het thuisfront waardoor signalen eerder doorklikken naar andere gsm-palen) en op een andere plek (vanaf ‘t Harde gaat het in vogelvlucht richting Deventer over velden en water die een signaal verder kunnen ‘dragen’ dan in stedelijk gebied mogelijk is).

Kortom, allemaal factoren die de kans dat het gsm-gesprek in Deventer werd opgepikt danig de verkeerde (voor justitie wellicht: goede) richting opduwden. Het maximale bereik van een gsm-signaal is overigens 34 kilometer.

Bureau Waisvisz liet een tegenonderzoek verrichten door Special Research Department (SRD), een speciale afdeling van de Inkasothek Putten. Daaruit wordt duidelijk dat de kans dat een mobiel telefoongesprek over een afstand van 25 kilometer een zendmast aanklikt helemaal niet zo klein is. Zeker gezien de specifieke omstandigheden van die dag. Het zal voor de normale telefoongebruiker geen gesneden koek zijn, maar de radiopropagatie (de afstand die een gsm-signaal overbrugt) kan beïnvloed worden door atmosferische omstandigheden, die bijvoorbeeld te maken hebben met de snelheid van zonnwinden. Als die natuurverschijnselen zich voordoen kan een signaal een stuk verder reiken dan normaal gesproken mogelijk is. En, de lezer voelt het al aankomen, laten die bijzondere omstandigheden zich nu uiterekend op 23 september 1999 hebben voorgedaan.

Op verzoek van SRD werd door sterrenwachten in België en Nederland informatie opgevraagd bij het National Oceanic and Atmospheric Administration Intitute en het Space Environment Center in de Verenigde Staten. Uitkomst: “Op 22 en 23 september 1999 was er een periode van geomagnetische activiteiten welke veroorzaakt werden

door een verhoging van de snelheid van zonnewinden. Deze natuurverschijnselen kunnen grote gevolgen hebben voor de radio-communicatie en maken het mogelijk dat (...) signalen kunnen worden opgevangen die normaliter niet mogelijk zijn.”

Er was nóg iets speciaals aan de hand die dag. Toevallig was er een stroomstoring bij de zendmast in Wezep geweest. Dit is het dichtstbijzijnde basisstation bij de afslag ‘t Harde en het zou, zo vindt trouwens ook L., het meest logische zijn geweest als dit station zou zijn aangestraald wanneer hij in de buurt was. Nu zijn de codes van de zendmasten (de zogenaamde cell-ID’s) in Wezep en Deventer vrijwel identiek: respectievelijk 14801 en 14501. Slechts een cijfer verschil. In digitaal schrift lijken de 8 en de 5 bovendien sterk op elkaar. Zou het soms kunnen, zo vraagt bureau Waisvisz zich af, dat in de (deels handmatige) verwerking van de printgegevens van de cell-ID’s iets verkeerd is gegaan? En dat het voor L. zo fatale telefoongesprek helemaal niet door het basisstation in Deventer werd opgevangen, maar gewoon door de zendmast in Wezep?

Fouten maken is menselijk Maar volgens de KPN zal dit niet snel gebeuren. Het televisieprogramma *Zembla*, dat in februari 2003 een documentaire aan het onderwerp wijdde, dacht daar iets genuanceerder over. Bij de registratie van gespreksgegevens (datum, plaats, tijd) die mobiele telefonie-providers verplicht zijn te doen om het opsporen van strafbare feiten te vergemakkelijken, gaat het liefst in een derde van de gevallen mis. Vaak worden de cell-ID’s, de codes van de zendstations dus, niet of onvolledig weergegeven.

Is cell 14501 (Deventer) gewoon cell 14801 (Wezep) geweest? Het viel niet meer te achterhalen. Maar dat er iets eigenaardigs is gebeurd met de registratie van het laatste telefoontje dat de weduwe voerde, is wel zeker. Terwijl Ernest L. om 20.36 vanuit zijn auto belde, kwam het gesprek om 20.25 bij mevrouw Wittenberg in de huiskamer binnen. Een verschil van elf minuten! Terug in de tijd! Zoals er in Dallas een *magic bullet* schijnt te bestaan, zo heeft Deventer zijn *magic call*.

Overigens had de recherche IJsselland zich de moeite van het doen van proefmetingen kunnen getroosten wanneer destijds de zogenaamde Timing Advance-gegevens waren opgevraagd. Timing Advance is een methode binnen het gsm-netwerk om tot op een afstand van 500 meter nauwkeurig de hemelsbrede afstand tussen het mobiel en het gsm-opstelpunt te bepalen. Anders gezegd: door Timing Advance had exact kunnen worden gecontroleerd waar L. (of nauwkeuriger: zijn mobiel) zich bevond op het moment dat de verbinding met de telefoon van

mevrouw Wittenberg tot stand was gekomen: in Deventer of op de snelweg in de buurt van 't Harde.

Helaas, toen de verdediging naar de gegevens vroeg, waren ze niet meer beschikbaar. “Er zijn twee mogelijkheden”, meent telecomexpert Jim Heinen van Special Research Department. “Ofwel de data zijn nooit opgevraagd door de recherche IJsselland en dan heeft het onderzoeksteam zichzelf een brevet van onvermogen gegeven. Ofwel de gegevens zijn wel degelijk opgevraagd, maar de resultaten pasten niet in het verhaal.” Het tweede scenario vindt hij het meest aannemelijk. Ook in 1999 was het al gebruikelijk de Timing Advance-gegevens mee te nemen in belangrijke strafzaken, vertelt Heinen. Het politiekorps IJsselland heeft er zelfs een speciale afdeling voor in Zwolle: het Bureau Technische Ondersteuning, BTO.

Maar zelfs al zou het ‘slechts’ onkunde zijn geweest van de politie, en geen onwil, mag men concluderen dat een belangrijk onderzoek dat de verdachte mogelijksterwijs had kunnen ontlasten is nagelaten. Niet voor het eerst in deze zaak.

Hoofdstuk VI. ‘Na kalm beraad en rustig overleg....’

Tijd speelt in de Deventer Moordzaak een cruciale rol. Justitie combineert drie gegevens. Ten eerste: de weduwe is kort na het laatste telefoontje - om zes over half negen 's avonds - vermoord. Ten tweede: Ernest L. voerde dit telefoontje in of in de directe omgeving van Deventer, hetgeen de verdachte ontkent. Ten derde: L. was op zijn vroegst die avond om tien uur, half elf thuis. Niet zoals hij zelf beweert rond half negen, negen uur. Tijd genoeg, aldus justitie, om ‘na kalm beraad en rustig overleg’ de moord te plegen.

Laten we - *for argument's sake* - eens meedenken met justitie. We veronderstellen dat Ernest L. loog (en Anneke in commissie) en pas om half elf 's avonds thuiskwam.

Om zes over half negen 's avonds belt Ernest vanuit zijn auto naar mevrouw Wittenberg, zegt ‘ik kom er nu aan’, parkeert zijn Volkswagen in de buurt van de Gibsonstraat, loopt anderhalve kilometer (een kwartier) over de Zwolseweg naar het huis van de weduwe, belt aan, vermoordt haar, wist alle vingerafdrukken - hij vergeet gek genoeg die ene aan de deur van de woonkamer - loopt weer anderhalve kilometer (een kwartier) over de Zwolseweg, verstopt in een

portiek het moordwapen, haalt zijn auto uit de parkeergarage, rijdt vanaf de rotonde bij de Zwolseweg tussen de files door (ruim een uur en een kwartier) naar Lelystad alwaar hij, voor hij op de bank ploft, nog even zijn stationwagon chemisch reinigt – want daarin werd geen spatje weduwenbloed gevonden. Dit alles in ongeveer twee uur. Terwijl alleen al het heen en terug lopen over de Zwolseweg en de rit naar huis bij elkaar een uur en drie kwartier kost!

Saaie piet wordt Superman - het is een bekend verhaal. Maar dan alleen in Amerikaanse films.

Niet alleen werden in de wagen geen bloedsporen gevonden, in de kleding van Ernest L. evenmin. (Nou ja: één druppel, maar die was van hemzelf en waarschijnlijk ontstaan door een afgescheurde vingernagel, Ernest is een nagelbijter). Hoe heeft hij dat nou weer gelapt? Eigenlijk kan het alleen zo zijn gegaan:

Om tien voor negen belt Ernest bij mevrouw Wittenberg aan, vraagt of hij even naar het toilet kan en ontdoet zich daar van al zijn kleren. Poedeltjenaakt bespringt de fiscalist de weduwe, wurgt haar, plant vijf keer een mes in haar borstkas en gaat helemaal onder het bloed naar boven om een douche te nemen. Hij maakt de badkamer schoon - ook daar is geen druppel bloed gevonden – en veegt, terwijl hij de trap afstormt de bloedsporen die hij had achtergelaten achter zich weg. Hij pakt zijn kleding van het toilet, kleedt zich aan, om vervolgens het hierboven beschreven formule I-traject met zijn Volkswagen Passat naar Lelystad af te leggen.

Inderdaad, zelfs Ernest, onze Superman, moet hiertoe niet in staat worden geacht.

De onwaarschijnlijkheid van het scenario neemt natuurlijk nog toe naarmate het tijdstip van overlijden verder van het rond half negen gepleegde telefoontje aflight. Ofwel: waarop baseert de Arnhemse rechter eigenlijk dat de weduwe op donderdagavond 23 september 1999 ‘kort na half negen’ is vermoord? Welnu, het korte antwoord luidt: op niets. Dan nu het lange antwoord. De rechter baseert zich op de zogenaamde ‘stille getuigen’. Een TV-gids die lag opengeslagen op donderdag, een keukenschort dat over een stoel hing en een Telegraaf die de volgende ochtend in de brievenbus lag. Waarom de moord niet evengoed later op de avond, ‘s nachts of zelfs in de vroege ochtend van vrijdag 24 september kan zijn gepleegd, is volstrekt onhelder. Maar in die gevallen had Ernest L. wel een waterdicht alibi gehad. Immers, zelfs de Deventer politie ontkent niet dat hij ten minste rond elf uur ‘s

avonds thuis was.

Misschien was de officier van justitie, die de zaak in eerste aanleg behandelde, ook minder zeker van haar zaak dan ze deed voorkomen. Maanden nadat het lijk werd gevonden, verzocht ze een patholoog-anatoom of hij het exacte tijdstip van overlijden kon geven. Die kon dit niet met zekerheid vaststellen.

Waarom dan toch, zo kun je je afvragen, waren de Deventer rechercheurs er zo op gebrand een tijdstip van overlijden te produceren, grenzend aan 20.36 uur? “Het antwoord lijkt niet moeilijk te vinden”, schrijft Bureau Waisvisz. “Immers, verdachte L. had een kort telefoongesprek met het slachtoffer om 20.36 uur, en wat was er verleidelijker dan hier een koppeling te maken?”

Tijd speelt ook om een andere reden een rol in dit steeds curieuzer wordende misdaadverhaal. Want de vraag is: was het eigenlijk wel mogelijk op donderdag 23 september 1999 iets na zeven uur ‘s avonds te vertrekken vanaf de Jaarbeurs in Utrecht, waar L. voor een lezing intekende en zijn studiepuntjes scoorde, naar Deventer te rijden en daar om zes over half negen in de buurt van de woning van mevrouw Wittenberg te arriveren? Laten we gemakshalve zeggen: binnen anderhalf uur.

Een vraag die niet eens zo gemakkelijk te beantwoorden valt. Elke minuut telt in dit geval. Je zou dus precies moeten weten wat de verkeerssituatie die avond was, hoe hard Ernest reed, enzovoorts.

Maar gelukkig, de recherche IJsselland heeft het allemaal grondig onderzocht.

Op woensdag 24 november 1999 – enkele dagen na zijn arrestatie – rijdt L. samen met de politie nog eens de route die hij die bewuste donderdagavond zou hebben afgelegd naar Deventer. Let wel, het is een woensdagavond, geen drukke koopdonderdagavond zoals toen. Om ongeveer 19.15 uur begint de trip vanaf het Jaarbeursplein in Utrecht. Inspecteur Van Veen zit achter het stuur. Er is nauwelijks drukte of oponthoud op de weg. Zonder problemen glijdt men over de A28.

Om 20.10 arriveert het gezelschap bij de afslag ‘t Harde. Waarom deze route wordt gereden, is ook L. achteraf gezien niet helemaal duidelijk. De snelste manier om van Utrecht in Deventer te komen, is immers na Amersfoort bij het knooppunt Hoevelaken de A1 op te gaan en via Apeldoorn rechtstreeks naar de Hanzestad te rijden. Hoe dit ook zij, L. kijkt op de klok en zegt: “Zien jullie nu wel dat ik nooit om 20.30 in Deventer kan zijn geweest!” Van de afslag bij ‘t Harde via Zwolle naar

Deventer is ongeveer drie kwartier. En in dat geval zit men ruimschoots over de ‘deadline’ van anderhalf uur.

Kennelijk enigszins verbouwereerd door deze opmerking rijdt de politie dan niet verder, maar maakt men rechtsonkeert over de A28. De stoet rijdt terug naar Amersfoort en bij het knooppunt Hoevelaken neemt men nu alsnog de A1 - de koninklijke route naar Deventer. Over dat laatste traject zegt inspecteur Van Veen dan bij aankomst op de rotonde Zwolseweg: “Zie je wel, dit hebben we in een uur en tien minuten gereden. Dus dit zal jij ook wel hebben gedaan, en dan had je om 20.30 uur in Deventer kunnen zijn.”

Nogal een bewijs in het ongerijmde, zou je zeggen. Er is immers niet helemaal teruggereden naar de Jaarbeurs in Utrecht. Maar goed. Van Veen is zeker van zijn zaak: het traject Utrecht-Deventer kan in een uur en tien minuten worden voltooid.

(Voor de goede orde: ik heb mij voor dit deel in het verhaal moeten baseren op de getuigenis van Ernest L. Een proces-verbaal van deze bijzondere trip zit niet in het dossier en is naar alle waarschijnlijkheid zelfs nooit opgemaakt. De uitkomst - ‘een uur en tien minuten’ - is wel bevestigd.)

Nu gaat justitie in dit land godzijdank niet over een nacht ijs. Nadat L. in februari 2000 is vrijgesproken door de Zwolse rechtbank neemt de advocaat-generaal van het gerechtshof in Arnhem, mevrouw mr. R.C. Langerer, het onderzoek over. Op haar verzoek rijdt inspecteur Van Veen op donderdag 28 september 2000 ‘nogmaals’ het traject Utrecht-Deventer. Van het ritje doet hij ditmaal wel verslag. Van Veen schrijft in zijn proces-verbaal: “Doel van dit onderzoek was om vast te stellen of de afstand Utrecht (Jaarbeurs)-Deventer (Zwolseweg, straat waar het slachtoffer heeft gewoond) kon worden overbrugd tussen 19.05 uur en 20.36 uur.”

Zijn conclusie: ja, dat is mogelijk. Van Veen lukt het op een drukke donderdagavond zelfs tien minuten van de eerdere reistijd af te knabbelen. Hij doet er nu precies zestig minuten over. “Zonder de maximumsnelheid te overschrijden”, voegt hij er wat koddig aan toe.

Maar dan komt het ... Opnieuw heeft Van Veen niet de koninklijke route Utrecht-Deventer gereden; hij is weer – wellicht als een magneet getrokken - van de Jaarbeurs over de A28 via Amersfoort en Harderwijk naar de afslag ‘t Harde gereden, waar hij nog kans heeft gezien een kleine tour in het blijkbaar alleraardigste stadscentrum te maken. Over dát reisje heeft hij 46 minuten gedaan. Hoe hij vervolgens

aan een totale reistijd van zestig minuten komt, laat hij zelfs geheel in het midden.

Je begint je toch in gemoede af te vragen wat ze allemaal op die politieacademies leren. Om het verhaal van iemand die van moord wordt beschuldigd te checken rijdt een inspecteur van politie een verkeerde, veel langere route (richting 't Harde – misschien vond men de verklaring van Ernest dan toch niet zo ongeloofwaardig), maakt hij vervolgens de trip niet af (hij eindigt met het rondje om de kerk) om tenslotte op grond van een volkomen uit de lucht gegrepen berekening (van 't Harde naar Deventer is drie kwartier en geen 14 minuten) tot een voor de verdachte uiterst belastend eindresultaat te komen (zestig minuten). Maar het meest krankzinnige is misschien wel dat er geen rechter was die zich erover verwonderde.

Overigens hebben twee vrienden van Ernest L. later de echte route vanaf het Jaarbeursplein in Utrecht via Amersfoort en Apeldoorn over de A1 naar Deventer gereden. Het was een vrij drukke donderdag, ofschoon de weg niet zo extreem vol files stond als die bewuste avond. Ze vertrokken om 19.20 uur – Ernest had na zijn korte bezoek aan de Jaarbeurs om zeven uur nog zijn auto uit een nabijgelegen straat moeten halen – en arriveerden om 20.50 uur op de rotonde Zwolseweg, dus nog niet bij de woning van mevrouw Wittenberg. De reistijd bedroeg anderhalf uur. Een half uur langer dan inspecteur Van Veen erover had gedaan, maar ja, die had dan ook de verkeerde weg gekozen.

Op het gevaar af dat de lezer al te lang kromgebogen over een atlas met het onvolprezen Nederlandse wegennet moet zitten, tenslotte nog dit. Sommigen met wie ik over deze zaak heb gesproken, hebben zich afgevraagd waarom Ernest L. in hemelsnaam vanaf de Jaarbeurs in Utrecht over de A28 via Harderwijk en 't Harde naar zijn woning in Lelystad was gereden. Zou het niet eens stuk logischer zijn geweest wanneer hij naar het noorden, over de A27 was gegaan, bij het rustieke plaatsje Huizen de Stichtsebrug over was gestoken en vervolgens via Almere de snelweg A6 naar Lelystad had gepakt?

Ook de bekende misdaadverslaggever Peter R. de Vries (zie Hoofdstuk X: 'De tegenkrachten') heeft zich daarover danig verwonderd. Zelfs meende hij dat de 'onlogische route' een 'belangrijke aanwijzing' tegen L. vormde. Nu ontgaat de ratio van die opmerking mij enigszins, want ik zou niet weten waarom L. een onlogische route bij elkaar zou fantaseren als hij zijn werkelijke trip (naar Deventer) had willen maskeren. Je zou zeggen: een kille, harteloze boef van het kaliber

Ernest L. zou juist verklaren dat hij de ‘logische’ weg had afgelegd richting huis.

Maar goed. Laat ik volstaan met twee constatering. L. zegt altijd vanuit de Jaarbeurs in Utrecht de route via Harderwijk te hebben genomen, aangezien in die tijd de Stichtsebrug vol files stond en er geen doorkomen aan was in die tijd (hetgeen is bevestigd). Toevallig miste hij ditmaal de afslag Harderwijk vanwege het feit dat er allerlei transporten met vrachtwagens waren op de snelweg (eveneens bevestigd) en was hij gedwongen de volgende afslag, bij ‘t Harde, te nemen. Niets verdachts aan.

Tussen 1991 en 1999 werden in Deventer achttien mensen op gewelddadige wijze vermoord. Ze zijn dus wel wat gewend daar. Toch schokte de moord op mevrouw Wittenberg-Willems de gemeenschap. Zeker toen bekend werd dat de verdachte een schijnbaar keurige jurist uit Lelystad was. Met een psychopaat had men nog kunnen leven, maar iemand die uit louter geldelijk gewin tot zo’n gruweldaad in staat was gebleken, ging te ver.

We zijn aanbeld bij het motief, het sluitstuk van de bewijsvoering tegen Ernest L. Het gerechtshof in Arnhem sprak van ‘de kennelijk aan het feit ten grondslag liggende financiële motieven’. En net als de Deventer bevolking zagen de raadsheren hierin een strafverhogend element.

Hoe probeerde Ernest L. dan eigenlijk de zaak te tillen? Interessant is de formulering die de recherche IJsselland gebruikte. “Na het voldoen van de fiscale verplichtingen (successierechten, SdJ.) zou er geen daadwerkelijk toezicht meer zijn op het vermogen van de stichting. Het is dus zeer wel mogelijk dat de verdachte op termijn het vermogen van de stichting zichzelf zou kunnen gaan toeëigenen.”

Kan een stichtingsvoorzitter zichzelf het kapitaal van een stichting ‘op termijn gaan toeëigenen’? Alles is natuurlijk ‘mogelijk’, maar het levert wel gewoon een strafbaar feit op. Wellicht van de naïeve vooronderstelling uitgaand dat niet bij voorbaat iedere stichtingsvoorzitter verdacht is, zouden er toch op zijn minst aanwijzingen moeten zijn geweest dat de executeur-testamentair bezig was gelden te onttrekken aan de erfenis. Waren die aanwijzingen er?

Volgens de Deventer politie wel. Zwaar woog vooral dat L. ‘een privé-rekening’ bij de SNS-bank in Lelystad had geopend, waar hij tegoeden op liet overmaken. De executeur-testamentair had ook de Zwolsche Algemeene proberen te bewegen hier een paar ton aan lijfrente op te

storten. Een directeur van de Zwolsche had dit verdacht gevonden en Ernests werkgever, de VVAA, gealarmeerd, hetgeen kennelijk ook de politie ter ore was gekomen.

Maar zo verdacht was dit allemaal niet. Ten eerste ging het niet om een privé-rekening, maar om een zogenaamde beheerrekening. Een commercieel assistente van de SNS-bank (overigens niet de bank waar L. particulier bij was aangesloten, maar de bank waar zijn werkgever zaken mee deed) verklaarde dat Ernest L. een rekening kwam openen voor het storten van ‘derden-gelden’, zoals te doen gebruikelijk bij een stichting. Omdat de stichting op dat moment nog niet stond ingeschreven bij de Kamer van Koophandel was dit echter onmogelijk, had de medewerkster L. gemeld. De enige mogelijkheid die op dat moment bestond, was het openen van een beheerrekening. Hetgeen L., die vond dat de inschrijving bij de Kamer van Koophandel minder haast had dan het veiligstellen van het door hem beheerde vermogen, vervolgens braaf deed. “Een nette verschijning”, herinnerde zich de assistente van de bank, wier ontlastende proces-verbaal overigens buiten het strafdossier dat de rechters onder ogen kregen, was gehouden.

Nadat de directeur van de Zwolsche Algemeene aan de bel had getrokken, stelde Ernests werkgever een kort onderzoek in naar de wijze waarop L. te werk was gegaan. Er bleek niets aan de hand. Een onafhankelijk accountantsbureau dat later de handelwijze van L. onderzocht kon evenmin frauduleus gedrag ontdekken. Wel constateerde het bureau dat de executeur-testamentair wat slordig had geopereerd, hetgeen L. aan zijn onervarenheid wijt.

Was er dan iets verdachts aan de inhoud van het testament? Integendeel. Vergeleken met het vorige testament kon het zelfs een toonbeeld van onbaatzuchtigheid worden genoemd. In dat testament ging immers het meeste geld naar de familie van de (vorige) executeur-testamentair, Pieter ter Velde. Ernest L. noch zijn gezin kreeg ook maar een cent. En de insinuerende verklaringen van Ernests collega en medebestuurder John Balk dan? L. had toch likkebaardend over een pied-à-terre op Malta gesproken? Het Arnhemse gerechtshof hechtte er nogal veel waarde aan. “Na het overlijden van mevrouw Willemen heeft hij zich uitgelaten over een privé-besteding van een aanzienlijk geldbedrag, te weten de koop van een huis in het buitenland.”

Maar volgens Ernest was dit gebeurd in het kader van een herhaling van het TV-programma *Vakantieparadijzen*. Onder fiscalisten hét gesprek van de dag. De kans dat hij ooit op het eiland Malta neerstrijkt

– zelfs al zou hij met een vorstelrijk bedrag vrijkomen – mag overigens nihil worden genoemd. Ernest heeft nog nooit van zijn leven in een vliegtuig gezeten, en is dat ook geenszins van plan. Hij heeft vliegangst.

Later nam collega Balk afstand van zijn eerdere verklaring. Hij gaf aan dat hij door de ondervraging van de politie ‘zenuwachtig’ was geworden. Gezien de wijze waarop aan Anneke L. een verklaring was ontfutseld, niet eens zo vreemd. Maar kennelijk woog voor het hof in Arnhem de schijn zwaarder dan de feiten.

Blijven nog over de folders met vakantiehuisen. Het ene betrof een oud krantenknipsel dat Anneke vermoedelijk ooit had uitgeknipt en in een la had gestopt; de andere folder was op vakantie onder de ruitenwissers van de auto gestopt en onder de voering van de stoel geschoven. Om hieruit een begin van criminele handelingen af te leiden, gaat zelfs de vindingrijkheid van inspecteur Clouseau te boven. Je zou het trouwens bijna vergeten, maar het is nog altijd niet verboden een vakantiehuisje te kopen.

Is Ernest L. onschuldig? Wie het dossier bestudeert, is geneigd die vraag bevestigend te beantwoorden. Hij kán het bijna niet gedaan hebben. Maar het is natuurlijk niet de goede vraag. Die luidt: is het wettig en overtuigend bewezen dat Ernest L. de moord heeft gepleegd? Op grond van de aangedragen bewijsmiddelen kan die conclusie onmogelijk worden getrokken. Er is een moordwapen gevonden dat niet het moordwapen kan zijn. Er zijn geen vingerafdrukken, geen bloedsporen. Niemand heeft Ernest L. op die drukke donderdagavond in het centrum van Deventer gezien. Het hoogst verdachte telefoontje kon wel degelijk buiten Deventer zijn gevoerd. En het motief werd met houtje-touwtje-werk in elkaar gezet.

Nog onverlet de vele losse eindjes. Waarom werd nooit een buurtonderzoek gedaan op de plek waar het vermeende moordwapen werd gevonden? Waarom stuurde de politie een tweede mes voor onderzoek op, als men ervan overtuigd was dat met het eerste de moord op mevrouw Wittenberg was gepleegd? Waarom keurde de rechter een geursorteerproef goed, die op grond van alle regels had moeten worden afgekeurd? Hoe zat het met de fles wijn die op tafel was aangetroffen? Ernest dronk niet.

De Nijmeegse hoogleraar strafprocesrecht prof. mr. P.J.P. Tak, die zich in de zaak heeft verdiept, spreekt van een ‘tunnelvisie’: alle bewijs is naar de verdachte toegeschreven. Ontlastend materiaal werd terzijde

geschoven. Rest de intrigerende vraag: als Ernest L. het niet heeft gedaan, wie dan wel?

Hoofdstuk VII. Meneer en mevrouw Wittenberg

Op de katholieke begraafplaats aan de Ceintuurbaan in Deventer herken je ze meteen aan de kitscherige versiering van hun graven. Er staan fotokiekjes op de grafzerken - veel mannen met snorren - en allerlei prullaria. Kijk, dat is nou typisch ‘kampersvolk’, zeggen de Deventenaren. De burgerij heeft met deze min of meer geïntegreerde woonwagenbewoners heel wat te stellen. Als er ergens gedoe is, wijst men al snel naar het kampersvolk. Of dat nu terecht is of niet. De criminaliteit in Deventer liegt er ook niet om. In tien jaar tijd werden liefst achttien gewelddadige moorden gepleegd in de *gastfreundliche Hanzestad*. Vaak zou het afrekeningen in woonwagenkringen betreffen.

Ongeveer in het midden van het kerkhof staat een mooi marmeren graf. *Resurrectionem expectant* staat erop gegraveerd, wat zoveel als ‘verwachte wederopstanding’ betekent. Het is de laatste rustplaats van de zenuwarts Willem Cornelis Wittenberg en zijn vrouw Jaqueline Jeantina Eugenia Gerarda Wittenberg-Willemen. Bijna drie jaar geleden, in 1999, werd Jaqueline naast haar overleden echtgenoot gelegd, nadat zij dood was aangetroffen in haar woning op de Zwolseweg. De weduwe bleek op brute wijze te zijn vermoord. En ditmaal wees voor de uitzondering niemand naar de kampers. De verdachte bleek een nette fiscaal jurist genaamd Ernest L., die op 22 december 2000 naar het scheen definitief kon worden opgeborgen in de penitentiaire inrichting Lelystad, stomtoevallig recht tegenover zijn woning. De Deventer gemeenschap kon weer opgelucht ademhalen.

Misschien iets te vroeg. Uit de voorafgaande hoofdstukken mag duidelijk zijn geworden dat de kans dat L. de moord heeft gepleegd niet bijster groot is, om het voorzichtig te zeggen. Het vorige hoofdstuk eindigde met de vraag: wie zou dan wel de dader kunnen zijn geweest? We hebben slechts één betrekkelijke zekerheid. Hij of zij moet gevonden worden in de kring van bekenden van mevrouw Wittenberg. Naar alle waarschijnlijkheid had de weduwe de moordenaar(s) die fatale donderdagavond 23 september 1999 zelf binnengelaten.

Arrogant en hooghartig, zo noemen sommigen de 60-jarige Jaqueline Wittenberg-Willemen. De weduwe ging liever niet om met lieden die zij beneden haar stand achtte. Die noemde ze 'KV'ers', ofwel: klootjesvolk. Anderen schetsen een positiever beeld. Zij zeggen dat ze wel sympathiek was, maar gewoon wat afstandelijk. In elk geval was Jaqueline een echte dame. Ze hechtte aan etiquette en verzorgde zichzelf tot in de puntjes. Met haar Thatcheriaanse coupe was zij een heuse verschijning in de chique buurt rond de Zwolseweg in Deventer. "Als we haar zagen passeren, had ze altijd haar mantel zo mooi om zich heen geslagen", vertelt Laura Bekedam, die schuin tegenover de voormalige woning van de Wittenbergs woont. "Daar komt de koningin, zei mijn man dan. Jaqueline liep niet - ze schrééd."

Veel contact in de buurt had Jaqueline niet. Dat stamde nog van vroeger. Dokter Willem Wittenberg vond dat dat maar geklets gaf over de psychiatrische patiënten, die in zijn praktijk aan huis kwamen. Pas na de dood van Willem werd het contact met sommige buurtgenoten hechter. Zo ging zij samen met buurvrouw Bekedam op een bridgeclubje. Ook was zij op advies van vrienden gaan golfen, om zo uit haar isolement te komen. Want Jaqueline had de dood van haar man nooit verwerkt. "Zij leefde in de glans van dierbare herinneringen aan de in-gelukkige jaren samen met haar Willem", stond in een rouwadvertentie. In haar woning had ze zoveel mogelijk alles bij het oude gelaten. Zo lag Willems bril nog op hetzelfde plekje als bij zijn leven.

Elke donderdagmiddag, nadat zij boodschappen had gedaan op de markt, bezocht ze zijn graf. En als zij voor belangrijke beslissingen stond, volgde een extra 'raadpleging' bij het kerkhof. Trouwens ook als de beslissingen iets minder belangrijk waren. Zo herinnert een kennis zich dat ze naar het graf was geweest om advies te vragen wat voor kleding ze aan moest op een receptie. "Nogal ziekelijk", noemt de kennis dit.

Ja, Jaqueline had Willem geadoreerd. De echtelieden waren tot hun spijt kinderloos gebleven - Jaqueline had een aantal miskramen gehad - en hadden vrijwel uitsluitend geleefd voor de patiënten. Willem was de arts, Jaqueline zijn verlengstuk. Zij ontving thuis de klanten en deed de administratie. Nadat Willem op 29 december 1996 overleed aan een hartstilstand - hij werd thuis dood in de badkamer gevonden - viel Jaqueline in een diep gat. Zij was depressief en sprak zelfs een keer over zelfmoord. Het rouwproces duurde lang, heel lang. Misschien wel

té lang, vonden kennissen en familie. Maar wie daar, al dan niet met de beste bedoelingen, iets van zei, kreeg te maken met haar scherpe tong en viel uit de gratie. Zo had haar zus recent een brief geschreven, waarin zij opperde dat Jaqueline haar leven weer moest oppakken. Dat viel slecht. De familie had haar, zo vertelt broer Kees Willemen, ternauwernood kunnen afhouden van het plan een standbeeld voor haar overleden echtgenoot te laten oprichten.

Met de Willemens, die uit Brabant kwamen, stond Jaqueline niet op goede voet. De oorsprong zou hebben gelegen in haar jeugd. Ze zou op jonge leeftijd op een kostschool zijn gedaan door haar ouders. Terwijl die toch dicht in de buurt woonden. Omdat haar broer en zus niet op kostschool hadden gehoeven, zou dit pijn en wrok hebben veroorzaakt. Met haar moeder, een krasse dame van in de negentig, had zij sporadisch telefonisch contact.

Jaqueline Wittenberg was een diepgelovige vrouw, die elke zondag naar de kerk ging. “Ja, ze geloofde in een hiernamaals”, zegt pastoor H.G.F. (“Denkt u maar aan hartelijk gefeleciteerd”) Brummelhuis uit het naburige Schalkhaar. “Eens in de zoveel tijd hadden we een gesprek”, vertelt hij. “Ze vertelde dan dat het verlies van haar man haar nog steeds pijn deed.” Met Brummelhuis kon ze beter opschieten dan met de huispastoor van de Heilig Hartkerk bij haar in de straat. Die scheen ook al te weinig aandacht hebben kunnen opbrengen voor haar wat lang uitgesponnen rouwproces.

In de weken voorafgaand aan haar gewelddadige dood was Jaqueline bezig schoon schip te maken. Ze maakte zich op voor een verhuizing naar Het Pothoofd in Deventer, waar ze een optie had genomen op een luxe-appartement (in aanbouw) met prachtig zicht op de IJssel. Bepaalde contacten werden minder intensief. Met haar fiscaal adviseur Ernest L. nam zij haar testament door, waarin ze belangrijke wijzigingen wilde aanbrengen. Zelfs had Jaqueline - het is een sinister detail - al de preek voor haar begrafenis laten opstellen door de pastoor uit Schalkhaar.

Ergens leek het alsof zij haar dood voorzag.

“De laatste weken van haar leven was zij nerveus en angstig”, vertelt buurvrouw Bekedam. “Als we de auto uit de garage haalden om te gaan bridgen, controleerde ze wel drie keer of alles goed op slot zat. Ik zei dan: Jaqueline, dat heb je al gedaan. Maar dan zei zij: Ik heb Willem beloofd dat ik goed op zijn spulletjes zou passen.”

Enige oppassendheid was ook wel op zijn plaats. In de woning stond voor vele tonnen aan antiek; er lagen prachtige sieraden. Mevrouw

Wittenberg was een vermogende weduwe. Opgeslagen in speciale kelders lagen circa achttienhonderd dure flessen wijn. Haar man had fortuin gemaakt met het speculeren op de beurs. Daarnaast waren er de inkomsten uit de praktijk aan huis geweest en het loon van een psychiatrische instelling, waar hij een vaste aanstelling had. Niet alle inkomsten werden overigens keurig aan de fiscus opgegeven. Eens in de zoveel tijd reisde het echtpaar met een pak zwart geld in de trein naar Luxemburg, alwaar de biljetten in een kluis werden gedeponereerd. Daarnaast had Willem belegd in metalen. In een kluis in Nederland lagen goudstaven, aan te wenden in geval van een mogelijke inval door de Russen. Op advies van een bankier had Jaqueline het goud na haar mans dood verkocht. De bankier had haar ervan weten te vertuigen dat een aanval van de ‘rooien’, zoveel jaren na de val van De Muur, toch wat onwaarschijnlijk was geworden.

Enfin. Op de dag dat mevrouw Wittenberg wordt vermoord, bedraagt haar vermogen ongeveer vier miljoen gulden. En laat zij nu kort daarvoor haar testament ingrijpend hebben gewijzigd.

Het is 13 september 1999 als mr. Leonardus Kostering van het notariskantoor Smalbraak/Kostering & Prinsen in Deventer het door hem opgemaakte testament voorlegt aan Jaqueline Wittenberg-Willems. Zij leest het nauwgezet door en zet haar handtekening. Het is precies tien dagen voor zij wordt vermoord. Het nieuwe testament verschilt aanzienlijk van het vorige. Haar broer en zus krijgen niets; de familie aan de kant van Wittenberg moet het met enkele bescheiden legaten doen. Maar dat was daarvoor ook al.

Nee, de grote verandering zit ‘m in een nog op te richten Dokter Wittenberg Stichting, die de belangrijkste erfgenaam wordt. Bij leven en welzijn had Willem gefilosofeerd over een stichting die zich zou moeten inzetten voor de opvang van uitbehandelde psychiatrische patiënten. Aan Willems wil wordt nu voldaan. Als nieuwe executeur-testamentair (uitvoerder) van het testament is Ernest L. benoemd, de fiscaal adviseur van mevrouw Wittenberg. Wanneer zij komt te overlijden, zal hij voorzitter van de Dokter Wittenberg Stichting worden. Een gegeven waaruit, zo hebben we gezien, de politie later met veel kunst- en vliegwerk een motief zal distilleren.

Maar goed. Dan zijn we twee maanden verder. Aanvankelijk komt Ernest L. helemaal niet in beeld van de recherche. De aandacht gaat uit naar Pieter ter Velde, de 49-jarige vórigte executeur-testamentair, aan wie ik al eerder enkele zinnen in dit boek wijdde.

Niet onlogisch, want het is (de familie van) deze Ter Velde die het zwaarst gedupeerd is door de wijziging van het testament. In het oude testament was diens vrouw, Hanneke ter Velde-Jansen, enig erfgenaam. Een levensverzekering van enkele tonnen stond op naam van hun dochtertje. Al dat zoete geld vloeit nu naar de stichting. De politie denkt dan ook een motief te pakken te hebben. Dat Ter Velde het vorige testament, dat zo gunstig voor zijn familie uitpakte, zelf had moeten gaan uitvoeren, spreekt niet bepaald in zijn voordeel.

Op 29 september 1999 wordt Ter Velde door de recherche verhoord. Hij verklaart dat hij geen idee had dat mevrouw Wittenberg haar testament wilde wijzigen. Sterker, hij beweert niet eens op de hoogte te zijn geweest van de inhoud van het oude testament. “Ik wilde dat absoluut niet weten”, verklaart Ter Velde.

Enigszins bevreemdend is dat laatste wel. Getuigen zeggen, zo blijkt uit het politiedossier, dat hij als executeur-testamentair wel op de hoogte móet zijn geweest van de inhoud. Pieter had de (vorige) gang naar de notaris persoonlijk voorbereid. Bovendien was hij een vertrouweling van Jaqueline. Na de dood van Willem had hij haar met financiële raad en daad bijgestaan.

En er is meer dat tegen Ter Velde pleit. Daarvoor heb ik even een aanloopje nodig.

De Wittenbergs en de Ter Veldes gaan lang terug. Pieters echtgenote, Hanneke Jansen, is de dochter van een huisarts, die op de Zwolseweg woonde en werkte. Wanneer dokter Jansen een patiënt met depressies kreeg, verwees hij hem linea recta door naar de overkant, waar de bevriende psychiater Wittenberg praktijk aan huis hield. Na een periode van minder intensief contact pikken Hanneke en haar man Pieter, die in Amersfoort wonen, begin jaren negentig de relatie met het oudere echtpaar Wittenberg weer op. Hun dochter groeit uit tot het oogappeltje van Willem en Jaqueline, wier huwelijk immers kinderloos is gebleven. Vooral Willem is gek op de kleine meid, voor wie hij een ‘mandje’ met beleggingsproducten – zijn hobby - reserveert.

Na het overlijden van Willem wordt de relatie langzaam minder. Jaqueline vindt dat zij te weinig aandacht krijgt van het bevriende stel. Uiteindelijk mag zelfs van een behoorlijke verkoeling in de verhoudingen worden gesproken. Er zijn een paar incidentjes. Zo had meneer Wittenberg bij leven en welzijn de dochter van Ter Velde een pony beloofd, maar als de weduwe de rekening krijgt gepresenteerd (dochtertje is wat gegroeid) blijkt het om de aanschaf van een paard te gaan. Dat is aanzienlijk duurder. Ook vallen de bedragen die Jaqueline

beloofd had te betalen voor het onderhoud van het beest haar tegen. In de weken voor haar dood laat Jaqueline Wittenberg zich in steeds negatievere bewoordingen uit over de Ter Veldes. Ze noemt de Ter Veldes ‘aasgieren’, die haar ‘emotioneel chanteren’. In elk geval wil ze niet dat ze nog langer de voornaamste erfgenamen van het miljoenenvermogen zijn en ‘ontslaat’ ze Pieter als executeur-testamentair. Diens opvolger Ernest L. wordt wel op het hart gedrukt dit geheim te houden. Het lijkt erop dat ze een beetje bang voor haar vertrouweling is geworden.

Tegenover het station in Amersfoort ligt de wat plechtstatige brasserie Bellevue. Hier zit Pieter ter Telde aan een spaatje op mij te wachten. Hij heeft koele blauwe ogen en praat zelfverzekerd. Waarom ook niet? Nadat Ernest L. werd gearresteerd, en daarna middels een civiele procedure door de familie als executeur-testamentair ontslagen en uit het stichtingsbestuur gezet, werd Ter Velde opnieuw aangesteld als uitvoerder van het testament van mevrouw Wittenberg. Daarnaast werd hij benoemd tot penningmeester van de Dokter Wittenberg Stichting. Waardoor hij, als je het cynisch bekijkt, postuum alsnog toegang heeft gekregen tot het miljoenenvermogen van de weduwe. Om minder ‘schijn tegen’ werd Ernest L. veroordeeld tot twaalf jaar cel.

Wanneer ik Ter Velde, die inmiddels niet meer werkzaam is op het makelaarskantoor, confronteer met mijn argwaan over zijn verklaringen reageert hij nuchter. Nogmaals vertelt hij dat hij niet van de voor zijn familie zo lucratieve inhoud van het oude testament op de hoogte was. Wel, zo geeft hij na enig aandringen toe, was hem bekend dat er een levensverzekering van enkele tonnen op naam van zijn dochter was afgesloten. Dat kon hij trouwens ook moeilijk ontkennen, want ik had zijn kennisname daarvan zwart-op-wit staan.

Over de plotselinge testamentwijziging, zo houdt hij vol, was hij niet geïnformeerd. Anders, zo beargumenteert Ter Velde, was hem toch ook wel verteld dat hij geen executeur-testamentair meer was. En dat hoorde hij pas toen hij op de dinsdag na de moord voor het eerst Ernest L. ontmoette. En de verhalen dat de Ter Veldes op Jaquelines fortuin aasden en haar emotioneel chanteerden? “Gut”, zegt Ter Velde. “Ik wist werkelijk niet dat Jaqueline zo over ons was gaan denken.”

Wanneer we na een uur afscheid nemen, denk ik nog eens over de ontmoeting na. Aanvankelijk blijf ik zijn verhaal weinig geloofwaardig vinden. Wanneer vrienden zo lang met elkaar omgaan, zou je toch verwachten dat ze weten wanneer er wrevel ontstaat. Maar als ik het

dossier nog eens bestudeer, verander ik gaandeweg van mening. Dan kom ik tot de ontdekking dat Jaqueline wel vaker negatief sprak over vrienden. Zeker als die niet aan haar onmetelijke behoefte aan aandacht voldeden. Diezelfde ‘ontaarde’ vrienden werden dan wel weer in vertrouwen genomen als andere bekenden haar onvoldoende bevestigden in het verlies van haar echtgenoot. Zo vertelde mevrouw Wittenberg bijvoorbeeld dat ze ‘flauw’ werd van haar bridgeleraar, die volgens haar meer aandacht voor ‘de dood van zijn hond’ tentoonspreidde dan voor haar rouwverwerking. Maar de goede man leek zelf van niets te weten.

“Jaqueline”, vertelt broer Kees Willemen, “is altijd goed geweest in, eh, hoe zeg ik dat netjes, duaaltjes.” Minder netjes gezegd: ze speelde mensen tegen elkaar uit. Daarbij had ze de neiging te zinspelen op haar vermogen. Een verkeerde opmerking? Een paar weken niet op bezoek geweest? Dat zou wel eens een stukje minder uit de erfenis kunnen betekenen. Aan de andere kant reageerde ze panisch bij de gedachte dat iemand met haar omging vanwege haar geld. De vraag is dus wie nu eigenlijk wie ‘emotioneel chanteerde’.

Bovendien: wat zou het motief van Ter Velde kunnen zijn geweest? Een daad uit financiële overwegingen ligt niet voor de hand. Er zijn immers twee scenario’s mogelijk. Ofwel hij spreekt de waarheid als hij zegt dat hij niet van de negatieve testamentwijziging op de hoogte was. In dat geval was er voor hem geen reden zich zorgen te maken en kon hij er nog steeds van uitgaan dat in elk geval de tonnen van de levensverzekering zouden worden overgeboekt.

Ofwel Ter Velde liegt en wist wel degelijk dat mevrouw Wittenberg haar testament ingrijpend en in voor hem negatieve zin wilde veranderen. Maar in dat geval had één simpel telefoontje naar de notaris, die hij goed kende, duidelijk kunnen maken dat het nieuwe testament al tien dagen eerder was opgemaakt. In dat geval had een moord natuurlijk niet zo veel zin meer. Tenzij Pieter zo in woede was ontstoken dat hij zichzelf die avond niet meer in de hand had. Maar daar lijkt hij, hoewel schijn kan bedriegen, niet het type voor.

Tenslotte had Ter Velde ook nog een alibi. Op de avond van de moord zou hij samen met zijn vrouw en dochter op de manege zijn geweest. De politie checkte het, en concludeerde dat het waterdicht was. Nu ben ik niet al te zeer onder de indruk geraakt van de detectivewerkzaamheden van het korps IJsselland, maar toch.

Misschien zitten we op het verkeerde spoor. De wijze waarop de dader

te keer is gegaan, duidt wellicht eerder op een moord met een emotionele achtergrond dan op een financieel motief. Zou de dader gewoon een psychopaat zijn? Of een patiënt van dokter Wittenberg? Aangezien het vast staat dat de moordenaar een bekende van de weduwe was – ze had hem zelf binnengelaten - zou het dan wel een (ex-)patiënt moeten betreffen, waarmee ze bevriend was. Normaal gesproken ligt dat niet voor de hand. In de wondere wereld van de Wittenbergs is dat anders.

Tijd om op deze plek eens stil te staan bij de buitengewone werkwijze van dokter Willem Wittenberg. De psychiater, geboren op 11 november 1927, stond bekend als een arts van de oude stempel. Hij beschouwde dat als een geuzennaam. Aan ‘geitewollen sokken’ die opkwamen in de jaren zeventig, zo vertellen mensen die hem kennen, had hij een broertje dood. Voor Willem Wittenberg, die gespecialiseerd was in depressies, geen afstandelijke psychobabbel. Liever bood hij een luisterend oor en sloeg een warme arm om de schouder. In tegenstelling tot de ook nu nog geldende mores was de dokter niet te beroerd zijn patiënten praktische levens tips te verstrekken. Hij adviseerde ze op het gebied van werk en carrière, en in liefdeszaken.

Ongetwijfeld hebben velen baat gehad bij zijn charmante, vaderlijke aanpak. Maar Willems betrokkenheid ging wel ver. Als een cliënt in geldnood kwam, kon hij altijd bij de dokter terecht. Je liet een patiënt nu eenmaal niet de plomp in gaan, zei Willem desgevraagd. Aldus ontstond een merkwaardige verstrengeling van privé- en zakelijke contacten.

Om een nauwgezet beeld van dokter Wittenbergs leven en werk te kunnen schetsen, schoot mijn onderzoek te kort. Wat ik wel heb kunnen achterhalen, lijkt mij niettemin relevant voor de rest van het verhaal, en zal ik hier summier schetsen. Er blijven echter veel vragen open. Intrigerende vragen; dat wel.

Voordat de psychiater Wittenberg medio jaren zeventig naar Deventer kwam, werkte hij in Groningen. Daar kwam hij in contact met de eerste hoogleraar kinder- en jeugdpsychiatrie, prof. dr. Th. Hart de Ruyter. Eind jaren zestig, begin jaren zeventig had Hart de Ruyter, die was aangesteld bij het Academisch Ziekenhuis in Groningen, de leiding over een speciaal project in ‘het château’ te Haren. Op deze afdeling van het ziekenhuis werden kinderen behandeld met ernstige psychische en opvoedkundige problemen; ze waren labiel, onthecht en agressief. Je zou ze, en dat is niet kwaadaardig bedoeld, kleine psychopaten kunnen

noemen. Professor Hart de Ruyter sprak overigens liever van ‘psychopathiform gedrag’.

Een van deze patiëntjes was een jongen die ik hier ‘Peter’ zal noemen. Met deze Peter moet Willem Wittenberg, die als psychiater bij het project betrokken was, een speciale band hebben ontwikkeld. In haar testament noemt Jaqueline Wittenberg de jongen, die in de jaren 1971 en 1972 werd behandeld, ‘een protégé van mijn echtgenoot’ Haar testament? Jawel. De jongen, die inmiddels een volwassen man is die in Dordrecht woont, kreeg na haar dood een legaat van 23.000 gulden. Hoe diep de gevoelens van dokter Wittenberg voor Peter gingen, mag ook blijken uit het volgende: er bestonden plannen tot adoptie.

Wat het project in Haren precies inhield, heb ik niet kunnen achterhalen. Wel is duidelijk dat een van professor Hart de Ruyters specialismen seksualiteit bij kinderen was. Hij schreef over het onderwerp een gezaghebbend boek. Wellicht hield de hoogleraar er ‘progressieve’ ideeën op dit punt op na. Of het terecht is of niet, wijlen Edward Brongersma, de bekende oud-PvdA-senator die wegens de seksuele omgang met minderjarigen een gevangenisstraf onderging, mocht het veldwerk van Hart de Ruyter in ieder geval graag gebruiken (misbruiken?) in zijn eigen oeuvre. In zijn omstreken en voor pedofielen ‘baanbrekende’ werk *Loving boys* haalt Brongersma bijvoorbeeld de opvatting van Hart de Ruyter aan dat pornografie ‘puberale jongelingen zou kunnen helpen te socialiseren’. Brongersma: “These often outlawed publications are at times helpful.”

Pornografie als een vorm van therapie? Nu ja, er zijn in die vroege jaren zeventig wel dwazere dingen bedacht. Nogmaals: hiermee is niet gezegd dat Hart de Ruyter de lichtzinnige opvattingen van Brongersma over seks tussen volwassenen en kinderen cq adolescenten deelde. Evenmin weten we of Willem Wittenberg voorstander was van dergelijke ‘behandelmethoden’, laat staan of hij ze praktiseerde. Hij zou per slot van rekening geen voorstander zijn geweest van geitewollensokkenpsychiatrie, wat hij daarmee ook bedoelde.

Wat dokter Willems ‘insteek’ was, hoe ver zijn therapie met de knullen ging, waarom hij zo’n diepe gevoelens voor Peter koesterde, het is in nevelen gehuld. Publicaties van zijn hand zijn voor zover bekend nooit verschenen. Willem was niet zo’n schrijver. De medische dossiers van de patiënten die hij had behandeld, waren na de dood van mevrouw Wittenberg door Ernest L. naar het afvalvernietigingsbedrijf in Lelystad gebracht en onder het toezicht van de executeur-testamentair versnipperd – iets waar L. later nog behoorlijk spijt van zou krijgen.

Wel mag duidelijk zijn geworden dat Wittenbergs taakopvatting als psychiater – de adoptieplannen, de giften en leningen, de adviezen over liefde en werk - verder ging dan naar de huidige (en waarschijnlijk ook wel toenmalige) maatstaven wenselijk wordt geacht. Enige afstand tussen therapeut en patiënt wordt in zijn algemeenheid toch wel verstandig gevonden. Tenminste eenmaal zou zijn onorthodoxe aanpak hem in conflict brengen met wat we maar de gevestigde orde zullen noemen.

Begin jaren zeventig vertrok Willem Wittenberg naar Deventer, waar hij in dienst trad van de psychiatrische instelling Brinkgreven. Het huis aan de Zwolseweg, dat hij met Jaqueline betrok, was eigendom van de instelling. Het echtpaar kon het voor een relatief bescheiden bedrag huren. Maar de aanstelling bij Brinkgreven was van korte duur. De ‘geitewollen sokken’, die hij zo verfoeide, hadden de overmacht, en waren minder gecharmeerd van zijn behandelmethoden. Althans, zo vertelde Willem het graag aan bekenden. Wat er precies was voorgevallen, is onbekend.

Nadat hij min of meer gedwongen Brinkgreven had verlaten, stapte Wittenberg over naar een andere psychiatrische kliniek: Groot Graffel in Warnsveld, een plaatsje nabij Zutphen. Tot zijn pensionering zou hij daar in dienst blijven. Daarnaast runde hij een praktijk aan huis, in zijn werkkamer op de eerste verdieping aan de straatkant.

Hoe ontspannen het daar aan toeging, wordt aardig geïllustreerd door een oud-patiënt, wiens getuigenverhoor in het strafdossier zit. Ik zal de man, die overigens nooit verdacht is geweest van de moord op mevrouw Wittenberg, om privacyredenen anoniem opvoeren en zijn verhaal iets beknopter weergeven.

“Ik ben ongeveer 25 jaar geleden, midden jaren zeventig als patiënt bij dokter Wittenberg in Deventer gekomen. Ik had voor mijn problemen reeds twee andere zenuwartsen bezocht, maar daar kon ik niet mee overweg. Ik ben ongeveer zestien à zeventien jaar onder behandeling geweest bij dokter Wittenberg, die gespecialiseerd was in depressies. De behandeling vond bij hem thuis plaats. Ik was altijd de laatste patiënt.”

“Na het gesprek met de dokter werd ik altijd nog even in de woonkamer gelaten en daar had ik dan nog een gezellig samenzijn met de dokter en mevrouw Wittenberg, waarbij zij een borreltje dronken. Ook wanneer ik aankwam, werd ik eerst in de woonkamer ontvangen. Vanaf het eerste moment dat ik met dokter Wittenberg in contact kwam, klikte het tussen ons. Wij hadden een zeer goed contact met

elkaar. In gesprekken die ik na de behandeling had, begon hij altijd over zijn grote hobby, het beleggen. Zodoende ben ik ook daarin terecht gekomen.”

“Dokter Wittenberg richtte diverse beleggingsclubjes op, onder andere onder verplegend personeel van Groot Graffel. Ook ik werd lid van zo’n clubje, alhoewel dat eigenlijk niet kon, omdat hij als arts geen zaken mocht doen met patiënten. Er werd dus veel gesproken over beleggen, winsten en groei van vermogen en ook natuurlijk over verliezen die werden geleden.”

Tot zover het getuigenverhoor van deze ex-patiënt. Uiteraard gaat het verhaal nog een hele tijd door, maar dat doet in dit verband even niet zo terzake. Behalve dan wellicht dat de man vertelt dat hij ook de boekhouding van Willem ging verzorgen.

Wat hier nu allemaal van te vinden? Zestien tot zeventien jaar in therapie... men kan zich een sneller ‘behandelplan’ voorstellen. Aan de andere kant, als het gezellig was, en dat was het kennelijk wel, daar in dat praktijkkamertje op de Zwolseweg, waarom niet?

Over de werkwijze van dokter Wittenberg doe ik er verder als non-deskundige maar deemoedig het zwijgen toe. Zeker is dat de psychiater en zijn klanten elkaar maar moeilijk los konden laten. In de filosofie van dokter Wittenberg was een geesteszieke nooit echt uitbehandeld. Ex-patiënten bleven voor raad langskomen. Met een aantal van hen ontstond een vriendschappelijke band.

Na zijn dood in december 1996 zette de vereenzaamde Jaqueline deze contacten voort. Mevrouw Wittenbergs kennissenkring bestond dan ook voor een deel uit ex-patiënten. Haar bridgeleraar, die haar ook op financieel terrein van advies diende, was door dokter Wittenberg behandeld. Een bevriende politieman was een voormalige patiënt. Net als de man bij wie zij haar antiek betrok. Zelfs de huishoudster die vanaf 1992 bij de Wittenbergs werkte, was via Willem gekomen: haar dochter was door hem voor depressies behandeld.

Al deze personen - en waarschijnlijk nog veel meer - kwamen zo nu en dan langs. Na Jaquelines dood liet een buurtbewoonster zich ontvallen dat de weduwe wel eens had gezegd dat zij al die ‘vreemde wezens’ bij haar in de buurt niet zo prettig vond.

Een van deze vreemde wezens is Michael de J.

Hoofdstuk VIII. De klusjesman

Dat Michael de J., ook wel ‘de klusjesman’ genoemd, een belangrijke rol in het verdere verloop van dit verhaal gaat spelen, kan ik vast wel vertellen. Anders zou ook niet een apart hoofdstuk in dit boek aan hem zijn gewijd. Zelfs kan ik nu al verklappen dat hij (niet alleen door mij) gezien wordt als mogelijke verdachte van de moord op de weduwe Wittenberg.

Maar wie is Michael de J.? Wat was zijn relatie tot de weduwe? Hoe is hij in contact gekomen met de Wittenbergs? Aan de hand van zijn eigen verklaringen en die van anderen in het strafdossier schets ik in het kort zijn levensloop.

De jeugd van de op 18 september 1960 in Arnhem geboren Michael verloopt traumatisch. Het nakomertje kan slecht met zijn ouders opschieten. Hij is dyslectisch (leesblind) waar hij zich erg voor schaamt. De afwijking lijkt ook de relatie met zijn ouders op scherp te zetten. De onhandelbare zoon wordt op een Limburgs internaat geplaatst. Als dit niet tot resultaat leidt, zet zijn vader hem het huis uit. Michael voelt zich door zijn ouders ‘verstoten’. Het contact zal niet meer worden hersteld.

Na wat onafgemaakte studies, onder meer de LTS, treedt Michael op zijn achttiende in dienst van de Deventer antiekzaak ‘Het huis anno 1627’ van Max Gosschalk. Hier komt hij in aanraking met het echtpaar Wittenberg, dat tot de vaste klantenkring behoort. Op vrijdagen wordt Willem in de zaak gestald door zijn shoppende echtgenote en drinkt hij gezellig een borrel met Max. Aanvankelijk is de relatie met diens hulpje Michael strikt zakelijk. De jongen levert het gekochte antiek af aan de woning op de Zwolseweg, zet de spullen in de was en restaureert stukken.

Gaandeweg ontstaat een hechtere band. De statusgevoelige jongen vindt de ‘dokter-professor’ en zijn vrouw wereldwijze mensen, die hem heel wat beter begrijpen dan zijn eigen ouders. Met hen kan hij ‘over alles praten’. Vooral met Willem Wittenberg, die zich het lot van de jongen aantrekt. Willem leest de jongen voor uit een boek dat hij schrijft - iets over de Nederlandse Spoorwegen, het zal nooit worden voltooid - en vertelt over zijn successen op de beurs. Willem biedt een luisterend oor, zoals alleen hij dat kan.

Wanneer Max Gosschalk met pensioen gaat, eind jaren tachtig, hoopt Michael even dat hij de zaak kan overnemen. Als dit niet doorgaat,

wordt hij depressief. Waarschijnlijk is het in deze periode dat hij in behandeling gaat bij Willem Wittenberg, hoewel hij, zo blijkt uit het dossier, zelf ontkent dat hij formeel patiënt is geweest. Zeker is dat er heel wat praat sessies volgen en de dokter hem medicijnen voorschrijft tegen zijn driftaanvallen. Ook geeft dokter Wittenberg hem een koosnaampje: Michael de aartsbengel.

Hoewel Michael het echtpaar als zijn ‘surrogaatouders’ beschouwt, is het onzeker hoe diep de relatie vanuit de kant van de Wittenbergs wordt ervaren. Helemaal salonfähig is de jongen nu ook weer niet. Op verjaardagen mag hij wel komen, maar dan altijd een dag voor of nadat de familie op visite is geweest. Wat er allemaal tussen dokter Willem en diens zelfbenoemde ‘adoptiefzoon’ Michael is besproken en voorgevallen, is bijzonder vaag. Een seksuele relatie wordt door vrienden en kennissen van Willem krachtig uitgesloten. “Willem? Welnee, hahaha”, is een veelzeggend commentaar. Aanwijzingen voor het tegendeel heb ik niet echt gevonden. Wel staan er enkele eigenaardige voorvallen in het dossier beschreven, waarvan ik er drie uitpik.

- 1) Als Willem op vrijdag weer eens een borreltje bij Max in de zaak komt drinken, vraagt hij zich hardop af of Michael ‘niet homoseksueel is’. De jongen vindt dat niet leuk; de zaak zit die middag vol klanten. Iemand die Michael goed kent, zal later – de politie heeft er kennelijk belangstelling voor – getuigen dat het haar niet zou verbazen als hij homofiel zou zijn.
- 2) Mevrouw Wittenberg zou een keer tegen Michael hebben gezegd dat hij ‘pas weer langs mocht komen als hij een vriendin heeft’. Waarom is niet duidelijk. Wellicht dat zij de jongen toch een beetje als een bedreiging zag.
- 3) Na de dood van meneer Wittenberg wordt een enorme grafkans met in elkaar gelaste stukken metaal (“Het leek wel een afstudeeropdracht van de LTS”, aldus een kennis) op Willems graf gevonden. Jaqueline is ziedend en laat het terstond verwijderen. Het kunstwerk is afkomstig van haar klusjesman. Of een dergelijke woedeuitbarsting zuiver uit esthetisch oogpunt valt te verklaren, kan men zich afvragen. Het lijkt er eerder op dat Michael en Willem een bijzondere relatie hadden gehad, waarover mevrouw Wittenberg zo haar bedenkingen koesterde.

Na het overlijden van Willem is zijn aartsbengel in elk geval diep

bedroefd. Wel komt hij vaker op bezoek aan de Zwolseweg, hoewel de frequentie later weer wat zal afnemen. Van Jaqueline krijgt hij een gsm'etje cadeau, zodat zij hem altijd kan bereiken. Michael voelt zich 'vereerd' dat de weduwe hem in vertrouwen neemt over haar verdriet. Maar hij moet wel gepaste afstand houden en blijft haar aanspreken met 'mevrouw'.

Inmiddels heeft Michael zich laten afkeuren vanwege zijn rug. Vanuit de arbeidsvoorziening wordt hij gedetacheerd als beheerder bij Brink 21, een complex van studentensociëteiten in de binnenstad van Deventer. Ondertussen blijft hij bij Jaqueline Wittenberg het antiek verzorgen en doet hij klusjes in huis en tuin. Na haar geplande verhuizing naar Het Pothoofd, de fraaie penthouse aan de IJssel, zal hij, zo vertelt hij trots tegen kennissen, 'als een soort butler' voor mevrouw gaan werken. Het zal er niet meer van komen.

Op dinsdag 28 september, vijf dagen nadat mevrouw Wittenberg is vermoord, wordt de dan 39-jarige Michael voor het eerst gehoord door de regiopolitie IJsselland. Hij blijkt tot in detail op de hoogte te zijn van alles wat zich in de woning bevindt en van het doen en laten van de weduwe. Als hij op bezoek kwam, moest hij wel altijd even van tevoren bellen. 's Avonds kwam hij eigenlijk nooit langs, zegt hij.

"U vertelt mij dat (..) mevrouw Wittenberg is vermoord. Ik schrik daar heel erg van", verklaart hij. "Ik was daar helemaal niet van op de hoogte, ik had haar vandaag zelfs willen bellen."

Maar Michael spreekt niet de waarheid. Dat blijkt als zijn ex-vriendin Hennie wordt gehoord. Zij vertelt dat ze op zaterdag 25 september – de dag dat het lijk werd gevonden – telefonisch contact heeft gehad met Michael. Toen zij vroeg hoe het met hem was, antwoordde hij dat 'het wel ging'. Hij zou een vriendin hebben verloren en was bezig een rouwadvertentie op te stellen. Hennie herinnert zich zelfs een zin uit de advertentie: "Zij was als een moeder voor mij." Het is exact de formulering die Michael gebruikt in de rouwadvertentie die in het Deventer Dagblad van 1 oktober verschijnt.

Bij het rechteam moeten op dat moment alle signalen op alert zijn gegaan. Want waarom zou Michael op dinsdag 28 september tegenover de politie verklaren dat hij niet op de hoogte is van de dood van Jaqueline Wittenberg, terwijl hij de zaterdag ervoor al bezig was een advertentie te schrijven. Een zinnige reden valt daarvoor niet te bedenken. Zoiets vergeet je ook niet. Het is gewoon uiterst verdacht.

Al gauw ontdekt de politie dat zijn verhaal meer tegenstrijdigheden

bevat. Geraagd naar zijn alibi, verklaart Michael dat hij die donderdagochtend rond elf uur mevrouw Wittenberg heeft gebeld. Vervolgens is hij de binnenstad ingegaan en heeft hij tot etenstijd op het terras van café ‘FJ’ gezeten. Om een uur of vijf zou hij naar het huis van zijn vriendin Meike zijn gelopen, waar hij heeft gekookt. Samen hebben ze daar de avond en de nacht doorgebracht.

Later blijkt het toch weer anders te liggen. Dan herinnert hij zich plotseling dat hij nog in restaurant De Hooiberg is geweest, waar de plaatselijke middenstand een gesprek over de kwaliteit van de saté voerde. Michael had die avond ‘vet geborrelt’. Tussen zeven en half acht ‘s avonds zou hij naar zijn vriendin zijn gelopen. Of Meike op dat moment thuis was, weet hij niet meer. Normaal gesproken zou zij op donderdagavond tai-chi-les hebben, en dat duurde tot negen uur.

De rechercheurs concluderen dat Michael geen sluitend alibi heeft. Vrijwel gelijktijdig horen andere agenten zijn vriendin. Meike houdt min of meer vast aan de eerste lezing. Toen zij rond half vijf ‘s middags thuiskwam, zo verklaart ze, stond Michael te koken. Ze aten samen, en waren niet meer buiten de deur geweest. Over tai-chi wordt niet gesproken. Het riekt wel heel erg naar een (zij het slecht uitgespeeld) één-tweetje.

Met de waarheid lijkt Michael het toch al niet zo nauw te nemen. Wanneer de politie hem vraagt of hij wel eens op een motor rijdt, antwoordt hij ontkennend. De motor zou van zijn vriendin zijn; zelf heeft hij geen rijbewijs. Maar een onderzoekje dat ik deed in de buurt van de Zwolseweg wijst anders uit. Michael blijkt nog een tweede bijnaam te hebben: ‘motormuis’.

Rond Michael de J. start de recherche IJsselland een uitgebreid onderzoek. Kennissen schetsen een negatief beeld van hem. Hij heeft een ‘dure smaak’ en is ‘tuk op geld’. Hoewel de klusjesman van een magere uitkering moet rondkomen en hij schulden heeft bij de bedrijfsvereniging Detam en de belastingdienst draagt hij dure kleding, Cartier-horloges en bezit hij twee terreinwagens. Michael, die ook als beheerder bij een ‘pornoclub’ blijkt te hebben gewerkt, zou zich inlaten met ‘dubieuze zaken’. Er wordt gesproken over diverse diefstallen en het tillen van de verzekering.

Zijn al wat oudere ex-vriendin Hennie – Michael zou vallen op oudere vrouwen met wie hij ‘beter kan praten’ – doet een boekje open over hun relatie. Michael was jaloers, haar kinderen waren bang voor hem (“Ze vonden hem een griezel waar ik nooit meer van af zou komen.”)

en waarschuwden haar dat hij achter haar geld aan zat. Het koppel maakte veel ruzie, wat vooral zou komen door zijn ‘oneerlijkheid’. Hennie was vaak geld kwijt en verdacht Michael ervan dit te hebben gestolen. Als ze hem erop aansprak, ontkende hij niet, maar haalde hij onverschillig de schouders op.

Het meeste geld besteedt Michael aan een zwarte jeep die is gestald bij zijn vriend Johan W. in Holten. Aan deze jeep versleutelt hij voor vele duizenden guldens. Alles bij elkaar zou de wagen zo’n 150.000 gulden hebben gekost. Op het dashboard zit een gouden plaatje dat hij speciaal in Engeland heeft laten maken en waarvoor hij een paar duizend gulden zou hebben betaald. Als iemand hem wel eens vroeg hoe hij dit alles bekostigde, vertelde hij dat het geld met de ‘verkoop van antiek’ was verdiend.

Een aartsbengel is Michael wel. In zijn woning heeft hij een hele verzameling messen, krissen en vuurwapens. Hij spreekt daarover als zijn ‘baby’s’. Ook zijn er kogels in huis. Onder zijn kussen liggen een vuurwapen met een afgezaagde loop en een ‘raar soort mes’, verklaart zijn ex Hennie. “Hij had ergens angst voor, maar kon niet uitleggen waarvoor.”

De laatste keer dat ze hem treft – de vrijdag na de moord op het terras van FJ-café – overhandigt hij haar een briefje. Hierop staan nummers van een vuurwapen. Michael vraagt Hennie of zij in Duitsland, waar zij aan de grens woont, een winkel kent ‘zoals HES Van Zweeden in Arnhem’, en het wapen voor hem kan kopen. Het zou een luchtdrukpistool merk colt type CP88 betreffen. “Ter concentratie en ontspanning”, verklaart Michael later. Dat hij uitgerekend de dag na de moord een pistool wil aanschaffen, is een intrigerend gegeven. Hennie antwoordt dat ze ‘wel zal kijken’.

Interessant is ook de getuigenis van een winkelbediende, die in het centrum van Deventer werkt. Wanneer de politie haar vertelt van de moord op Jaqueline Wittenberg komt zij spontaan met de naam Michael op de proppen. Ze blijkt hem al vijfentwintig jaar te kennen. Een half jaar geleden was ze hem voor het laatst tegengekomen in de stad. Michael wilde Deventer verlaten, had hij verteld. Toen ze hem vroeg hoe het met mevrouw Wittenberg ging, had hij iets gemompeld in de trant van ‘dat stomme wijf altijd met haar gezeur’. De verkoopster hoopt dat ze Michael, die in die tijd met een ploertendoder op zak liep, niet meer tegen het lijf loopt. Ze vond hem ‘agressief en labiel overkomen’. “Dat had hij wel vaker.”

Na de dood van Max Gosschalk, de jofele antiquair, zou de jongen het

spoor bijster zijn geraakt.

Waar de recherche later – als Ernest L. in beeld komt – fout op fout zal stapelen, gaat men in dit stadium nog vrij kundig te werk. Op 12 oktober wordt Michael voor de tweede maal verhoord. Er volgen meer interessante details. Zo verklaart Michael dat, als mevrouw Wittenberg wijn dronk, zij erop stond dat die werd ingeschonken door een man. “Vroeger deed de dokter dat, en ze vond dat ik het nu mocht doen.” De politiemannen zullen op dat moment ongetwijfeld hebben gedacht aan de onaangeroerde fles rode wijn die bij de weduwe op tafel stond toen haar lichaam werd gevonden.

Veel interesse tonen de rechercheurs in de speciale telefoon die mevrouw Wittenberg recent had aangeschaft. Enige maanden voor haar dood werd Jacqueline lastiggevallen door anonieme bellers (of ze ook hijgden is niet zeker) en een bevriende agent had haar geadviseerd een telefoon met nummerherkenning en nummergeheugen te kopen. De viespeuken konden zo worden ontmaskerd. Opvallend was dat de anonieme telefoontjes direct daarna ophielden. De beller moest dus haast wel op de hoogte zijn geweest van de aanschaf van het nieuwe toestel.

Degene die de telefoon installeerde, zo blijkt uit dit tweede verhoor, was Michael de J. Maar vreemd genoeg (of wellicht juist niet) noemt hij een heel andere reden voor de aanschaf ervan. Mevrouw Wittenberg zou het toestel hebben gekocht omdat zij het vervelend vond dat er wel eens mensen hadden gebeld als zij niet thuis was. Nu kon ze dit controleren door de nummerherkenning op het apparaat. Waarom ze niet gewoon een antwoordapparaat had gekocht, vertelt de klusjesman er niet bij.

Kennelijk zijn de rechercheurs ook niet al te overtuigd door Michaels verhaal. Ze blijven duchtig ‘doordouwen’ op het punt van de telefoon. Dan blijkt dat de installatie ervan niet zo’n succes was geweest. “Het kwam indertijd wel voor”, vertelt Michael “dat mevrouw gebeld werd en dat er op de display van haar toestel geen nummer van de beller te zien was. Mevrouw vond dat vervelend.” Dus had Michael de PTT gebeld om ‘navraag’ te doen. “In deze gevallen waren het mensen die belden die niet wilden dat hun nummer bij de ontvanger in beeld kwam.”

Je vraagt je af of de klusjesman soms zelf een van die ‘mensen’ was geweest of dat hij om minder nobele redenen de informatie bij de PTT had ingewonnen. Namelijk om uit te zoeken hoe hij, of een bekende, de

gevreemde ‘ontmaskering’ zou kunnen ontlopen.

Halverwege het verhoor leest men dan Michael de ‘cautie’ voor: hij is niet meer tot antwoorden verplicht, omdat hij zichzelf zou kunnen belasten. Van getuige is hij nu verdachte geworden. En de duimschroeven worden verder aangedraaid.

Een van de ondervragers: “Michael, heeft u een probleem?”

Michael: “Ik heb geen probleem. Ja, dat zij dood is. U denkt dat ik het heb gedaan?”

De rechercheur: “Vindt u het raar dat ik dat denk?”

Michael: “Nee, dat is uw werk.”

Het politiedossier leest als een thriller waarvan de ontknoping lijkt te naderen. Hier nu zit een verdachte die een wat verwrongen emotionele band had met het slachtoffer (de ‘surrogaatmoeder’), geen alibi heeft, er zelfs over lijkt te liegen. Een man die dol is op steekwapens en pistolen, als onbetrouwbaar en agressief te boek staat en op de avond van de moord te diep in het glaasje had gekeken. Elk moment kunnen hem de handboeien worden omgedaan, verwacht je.

Maar nee.

Pas zes dagen later (18 oktober) volgt een derde verhoor met de verdachte waarin hem enkele aanvullende vragen worden gesteld. Zo wil de politie graag iets weten over een kogel die Michael in zijn woning naar een vrouw zou hebben gegooid, en die een gat in de vitrinekast sloeg. “Dat is gebeurd bij mijn vriendin Erlinde”, zegt Michael. “Erlinde was een ex-vriendin van mij. Zij is toen op wereldreis gegaan en daar zijn toen problemen over ontstaan. Ze is toen bijna verkocht. Kunt u zich voorstellen hoe ik toen in de rats heb gezeten?”

Misschien kunnen de rechercheurs zich dat best voorstellen, maar ze vragen toch nog even verder. Michael verklaart: “Waarom slaan bij iemand de knoppen door? Omdat iemand verdriet heeft, pijn heeft, pijn is gedaan, gefrustreerd is geraakt, mensen die geestelijk in nood zitten en niet weten hoe er uit te raken. Ik kan mij best voortellen dat u nu denkt dat ik mevrouw Wittenberg van kant heb gemaakt, maar dat raakt nog wal nog schip.”

Het taalgebruik is voor rekening van de verdachte, de weergave voor rekening van de politeman die het proces-verbaal tikte. Dit terzijde.

De ondervragers informeren naar het mes en het vuurwapen dat Michael onder zijn kussen heeft liggen. Michael verklaart dat hij beide ‘enkele jaren geleden’ heeft verkocht aan een kok. Een ‘souschef’

wiens naam hij zich niet herinnert, evenmin als het restaurant waar deze werkte. Een wel zeer ernstige vorm van geheugenverlies. Maar de rechercheurs vragen dit keer niet door.

Op 19 oktober vindt, voor zover na te gaan, een laaste onderzoek rond de verdachte plaats. Op die dag wordt studente Emilie ondervraagd. Ze verklaart dat Michael luttele dagen voor de moord zijn baan bij Brink 21, de studentensociëteit waar hij beheerder was, had opgezegd. De studente kent hem redelijk goed en vertelt dat hij ‘aardig wat drank lustte’. Als hij drinkt, verandert hij. “Hij trekt zich in zichzelf terug. Hij wordt dan treurig. Hij begint te klagen dat hij het moeilijk heeft en niet lekker in zijn vel zit.”.

Dan stopt het onderzoek. Een maand later wordt Ernest L. gearresteerd.

Waar de Deventer politie ophoudt, begint Bureau Waisvisz. Meneer en mevrouw Waisvisz zijn, na bestudering van het procesdossier, vooral geïntrigeerd geraakt door de messenverzameling die Michael erop na houdt. Voor hen staat immers vast dat het mes dat op anderhalve kilometer van de woning van mevrouw Wittenberg werd gevonden niet het moordwapen kan zijn. Dit simpele keukenmes – een *Maître rostfrei solingen* – heeft een lemmet van achttieneneenhalve centimeter, terwijl er in het lichaam van de weduwe vijf steekkanalen van elk tien centimeter zijn gevonden. Een opzienbarend staaltje accuratesse dat zelfs een ervaren lerares handvaardigheid niet voor elkaar zou krijgen. Bovendien past het mes niet op de bloedafdruk van het lemmet van een mes op de blouse van het slachtoffer en bij de scheuren die in het kledingstuk zijn aangebracht. Veel logischer is het, meent Waisvisz, dat het moordwapen een mes met een lemmet van ongeveer tien centimeter is, met aan het eind van het lemmet een haaiantandvorm en aan het begin ervan een scherpe inkeping, waar de stof van de blouse achter is blijven haken.

En laten dat nu net de karakteristieken zijn van de Japanse globalmessen die Michael verzamelt. Met name het global GS8 tourneermes, dat voldoet aan de beschrijving van het ‘raar soort mes’ dat hij onder zijn kussen had liggen, past naadloos op de bloedafdruk op de blouse, meent Waisvisz. Een conclusie die een medewerker van TNO na vergelijking tussen de mogelijke moordwapens heeft bevestigd.

Stel nu, dit globalmes is inderdaad het moordwapen geweest. En stel, Michael heeft het ergens gedumpt. Dan ontbreekt er dus een exemplaar in zijn collectie. Hoe dit op te lossen in het geval de politie een

huiszoeking bij hem zou gaan verrichten? Simpel, door een nieuwe te kopen.

Op de zaterdagochtend na de moord is Michael, zo heeft hij verklaard, met de trein naar Arnhem geweest om een magneestrip voor zijn globalmessen te kopen. Tijdens een verhoor laat hij de agenten spontaan een retourticket zien, dat hij nog in zijn broekzak heeft zitten. Nu zijn er, zo heeft Bureau Waisvisz uitgevogeld, slechts drie verkooppunten in Arnhem voor deze speciale koksmessen. Maar op geen van deze drie adressen is die ochtend zo'n magneetstrip verkocht. Michael lijkt dus weer eens te jokken. Belangrijker: in een van deze drie winkels is die ochtend wel een globalmes verkocht. Bijna drie jaar na dato kan de verkoopster zich niet meer herinneren of de koper Michael was, maar aan de hand van een foto herkent zij hem wel als een vaste klant. Het verkochte globalmes is overigens van een iets ander type (GS17) dan het mes dat zo'n opvallende gelijkenis vertoonde met het moordwapen. Maar het is natuurlijk voldoende gelijkend om de collectie te completeren en de politie om de tuin te leiden. Zou Michael de J. het weggegooid mes aldus hebben vervangen, zoals Bureau Waisvisz vermoedt? Had hij om het werkelijke doel van zijn bezoek aan de keukenwinkel te maskeren het (natuurlijk niet zo bijster handige) verhaal van de magneetstrip opgehangen?

Een ander deelonderzoek van Bureau Waisvisz richt zich op de rouwadvertentie die op 1 oktober in het Deventer Dagblad verschijnt. Een medewerker van de krant zegt dat Michael al op maandag 27 september de advertentie heeft opgegeven. Dat is verdacht, omdat hij op dinsdag 28 september, wanneer hij voor het eerst wordt verhoord, nog beweerde dat hij niet van de dood van mevrouw Wittenberg op de hoogte was. Het bevestigt dus het verhaal van zijn ex-vriendin Hennie, die ook verklaarde dat Michael al voor die dinsdag over een rouwadvertentie sprak.

Tenslotte zijn naspeuringen verricht naar het medicijngebruik van de verdachte. Bekend is dat Michael pillen slikte tegen rugklachten. Het meest gebruikte middel om spierverslapping in de rug te bereiken is diazepam. In combinatie met alcohol kan dat tot een 'opgewonden en verwarde' psychische gesteldheid leiden. We weten dat de toch al labiele Michael op de avond van de moord heel wat liters bier achter de kiezen had. Zouden bij hem 'de knoppen' zijn doorgeslagen, zoals hij dat noemt. Had hij 'verdriet, pijn en frustratie' gevoeld? Maar ja, waarom dan? Of heeft een ex-psychiatrische patiënt niet zo veel

redenen nodig voor zo'n gruweldaad? Het blijft natuurlijk gissen.

Maar wel staat vast dat tussen Michael en mevrouw Wittenberg de laatste weken voor haar dood een verwijdering had plaatsgevonden. De weduwe had een hovenier aangesteld – voorheen mocht Michael de klussen in de tuin doen – en hij had zich wellicht gepasseerd gevoeld. Bovendien had Jaqueline hem niet op zijn verjaardag gebeld en was ze niet aanwezig geweest bij het afscheidsfeestje op Brink 21, de studentensociëteit. Zelfs voor een 'surrogaatmoeder' is dat wel heel kil. Michael zelf heeft verklaard dat hij de laatste maanden weinig contact met de weduwe had. Dit had ze hem 'kwelijk genomen'.

Nu is het bekend dat Jaqueline overgevoelig reageerde als vrienden en bekenden haar onvoldoende steunden in het verdriet dat zij nog steeds voelde over het verlies van haar echtgenoot. Het zou kunnen dat Michael moest worden gestraft voor zijn ontrouw. Of zou hij om een andere reden uit de gratie zijn geraakt? Moet de sleutel in dit misdaadverhaal dan toch worden gezocht in het niet onaanzienlijke fortuin dat zij zou achterlaten?

Laat ik de lezer nog eens terugvoeren naar eind augustus 1999. Mevrouw Wittenberg is dan druk doende een nieuw testament op te stellen en heeft een optie op een penthouse op Het Pothoofd genomen. Ze maakt zich op voor een nieuwe fase in haar leven. Aan haar executeur-testamentair Ernest L. vertelt de weduwe dat zij voor circa acht ton aan antiek en sieraden in huis heeft. Ze blijkt echter slechts voor vier ton verzekerd. Aangezien Jaqueline voor een verhuizing staat, adviseert de fiscalist haar het hele spul opnieuw te laten taxeren en eventueel bij te verzekeren.

Drie weken later is zij dood.

Op de maandag na de moord begint L. met de afwikkeling van het testament. Enkele dagen later komt iemand van veilinghuis Christie's in de woning aan de Zwolseweg om de boedel te waarderen. De expert heeft slechts enkele seconden nodig om te zien dat het antiek waardeloos is; oude klokken zijn in nieuwe omhulsels gestopt en er zitten pure vervalsingen tussen. Christie's is niet langer geïnteresseerd. De boedel zal voor een habbekrats door het minder prestigieuze Vendue huis worden geveild.

Terwijl de veilingmeester zijn best doet zoveel mogelijk 'binnen te halen', wordt hij gebeld door Jacob W., de nieuwe antiekhandelaar van de weduwe. Jacob vraagt de veilingmeester geld voor de opslag van enkele stukken in zijn woning in Lochem. Maar hij krijgt meteen te

horen: “Dat jij dat durft te vragen. Je hebt haar alleen maar rotzooi geleverd.” Wanneer ik in augustus 2002 nog eens contact opneem met de veilingmeester, herinnert hij zich Jacob nog wel. Hij noemt hem ‘een cowboy’ en ‘een sjacheraar.’

De vraag is nu: had Jaqueline in de weken voor haar dood het advies van Ernest L. om haar antiek te laten hertaxeren opgevolgd? En was zij er zo achter gekomen dat zij voor tonnen was opgelicht door Jacob W. en wellicht ook al door die goede oude Max Gosschalk en/of zijn hulpje Michael de J.? Helaas, het viel niet meer te achterhalen.

Opvallend is wel dat mevrouw Wittenberg tien dagen voor haar dood nog enkele wijzigingen in haar (nieuwe) testament had laten aanbrengen. Jacob W., die in het oude testament nog rijkelijk werd bedeed, kwam in dit nieuwe testament al niet meer voor. De notaris was niet bereid de op de valreep gemaakte aanpassingen toe te lichten; hij beroept zich op zijn ambtsgeheim.

Op de laatste dag van haar leven werd Jaqueline Wittenberg rond elf uur ‘s ochtends door Michael gebeld. Hoewel ze volgens bronnen niets mankeerde, kwam ze net van haar huisarts vandaan, die tevens een vertrouweling was. Ze was ‘kortaf’ tegen Michael geweest. Een uur daarna bezocht ze – vroeger dan gebruikelijk – het graf van Willem. Dat deed ze wel vaker als ze voor belangrijke beslissingen stond. Heeft ze toen besloten definitief met haar klusjesman te breken? Wellicht vanwege de antiëkwendel? Er zijn slechts twee mensen die het weten: de ene is dood, de andere, Michael, was niet bereikbaar voor commentaar.

Tenslotte nog iets anders. Ik waarschuw: het is een wat morbide verhaal. Op zondagmiddag 19 september brengt Michael de J. naar eigen zeggen voor de laatste keer een bezoek aan Jaqueline Wittenberg. Hij is dan net weg bij Brink 21 en lijkt een onzekere financiële toekomst tegemoet te gaan. Ze spreken over de Dokter Wittenberg Stichting. Michael is hoogst verwonderd dat ‘mevrouw’ al zo vergevorderd is met haar plannen. In de beginfase had hij haar nog wel voortdurend van advies gediend.. “Ze had het kennelijk allemaal geregeld in de zeven à acht weken dat we elkaar niet hadden gezien”, zegt hij tijdens een verhoor. Over zijn aandeel in de erfenis zou die middag niet gesproken zijn.

“Toen mevrouw mij bovenstaand vertelde”, vervolgt hij, “stonden we onder het schilderij van meneer Wittenberg. Ik stond bij haar, een halve stap achter haar. We stonden op het kleed voor de open haard.”

Het zal exact de plek zijn waar de weduwe vier dagen later dood wordt gevonden door de politie. De moordenaar, zo blijkt uit een detectiveonderzoek in opdracht van Ernest L., had haar van achteren vastgepakt, met de ene hand de keel dichtgeknepen en met de andere hand vijf messteken in haar borst toegebracht.

Bij de laatste rustplaats van Jaqueline en Willem Wittenberg is het al enige tijd stil. Ordinair gezegd: de loop is er een beetje uit. Het is augustus 2002 en het is lang geleden dat er verse bloemen op het graf zijn gelegd. Voor familie en vrienden moet de gedachte dat iemand in een cel in Lelystad boete doet voor de moord een zekere troost hebben geboden. Ze vinden het pijnlijk dat de zaak nu wordt opgerakeld.

Te vrezen valt dat het einde van deze affaire niet in zicht is. Daarvoor blijven te veel vragen onbeantwoord. Hoe is het mogelijk dat de recherche zo abrupt het onderzoek naar Michael de J. staakte? Alles wijst erop dat hij een stuk verdachter was dan Ernest L. Waarom werd de vuurwapen- en messenverzamelaar nooit geconfronteerd met het keukenmes, dat al op de maandag na de moord in beslag zou zijn genomen en volgens de recherche zo'n frappante overeenkomst met het moordwapen vertoonde? Was een huizing bij 'motormuis' niet een keer op zijn plaats geweest? Of is die wel gedaan, maar is daar nooit verslag van gedaan? En hoe zat het toch met dat *exuus*briefje in de tuin met al die spel- en taalfouten? Had de leesblinde Michael niet een keer een schrijftest moeten ondergaan?

Helaas, de recherche IJsselland heeft iedere medewerking aan mijn onderzoek geweigerd. Een politievoorlichter heeft mij verwezen naar het parket van justitie in Zwolle, dat mij weer verwees naar het parket in Arnhem. Ook daar wilde niemand iets zeggen. "De zaak is onder de rechter", heet het. Daarmee doelt men op de Hoge Raad die zich momenteel buigt over het herzieningsverzoek van Ernest L..

Overigens zal ik Michael de J. nog wel gaan ontmoeten. Dat zal gebeuren tijdens een van de merkwaardigste bijeenkomsten die ik in het kader van mijn onderzoek naar de Deventer moordzaak heb gehad.

Hoofdstuk IX. De politieman

Op een donderdag in september van het jaar 2002 zit ik in de trein naar

Deventer. Tegenover mij trekt Gerard Mulder tevreden aan een sigaar. “We moeten het laatste treinstel pakken”, had de adjunct-hoofdredacteur van HP/De Tijd gezegd. “Daarin zit de enige eerste klas-rokerscoupé.” Gerard kent het spoorboekje uit zijn hoofd en weet precies welke treinstellen waar op het perron stoppen. “Breeduit zitten en nors kijken”, had Mulder de verdere strategie uitgestippeld. “Dan komt er niemand bij. Pottenkijkers kunnen we nu niet gebruiken.”

Het is op de kop af drie jaar en drie dagen nadat Jaqueline Wittenberg is vermoord. Over enkele uren zullen we een man ontmoeten die misschien een nieuw licht op deze zaak kan werpen. We reizen eerste klas, want het mag iets kosten. Ik had Mulder gevraagd mee te gaan, want hij weet alles van de Deventer moordzaak en kan intelligente vragen stellen. Bovendien is Gerard breed en sterk en kan hij, zo had ik bedacht, als menselijk schild dienen. Je wist het maar nooit.

We lezen de informatie die ik heb verzameld nog eens door. Veel is het niet. De man die we gaan ontmoeten, is een vijftiger genaamd Henk R.. Net als Michael de J. betreft het een ex-patiënt van dokter Wittenberg en een goede bekende van de weduwe Wittenberg. Dat staat vast. Uit de verklaringen in het strafdossier kunnen we voorts opmaken dat hij haar geregeld belde. Ook zou hij haar gedichtjes hebben geschreven.

Af en toe bracht Henk R. samen met zijn vrouw onaangekondigd een bezoekje aan mevrouw Wittenberg op de Zwolseweg. In één getuigenverklaring lezen we hoe dat in zijn werk ging. Mevrouw R. belde dan aan en Henk stelde zich verdekt op in het struikgewas. Om te controleren of de rijke weduwe wel de nodige voorzorgsmaatregelen in acht nam. Henk R. weet namelijk alles van veiligheidsvraagstukken. Hij is politieman.

Uit het dossier komen we met moeite iets meer te weten over Henk R.. Kennissen van mevrouw Wittenberg vertellen dat ‘een agent’ Jaqueline wel eens met raad en daad ter zijde stond als zij zich bedreigd voelde. Voorjaar 1999 was er zoiets voorgevallen. Twee mannen hadden voor haar huis heen en weer gereden en foto’s gemaakt van de woning. Toen ze uitstapten, had Jaqueline gevraagd wat ze deden. De mannen zeiden dat hun oude moedertje daar vroeger had gewoond. Ze lag nu op sterven en wilde nog graag een ‘aandenken’. Of ze ook binnen een kiekje mochten maken? Mevrouw Wittenberg had het maar een raar verhaal gevonden en geweigerd. Een oplettende buurvrouw had het kenteken opgeschreven. Daarop had Jaqueline een bevriende agent gevraagd dit te controleren. De politieman had het uitgezocht; er bleek niets aan de hand.

Alleen is het dus onduidelijk of deze agent nu Henk R. is. Sommige getuigen spreken van een politieman die in Hengelo woont; anderen hebben het over iemand in Enschede, weer anderen over een bevriende inspecteur van politie in Heemstede of een agent in Almere.

Verwarrend.

Wat wèl vast staat, is dat Henk R. close is met Michael de J. Dat bleek uit een uitzending die Peter R. de Vries in mei 2000 aan de zaak-Ernest L. wijdde. De kijker zag het tweetal broederlijk over de katholieke begraafplaats in Deventer sjokken. Ze werden voorgesteld als ‘vrienden van de familie Wittenberg’ en ze wisten desgevraagd dondersgoed wie de moordenaar van de weduwe was: Ernest L. De Vries leek het daarmee eens te zijn. Een beetje gek was wel dat hij Michael nauwelijks aan de tand voelde. Had de misdaadverslaggever tegen zijn gewoonte in het dossier niet zo goed bestudeerd? Normaal wist hij toch wel raad met dergelijke rabauwen. Wie Henk R. was, kwam de kijker al helemaal niet te weten.

Ik zocht er weinig achter. Althans, niet op dát moment.

We hebben met Henk R. afgesproken in restaurant-grandcafé De Keizerskroon op de Stromarkt in Deventer. Tijdens het telefonisch onderhoud de avond ervoor heeft hij gezegd dat hij nog even zal kijken of hij zijn ‘vriend’ Michael zal meenemen. Dit blijkt het geval te zijn. Aan een tafel bij de ingang zitten Michael, die een bril met groengetinte glazen draagt en donker, zo te zien geverfd haar heeft, diens vriendin Meike, een wat ‘muizig’ type, en een man die dus Henk R moet zijn. De drie zijn duidelijk het gesprek aan het voorbereiden. Als we – veel te vroeg – binnenkomen, praten ze over zaken als ‘verklaringen afleggen’. Tenminste, Henk praat. De andere twee luisteren. Henk moet wel een man met natuurlijk gezag zijn, concluderen Gerard en ik.

In elk geval is Henk vrij fors en heeft hij een gebruind gelaat. Hij spreekt met een accent dat we ergens in het oosten van Nederland plaatsen. Inderdaad, Henk komt uit Hengelo, vertelt hij als we onze identiteit bekend hebben gemaakt en aan een tafeltje plaatsnemen. En jawel, hij is politie-agent, bij de regio Twente.

Tot onze verrassing is Henk R. buitengewoon spraakzaam. In de anderhalf uur die volgen zal hij namens het gezelschap het woord voeren. Dat de politieman bevriend is met Michael de J., een verdachte in een grote moordzaak, die er ook verder een nogal bedenkelijke reputatie op nahoudt, lijkt hij heel normaal te vinden. Misschien komt dat door het volgende: Henk zit hier als gewone burger. Dat wil hij

‘even voorop stellen’. Dus niet als politie-agent in functie. Dat zou maar toestanden geven met zijn werkgever. En bij Henk staat ‘een stukje integriteit’ altijd voorop.

Maar ja. Het valt niet weg te poetsen dat Henk al vele jaren diender is. Ruim twintig jaar werkt hij nu voor de regiopolitie Twente. Hij heeft zedenzaken gedaan en recherchewerk, was jeugdagent en zat in de drugsvoorlichting. Sinds kort is hij geparkeerd op een bureaufunctie. Maar dat heeft - hij vindt het vreemd dat we dit opperen - niets te maken met zijn vriendschap met Michael of de gang van zaken rond de Deventer moordzaak.

Een carrièretijger zouden we Henk niet snel noemen. Na al die jaren trouwe dienst is hij nog altijd blijven steken bij de rang van brigadier. In die functie heeft hij de weduwe wel eens geholpen met ‘veiligheidsaangelegenheden’, bevestigt hij. Henk kan zich het akkefietje met de auto die voor haar woning op en neer reed nog goed herinneren. “Jaqueline belde me op. Ze had het kenteken van de wagen”, vertelt hij. “Ik zei: rustig maar Jaqueline, ik zoek het wel een keer uit. Kijk, ik had het druk in die tijd, want ik zat op een grote zedenzaak. Maar Jaqueline was een vasthoudende vrouw...”

Dus had Henk spoedig daarna actie ondernomen. “Het hele verhaal klopte. De foto’s waren bedoeld voor de ouders van het stel. Ik had het kenteken gecheckt.”

“Het kenteken gecheckt?”

“Ja, gewoon bij de rijksdienst voor het wegverkeer. Dat kunnen jullie ook doen.”

“Maar dan wist u toch nog niet of het verhaal klopte?”

“Nee, maar daar heb je als agent natuurlijk zo je eh... methoden voor”, legt Henk uit. “Als het duistere figuren zijn... Ik kon het in elk geval allemaal goed herleiden. Het stel had louter en alleen goede intenties.”

“Het stel?”

“Ja ja. Een man en een vrouw.”

“O.”

We houden ons een beetje van de domme. Maar vreemd vinden we het verhaal wel. Alle getuigen spreken namelijk van twee mannen. Dat mevrouw Wittenberg zich zou hebben vergist, is niet waarschijnlijk. Ze was een pietje precies in die dingen. En trouwens, hoe kun je aan de hand van een kenteken, eventueel gecombineerd met politieregisters, nu concluderen dat het ging om ‘goede intenties’? Het zal niet de enige keer zijn dat we ons deze middag afvragen of Henk R. niet wat al te creatief met de waarheid omspringt.

We bestellen nog een rondje en willen wel eens weten hoe Henk met de familie Wittenberg in contact was gekomen. Welnu, dat is als volgt gegaan. Van 1974 tot 1979 was Henk geuniformeerd agent bij de politie in Deventer, waar hij toendertijd woonde. “In mijn werk kwam ik nogal eens psychiatrische gevallen tegen. Dan sprak je daarmee, en soms verwees je ze door. Dokter Wittenberg had natuurlijk een geweldige reputatie in Deventer!”

Gerard en ik knikken.

“Vooral op gebied van depressies”, gaat Henk verder. “Tja, zo leerden we elkaar dus kennen.”

Rond 1978 werd Henk zelf depressief. Zijn vrouw was ziek, er waren enkele overlijdensgevallen in de familie- en kennissenkring. Daar kwam bij dat het politiewerk hem niet in de koude kleren was gaan zitten. “Weet je”, zegt Henk, en nipt van zijn drankje. “Er zijn veel agenten depressief. Een op de drie collega's heeft last van trauma's en dergelijke. In de lagere regionen noemen ze dat een depressie. Bij het hoger personeel heet het ineens burn out. Ha!”

Natuurlijk ging Henk bij Willem Wittenberg in therapie. In diens praktijk aan huis was het een ‘komen en gaan’ van patiënten, vertelt hij. We constateren dat Henk zijn vriend Michael dus al heel lang moet kennen... Die was immers kind aan huis bij de familie, en eveneens onder behandeling. “O nee hoor”, zegt Michael, die zich voor het eerst in het gesprek mengt. “De dokter hield dat erg gescheiden.” Ja, ook Willem had ‘een stukje integriteit’ hoog in het vaandel staan, valt Henk hem terstond bij. Kijk, de twee wisten wel van elkaars bestaan af, maar door de Wittenbergs werden ze altijd aangeduid als ‘de klusjesman’ en ‘de politieman’.

Dokter Willem bleek inderdaad een duivelskunstenaar. Na een half jaar was Henk volledig genezen van zijn depressie. Kort daarna verhuisde hij naar Hengelo, omdat zijn vrouw heimwee had naar de streek waar ze vandaan kwam. Nadat de dokter overleed - in december 1996 werd hij dood aangetroffen in de badkamer - ontmoette Henk naar eigen zeggen Michael voor de eerste keer in levende lijve. Op Willems begrafenis. Dus vanaf die tijd was het natuurlijk dikke mik tussen de twee.

“Nee nee”, zegt Henk beslist. Michael knikt ook van nee. Ondanks hun ‘gezamenlijk verdriet’ en hun ‘vriendschap met Jaqueline’ hadden ze daarna nooit meer contact. Het enige verschil was dat Jaqueline in het vervolg niet meer over hen sprak in termen van ‘de klusjesman’ en ‘de

politieaanpak'; het was nu gewoon Henk en Michael.

Pas na Jaquelines overlijden in september 1999 zouden de twee bevriend zijn geraakt. Eigenlijk exact na 1 oktober, de dag dat mevrouw Wittenberg ter aarde werd besteld. Wellicht kwam dat doordat ze spoedig daarna nog iets gemeenschappelijks hadden: Henk werd, zo blijkt, ook van de moord op mevrouw Wittenberg verdacht.

Aanvankelijk vertelt Henk R. ons dat hij rond zeventien oktober 1999 voor het eerst door de Deventer politie werd gehoord. Het zou voor hem een verbijsterende ervaring zijn geweest. Stel je voor: hij, Henk, Jaquelines steun en toeverlaat, die wel eens gedichtjes voor haar schreef. Zijn vingerafdrukken werden zelfs afgenomen. We mogen best weten: Henk was er kapot van. De agent kweekte die dag zelfs enig begrip voor 'mensen aan de andere kant van de politietafel'.

Gevraagd naar zijn alibi op 23 september verklaarde Henk tegenover de recherche dat hij op de avond van de moord met zijn echtgenote aanwezig was bij opnames van het SBS6-programma *Weekend Miljonairs* in Hilversum. Henk was VIP-gast. Het festijn begon om zes uur, en duurde tot bijna middernacht. Met zijn vrouw reed hij daarna over de A1 naar Hengelo. Nee, hij nam niet de afslag Deventer. Maar het was wel frappant dat zijn vrouw nog tegen hem zei: zou het wel goed gaan met Jaqueline? Henk: "Ze had een unheimisch gevoel."

Maar de recherche IJsselland was blijkbaar niet zo onder de indruk van Henk R.'s verhaal en diens alibi. Tijdens het verhoor, zo vertelt hij, werd hem de 'cautie' voorgelezen. Hij hoefde niet meer te antwoorden op vragen, omdat hij zichzelf kon belasten. "Ik vroeg: ben ik nu verdachte of zo? Want ik weet natuurlijk dondersgoed hoe het werkt. O nee, hoor, zeiden ze. Ik zei: ja ja, dit is nog goed, maar als jullie verder gaan, haal ik mijn advocaat erbij."

En dit verhoor vond omstreeks zeventien oktober 1999 plaats?

"Zeventien of achttien oktober", beaamt Henk.

Dat is dan wel vreemd, zeggen we. Getuigen hebben verklaard, zo blijkt uit het dossier, dat 'de bevriende agent', die dus nu Henk R. blijkt te zijn, al op 1 oktober - op de begrafenis van Jaqueline - vertelde dat hij door de politie was verhoord. Twee weken eerder dus. Laat Henks geheugen hem misschien in de steek?

"Goh", peinst Henk. "Dat is misschien wel zo. Ja, nu jullie het zeggen: dat klopt!" En zijn vingerafdrukken - waren die toen ook al afgenomen? Ja, verdomd, dat is waar ook, herinnert Henk zich plotseling weer alles.

Zouden politiemannen zo gewend zijn aan verhoren dat ze die niet meer allemaal uit elkaar kunnen houden. Zelfs als ze zèlf verdachte zijn geweest? Het zou kunnen. Maar het kan ook dat Henk een goede reden heeft om zich niet meer de exacte data voor de geest te halen.

Laten we eens teruggaan naar die cruciale eerste dag van oktober 1999, de dag dat Jaqueline Wittenberg wordt begraven. We hebben inmiddels persoonlijk ondervonden dat Henk graag babbelt. Zo ook deze dag. Nadat het rouwende gezelschap zich heeft verplaatst van de begraafplaats in Deventer naar de koffietafel in het naburige Schalkaar dist Henk het ene na het andere sappige detail over de moord op. Niet alle gasten vinden dat even smaakvol. Een enkeling verlaat zelfs zijn tafel om ergens anders te gaan zitten. Henk draaft maar door. Nee, Jaqueline zou er wel niet fraai bijliggen, vermoedt hij. Met die wurgplekken en al die messteken. Wat dacht je dan! Henk weet zelfs met enige trots te vertellen wat de precieze plek is, waar zij thuis werd gevonden - namelijk recht onder het portret van haar geliefde Willem. Maar hoe weet Henk dit toch allemaal? Dat intrigeert ook de recherche IJsselland. De details die Henk op de begrafenis prijsgeeft zijn namelijk alleen bij het recherchebijstandsteam bekend. En natuurlijk bij de dader zelf. “Ja, de politie dacht dat ik daderwetenschap had”, geeft Henk nu ruiterslijk toe. Vandaar dat hij een tweede keer werd verhoord en de politie hem de cautie voorlas, waardoor hij van getuige verdachte werd. “Ik heb me toen vergaloppeerd. Een blunder. Ik dacht dat de informatie algemeen bekend was.”

Maar dat was het dus niet. Blijft de vraag: hoe kwam Henk aan al die geheime informatie? Nou, zegt Henk, we hoeven ons in elk geval geen zorgen te maken dat hij iets met de moord te maken heeft. Er is een simpele verklaring: zijn voormalige collega's bij de Deventer politie hadden hem alles verteld.

“Werken die agenten er nog steeds?”, willen we weten.

“Welnee”, zegt Henk. “Al lang niet meer. Het waren vutters.”

“U bedoelt dat de agenten toen al in de vut zaten?”

“Klopt”, zegt Henk.

We proberen ons even te verplaatsen in het Deventer politiekorps. Wie daar ooit heeft gewerkt, laat het werk natuurlijk nooit meer los. Eenmaal in de vut beland, nemen de ex-agenten dan ook niet achter de geraniums de bladenmap met de *Aktueel* en de *Panorama* door, zoals gewone vutters doen. Nee, ze lezen gezellig de openstaande dossiers. Die staan vrij tot hun beschikking. En als ze dan in zo'n spannend

dossier zien dat een maat in de problemen komt, helpen ze hem natuurlijk. Dienders onder elkaar.

Voor ons is allemaal nieuw. Maar Henk zegt dat de recherche, die hem dus rond achttien oktober voor de tweede keer ondervroeg, heel tevreden was met deze uitleg. “Ik zei: jongens, als jullie in zo'n zaak verzeild raken, ga je toch ook eens bij collega's informeren? Laten we elkaar geen mietje noemen! Nou, het waren een beetje broekies, maar hier hadden ze alle begrip voor.” Volgens Henk is dit dan ook de reden dat het onderzoek naar hem werd gesloten. Plus natuurlijk dat hij een keihard alibi had. Overigens gebeurde dat in dezelfde tijd als het stopzetten van het onderzoek naar zijn vriend Michael de J.

Lekkende vutters - het klinkt wat onsmakelijk. En eerlijk gezegd: we weten niet zeker of we Henk moeten geloven. Dat het Deventer politiekorps niet uitblinkt in het bewaken van gevoelige informatie nemen we voetstoots aan. Uit het justitie-dossier is daar een ander geval van bekend. Een vriendin van Michael de J. heeft ooit informatie verkregen door haar vriendje, die bij de politie werkte, uit te horen. Ondanks diens nadrukkelijke verzoek dit geheim te houden, speelde ze de details door aan Michael. Helemaal *comme il faut* was dat trouwens niet, want toen de leiding ervan vernam, kreeg de jongen een reprimande. Inmiddels heeft hij min of meer gedwongen de politie verlaten.

Nee, onze argwaan betreft nog iets anders. Het toeval wil dat wij weten dat Henk tegen anderen – namelijk twee journalisten van de Wegenerpers - heeft verteld dat hij op een heel andere manier aan de voor hem zo belastende informatie, aan zijn daderwetenschap dus, was gekomen. Namelijk via een neef die bij de recherche IJsselland zou werken. Henk zou toch niet tegen ons jokken?

“O, jullie doelen op de neef van mijn zwager?”, zegt Henk achteloos. “Gerrit! Neu, Gerrit kwam ik pas tegen op de rechtszitting in Zwolle. Hij zat vlak achter me. Ik zei: wat doe jij hier nou? Bleek-ie onderzoek te hebben gedaan naar de moord op Jaqueline.” Het is toch allemaal toevallig. En dat terwijl de familie R. volgens Henk, zo vaak bij elkaar een bakkie doet. “Luister”, fluistert Henk, en buigt voorover. “Als ik had geweten dat Gerrit erbij zat, ja, dan had ik die jongen wel gebeld. Geef ik eerlijk toe. Wat dacht je dan!” In elk geval is Henk blij dat alles ‘heel integer is afgehandeld’. Daar hecht hij nu eenmaal aan.

Als Mulder en ik weer in de trein naar Amsterdam zitten, concluderen we dat het wel een klucht leek. Je zou toch bijna gaan vergeten dat het hier een buitengewoon serieuze zaak betreft. We besluiten alles nog eens rustig op een rijtje te zetten. We hebben dus zoëven met een politieman gesproken, die verdacht werd van moord, en die met een andere verdachte van deze moord, nota bene een man die het verder niet zo nauw neemt met de wet, een nauwe vriendschap onderhoudt. Op zich al voldoende reden voor een forse 'douw', zouden we denken. En dan hebben we het niet over degradatie tot procesverbaaltjes tikken.

Het verhaal van Henk R. rammelt ook nog eens aan alle kanten. Eerst kan hij zich niet herinneren dat hij vlak na de moord is gehoord. Hij beweert stellig dat het pas rond zeventien oktober was. Pas nadat we zijn geheugen hebben opgefrist komt het allemaal naar boven. Dan blijkt hij zelfs twee keer te zijn verhoord: de eerste maal vrijwel direct nadat het lichaam van de weduwe is gevonden en de tweede keer dus rond zeventien oktober. De eerste keer werden al vingerafdrukken van hem genomen, waarvan we vermoeden dat dit niet snel gebeurt zonder bepaalde verdenkingen. De tweede keer wordt hem zelfs de cautie voorgelezen. Dan is Henk van getuige tot verdachte gepromoveerd. Want hij heeft op de begrafenis zittende keuvelen over de moord, waaruit bleek dat hij over daderwetenschap beschikte.

Vervolgens geeft Henk twee verschillende bronnen aan, die moeten verklaren hoe hij aan deze voor hem zo belastende informatie over de moord was gekomen. Zijn achterneef Gerrit, die bij het onderzoek in de zaak betrokken was (vertelde hij tegen de journalisten van de Wegeners) en de vuttende oud-collega's (vertelde hij tegen ons). En daarna beweert Henk dan dat die laatste versie afdoende was voor de recherche om hem verder met rust te laten.

Wat daarvan nu weer te denken? Vonden de rechercheurs die Henk verhoorden het verhaal over de nijvere vutters werkelijk een goede verklaring voor zijn daderwetenschap? We staan in deze zaak inmiddels nergens meer versted van. Maar als het waar is, als dit de normale gang van zaken op politiebureaus is, mag je toch stellen dat er om mindere redenen parlementaire enquêtes in dit land worden gehouden.

Wat ook nog kan, zo bedenken we, is dat Henk het verhaal van de vuttende ex-collega's tegen ons heeft verzonnen om zijn verre neef Gerrit uit de wind te houden. Op zich kun je je voorstellen dat hij zijn familie probeert te dekken. Alleen blijft dan de vraag waarom hij dit wel openlijk tegen twee andere journalisten had verteld. En die

parlementaire enquête is er, indien agent Gerrit het ‘lek’ is, natuurlijk niet minder relevant door geworden.

(Een voormalige politieman van het Deventer korps bevestigt overigens later dat Gerrit, wiens volledige achternaam bij mij bekend is, deel uitmaakte van het onderzoeksteam van de regionale recherche IJsselland.)

Er is natuurlijk ook nog een andere mogelijkheid voor Henks daderwetenschap. Eigenlijk is die veel plausibeler: Henk had wel degelijk van of via de dader details over de moord gehoord. Wellicht dus via Michael. Ten eerste zou dat verklaren waarom hij jukt over zijn bronnen. En ten tweede waarom hij alles in het werk stelt om zijn vriendschap met Michael, die door velen als de mogelijke dader wordt gezien, na de datum van 1 oktober te plaatsen. Indien hij ons kan doen geloven dat die contacten van ná Jaquelines begrafenis stammen, kan hij de daderwetenschap waarvan hij die dag blijk gaf immers niet van Michael hebben gekregen.

Maar ja, gelóven we hem? Het illustere duo had elkaar al sinds midden jaren zeventig tegen het lijf kunnen lopen. Gezien de losse omgangsvormen in de praktijk van dokter Wittenberg ligt dat zelfs voor de hand. Een bekende van Michael heeft ons bovendien verteld dat de twee al jarenlang gezamenlijk optrokken, hoewel daarvoor hard bewijs ontbreekt.

Tenslotte is er een derde verklaring mogelijk. De politieman uit Hengelo was zèlf op enigerlei wijze betrokken bij de moord op Jaqueline Wittenberg. We hebben gepoogd Henks alibi te checken. Een medewerkster van John de Mol Producties, dat het programma Weekend Miljonairs produceert, vertelt dat op de gastenlijst van donderdag 23 september 1999 ene R. inderdaad voorkomt. Zijn naam is op de lijst afgevinkt. Hoe het met mevrouw R. zat, weet zij niet.

Maar zegt dat allemaal iets?

Eerlijk gezegd: we komen er niet helemaal uit. Zeker niet als we ons proberen voor te stellen hoe het dan verder in zijn werk zou zijn gegaan. Want dat blijft natuurlijk de ultieme vraag: waarom stopte plotsklaps het onderzoek naar zowel Michael als Henk en werd het spoor zo drastisch omgebogen in de richting van Ernest L.? Had Henk daar via zijn neef of zijn oud-collega’s bij de Deventer politie invloed op kunnen uitoefenen? Had hij het onderzoek kunnen manipuleren?

Erg logisch lijkt dat nu ook weer niet. Henk is ongetwijfeld een gezellige peer, maar of de leiding van het recherchebijstandsteam

IJsselland voor deze wat aan lager politiewal geraakte collega zijn vingers in het vuur zou steken? En één ding is toch wel zeker: de beslissing het onderzoek naar Michael en Henk te staken, moet van hogerhand zijn gekomen. Vrijwel alle rechercheurs die op de zaak zaten waren er van overtuigd dat Michael de belangrijkste kandidaat voor de moord was, zo is ons bevestigd.

Of heeft Henk toch een kwalijke vinger in de pap gehad? Wanneer ik maanden later opnieuw het dossier doorploeg, komt me één detail ineens frappant voor. Het gaat over de geuridentificatieproef met de gevonden paraplu, die de moordenaar zou hebben gebruikt om het moordwapen in te verbergen. Een proef die waarschijnlijk nooit gehouden kon zijn, omdat Ernest L. slechts twee buisjes met lucht had gegeven, die beide voor de geurproef met het mes waren gebruikt. De indruk dat er was gesjoemeld wordt versterkt doordat op het proces-verbaal van de geurproef vreemde data staan. Dat had ik al verteld. Wat ik niet had verteld, was dat het proces-verbaal is gedrukt op briefpapier van ‘regiopolitie Twente, divisie technische recherche’. Hetzelfde politiekorps als waar Henk R. deel van uitmaakt. Wat die met de zaak in Deventer te maken heeft, is raadselachtig.

Wat betekent dit alles nu voor Ernest L.? Het aantal bizarriteiten, onvolkomenheden en blunders in zijn zaak wás al enorm. Op bijna maniakale wijze werd alle schuld in zijn schoenen geschoven. Nu duidelijk is geworden dat twee andere verdachten om miraculeuze redenen de dans ontsprongen, krijgt het vermoeden van een ‘setup’ toch wel extra voeding. Zeker gezien het feit dat een van die verdachten een politiemán is.

In hoofdstuk XII zal ik alsnog een poging wagen een verklaring voor dit alles te geven. Maar de lezer die nog altijd gelooft dat dit alles zuiver toeval is, en blijft uitgaan van de goede trouw van politie en justitie, wil ik het volgende vast niet onthouden. De processen-verbaal van de twee verhoren van Henk R., die meer duidelijkheid hadden kunnen verschaffen over zijn en/of Michaels aandeel in deze zaak, hebben nimmer in het procesdossier gezeten. De raadsheren van het hof in Arnhem, die L. achter slot en grendel zetten, hebben de stukken nooit onder ogen gehad. Tenminste, dat mag je hopen. De Hoge Raad der Nederlanden, die zich eind 2002 buigt over een herzieningsverzoek, beschikt er evenmin over.

Uiteraard heb ik getracht de processen-verbaal in handen te krijgen. Net als Ernests advocaat deed ik daartoe een verzoek bij het Openbaar

Ministerie. Maar justitie weigerde deze wellicht voor L. zo cruciale informatie prijs te geven. Waar de stukken zich precies in de ambtelijke molens bevinden is, zo heb ik begrepen, zelfs onduidelijk. Uiteraard valt het niet uit te sluiten dat ze gewoon in de bladenmap van een gepensioneerde Deventer agent zitten. Als we Henk R. mogen geloven.

Hoofdstuk X. De tegenkrachten

“Ze zijn begonnen – de smeerlappen!”

Mevrouw Waisvisz aan de telefoon. Het is de laatste dag in september 2002 en er is paniek uitgebroken in Almere-Buiten. Een journalist van De Telegraaf heeft gisteren gebeld. “Die voert al jaren een hetze tegen ons! De man gaat nu een stuk over L. schrijven. Hij heeft gisteravond ook naar L.’s advocaat gebeld.”

Op de achtergrond hoor ik Ed Waisvisz iets van ‘dronken’ roepen.

“De journalist was stomdronken toen hij aan de telefoon hing”, zegt Wanda. Ze snikt: “Dan zet je je anderhalf jaar in voor iemand. Geheel belangeloos. Vooralsnog tenminste. En dan krijg je dit! Dat ze je kapot proberen te maken!”

Nu schreeuwt Ed iets van “Vis... pakken!”

Wanda: “Nou ja, we denken maar: overmorgen wordt er weer de vis in verpakt. Ernest moet eruit! Dat is het belangrijkste – de rest is bijzaak.”

“Ja”, zeg ik.

We beëindigen het gesprek.

Een dag later verschijnt het artikel in De Telegraaf. Het is ongeveer zo erg als het echtpaar vreesde. De kop van het artikel luidt: “Zwart verleden achtervolgt ‘Witte Wanda’.” Daarboven staat: “Opmerkelijke rol omstreden grafologe in moordproces Ernest L.” De schrijver meent dat het ‘opmerkelijk’ is dat L.’s advocaat het herzieningsverzoek baseert op een rapport van het Algemeen Schrifkundig Bureau E. & W. Waisvisz, ‘dat in de jaren tachtig zeer omstreden was vanwege het strafrechtelijk verleden van mevrouw W. Waisvisz, toen beter bekend als ‘Witte Wanda’.’ Mevrouw Waisvisz zou zijn veroordeeld voor een ‘langdurige lastercampagne’.

De broer van Jacqueline Wittenberg, Kees Willemen, heeft ‘tot zijn verbazing’ kennis genomen van de ‘buitengewoon ernstige feiten’. Hij zegt: “Het geeft ons een heel onbehaaglijk gevoel dat deze vrouw nu

bezig is om Ernest L. vrij te pleiten. Als familie hebben wij meer vertrouwen in het vonnis van het gerechtshof. Tot onze verbazing was Ernest L. door mijn zuster aangewezen als executeur-testamenair. Op 13 september 1999 werd haar testament veranderd, binnen twee weken daarna werd zij vermoord. Zéér verdacht dus.”

Het is de eerste keer dat in de gedrukte media zo'n kritisch artikel over Ernest L. verschijnt. Als het de bedoeling is zijn zaak schade toe te brengen, is het verhaal perfect getimed. Vandaag, dinsdag 1 oktober 2002, zal de Hoge Raad een beslissing nemen over het advies van de advocaat-generaal nader onderzoek in te stellen naar de omstreden geursorteerprroef met het mes.

Meneer Waisvisz is door de krant overigens nog om commentaar gevraagd: “We hebben het dossier over de moord uiterst serieus onderzocht”, zegt hij. “Het politie- en justitieonderzoek waarop meneer L. is veroordeld, rammelt aan alle kanten. Wat er voorheen over mijn vrouw is beweerd, staat daar volledig los van.”

Over vis verpakken spreekt hij niet.

In de drie maanden dat ik nu met de Deventer moordzaak bezig ben, heb ik al die tijd geweten dat er ‘iets’ met het verleden van Wanda Waisvisz aan de hand was. Ze had me er zelf over verteld. Ik had in Almere-Buiten onder het genot van een vegetarische hamburger en frietjes uit de oven wat documenten bekeken en artikelen gelezen. Het leek mij dat het weinig om het lijf had. Mevrouw Waisvisz, die dus kennelijk ook bekend stond onder de onheilspellende naam Witte Wanda, had nooit een gevangenisstraf ondergaan voor de ‘bedreigingen met het leven’ waarvan zij werd beschuldigd. Dat wist ik in elk geval zeker. De twee zaken speelden bovendien twintig jaar en achttien jaar terug en hadden natuurlijk niets met de zaak van Ernest L. te maken.

Maar daar dachten sommige mensen anders over.

Wie denkt dat iedereen zit te wachten op de vrijlating van iemand die ten onrechte in een gevangenis zit, vergist zich lelijk. Zo zit de ‘grote mensenwereld’ blijkbaar niet in elkaar. Er zijn altijd en overal tegenkrachten aan het werk. Hun motieven mogen verschillend zijn en niet altijd goed te doorgronden, maar de tegenkrachten weten elkaar uiteindelijk wel te vinden. Dat is geen kwestie van een complot, het is een kwestie van het delen van een zelfde belang.

In de zaak van Ernest L. is er een aantal voor de hand liggende tegenkrachten. Allereerst zijn daar natuurlijk degenen die zelf een kwalijke rol in deze moordzaak hebben gespeeld, waaronder de echte

dader, wie dat ook mag zijn, en zijn mogelijke handlangers. Bij een herziening van de Deventer moordzaak komen zij immers weer volop in de picture van de bevoegde autoriteiten.

Evenmin zullen de Deventer politie en het parket van justitie in Zwolle reikhalzend uitkijken naar de dag dat Ernest L. weer in volle vrijheid zijn Anneke in de armen sluit. Als de Deventer moordzaak wordt heropend, komt immers genadeloos aan het licht op welke dubieuze wijze men heeft geopereerd. Je mag veronderstellen dat sommige rechercheurs van het korps IJsselland nu al doorwaakte nachten hebben beleefd met al die voor hen zo ongunstige publiciteit in deze zaak. Het in elkaar draaien van bewijsmateriaal is geen licht vergriep. Er staan carrières op het spel.

Voor het hof in Arnhem, dat L. veroordeelde, geldt in minder mate hetzelfde. En dit is dan ook nog eens hetzelfde hof dat de twee van Putten in de cel deed belanden. Die in revisie werden vrijgesproken. Twee gerechtelijke dwalingen binnen een jaar - het is allemaal niet bevorderlijk voor je loopbaan. Tenslotte is een heropening van de zaak van Ernest L. natuurlijk een blamage voor de hele rechterlijke macht, het Openbaar Ministerie en de politie.

Al deze dames en heren – heus: ik ga geen complottheorie ontvouwen, ik ga het hebben over relaties – kunnen dan ook nog eens op allerlei wijzen deel uitmaken van diverse netwerken die weer met elkaar zijn verknoopt. Via een aangetrouwd familielid, omdat ze ooit een verhouding hebben gehad, op dezelfde hondentrimvereniging of dezelfde voetbalclub zitten. Of omdat ze voor dezelfde baas werken. Het zal afhankelijk zijn van de branche, maar niet iedereen zit gniffelend toe te kijken hoe een collega aan de schandpaal wordt genageld - het straalt toch ook een beetje op jou af. Zeker bij het politiekorps weet men wel raad met ‘matennaaiers’.

En dit zijn dan nog de voor de hánd liggende tegenkrachten.

Wat te denken van mensen die een hekel hebben aan Ernest L. Gewoon, omdat-ie zo saai is. Of omdat ze die Anneke L. zelf wel een lekker stuk vinden. Wat te denken van plaatsgenoten van meneer en mevrouw Waisvisz, die het echtpaar helemaal niet, zoals ik, leuk excentriek vinden, maar stapelmesjogge. Van grafologen die graag zelf de Deventer moordzaak hadden willen doen. Van journalisten die gewoon een ‘lekker stukkie’ willen schrijven. Of ooit een lekker stukkie hebben geschreven en daar vanwege prestigeverlies niet op terug wensen te komen. Van... Met enige fantasie is de lijst moeiteloos uit te breiden.

Over de tegenkrachten in de Deventer moordzaak en over hoe ze elkaar weten te vinden – daarover gaat dit hoofdstuk.

Aanvankelijk had ik er weinig aandacht aan besteed, maar na de publicatie van het negatieve artikel in De Telegraaf, herinnerde ik mij een wat curieuze brief die ik eind augustus 2002 had ontvangen. De brief was afkomstig van Verweij-advocaten in Nijmegen. Een brief op poten. Zoals alleen advocaten dat kunnen. Het was gericht aan ‘de hoofdredactie HP/De Tijd’ en de strekking was hoe die het in haar hoofd had gehaald een artikel van mijn hand over Ernest L. te laten passeren. Een artikel van bedenkelijk niveau. Aldus de briefschrijver. Op de inhoud van de brief ga ik niet uitgebreid in – de litanie aan verwijten maakte vanwege de tekortschietende onderbouwing ook op de hoofdredactie weinig indruk – interessanter is dat de schrijver namens de familie van Jacqueline Wittenberg zei te opereren. Die had hij al eerder bijgestaan in het strafproces tegen Ernest L. en de civiele procedures die waren gevoerd om L. uit zijn functies als executeur-testamentair en stichtingsvoorzitter te onttrekken. Duidelijk was dat de familie van het slachtoffer nog altijd overtuigd was van de schuld van L.

Kennelijk was dit dus een van die tegenkrachten. Eerlijk gezegd had ik daar nooit rekening mee gehouden. Ik was er vanuit gegaan dat de familie wellicht nog steeds in diepe rouw was gedompeld, hoewel die sentimenten niet echt naar voren waren gekomen gedurende mijn onderzoek, maar in elk geval gebaat was bij het achter slot en grendel krijgen van de werkelijke moordenaar. Nu het zo duidelijk was dat L. ten onrechte was veroordeeld, kon de haat dus niet langer jegens zijn persoon zijn gericht. Dacht ik. Over de merkwaardige rol van de familie zal ik uitgebreider ingaan in hoofdstuk XII.

Maar goed, dit maakte de brief van Verweij-advocaten op zich nog niet curieus. Al wat wonderlijker was het wel dat de advocaat zijn pijlen ook richtte op Bureau Waisvisz, ‘bemand door het echtpaar W.’, dat ‘in vakkringen en daarbuiten vanwege dubieuze praktijken, waarvoor ook strafrechtelijk veroordeeld, zeer omstreden, ook bij politie en justitie is’. De Waisviszen zouden weinig ‘voet tussen de deur’ krijgen en zich meer ‘belangeloos aanbieden dan te worden gevraagd’.

Ter ondersteuning van dit alles had de advocaat – en nu wordt het pas echt curieus – een ander briefje bijgesloten van ‘schriftexpert Zevenbergen’. Het bleek hier te gaan om drs. P.L. Zevenbergen die, blijkens het briefpapier, aan ‘schrift- en documentenonderzoek’ deed.

De brief was niet aan de advocaat gericht, maar aan Kees Willemen, de broer van Jaqueline. De twee hadden kennelijk al eerder contact gehad, want ‘zoals beloofd’ had Zevenbergen enkele waarschijnlijk minder gunstige krantenknipsels over het Bureau Waisvisz bijgesloten en allerlei door de werkzaamheden van het bureau ‘benadeelde partijen’ benaderd met de vraag of die eens een boekje over het echtpaar open wilden doen.

Mocht dit niet afdoende zijn, zo kon de schiftexpert Zevenbergen de geadresseerde Kees Willemen geruststellen, dan waren er ook nog drie andere forensische schriftexperts, waarvan twee werkzaam op het Nederlands Forensisch Instituut (Sic!) die ‘over heel negatieve ervaringen met de heer en mevrouw Waisvisz kunnen vertellen’.

Met vriendelijke groet...

Welaan. Onder grafologen gaat het er een stuk ruiger aan toe dan je zou verwachten. Veel zijn het er niet in Nederland, een stuk of zeven geloof ik, maar om nu te zeggen dat ze elkaar een opdrachtje gunnen, nou nee. En dan schreef Zevenbergen ook nog ergens dat hij vanwege zijn ‘beroepsethiek en gedragscode’ niet zomaar de namen van benadeelde partijen door kon geven. Daarvoor moest hij nog even toestemming vragen, hetgeen hij natuurlijk graag wilde doen.

Alleen: wat had broer Kees Willemen hier nu allemaal mee van doen? En op wiens initiatief was dit contact gelegd? Zou drs. Zevenbergen op eigen houtje de familie hebben benaderd om ze te waarschuwen voor de bedenkelijke kanten van zijn concurrenten? Of was bij de nabestaanden van mevrouw Wittenberg een wellicht reeds latente belangstelling voor de prachtige kunst der schriftexpertise tot bloei gekomen?

Vragen die ik niet kan beantwoorden.

In elk geval was de correspondentie tussen de grafoloog en de broer van het slachtofer al wel een hele tijd aan de gang. De brief was gedateerd op 27 mei. Maanden voordat het gewraakte artikel op 1 oktober in De Telegraaf verscheen. Vreemd, want de journalist had in dat artikel toch duidelijk geschreven dat Kees Willemen ‘tot zijn verbazing sinds kort kennisgenomen heeft van de buitengewoon ernstige feiten’. Sinds kort? Zou Zevenbergen zo lang gedraald hebben met het verzamelen van het belastende materiaal? Hij lijkt mij eerder een man van aanpakken.

Nee, het had er alle schijn van dat drie tegenkrachten hier een gelegenheidscoalitie hadden gesmeed. Tegenkrachten die het om elk

hun eigen reden helemaal niet zo leuk leken te vinden dat die meneer en mevrouw Waisvisz in Almere-Buiten rapporten schreven dat Ernest L. vrij moest. De schriftexperts, omdat ze de concurrentie waarschijnlijk een hak wilden zetten. De familieleden, omdat ze de kwalijke figuur Ernest L. in de cel wilden houden. En De Telegraaf om wat voor reden dan ook; want voor journalistieke ‘campagnes’ tegen deze of gene heeft het dagblad historisch gezien niet altijd een even heldere aanleiding nodig.

Maar de grootste tegenkracht moest op dat moment nog op stoom komen.

Peter R. de Vries is een misdaadverslaggever zonder vrees of blaam. Alleen al bij het horen van zijn monotone stem lijken boeven in elkaar te krimpen van schrik. De 46-jarige journalist deinst er niet voor terug de ellendelingen persoonlijk in de kraag te vatten. Met zijn veel bekeken TV-programma op SBS6, gastoptredens in Stem van Nederland en hoofdredacteurschap van het Panorama-blad Verdacht! is Peter R. de Vries ook een machtig man. De ‘R.’ staat voor relaties, zegt hij wel eens, en dan hebben we het over contacten in de boven- en onderwereld.

Bescheidenheid is niet de grootste deugd van de besnorde verslaggever, maar hij heeft dan ook wat bereikt. Een jaloersmakende carrière voerde hem langs De Telegraaf, Algemeen Dagblad en Aktueel, en hij schreef bestsellers waarvan *De ontvoering van Alfred Heineken* nog altijd op het nachtkastje van menig bekend voetballer ligt. Zijn finest hour beleefde hij met de vrijspraak van ‘de twee van Putten’, die eerder waren veroordeeld voor de moord op Christel Ambrosius. Ruim veertig TV-afleveringen van zijn hand leidden mede tot de – ook volgens hemzelf – unieke herziening van deze zaak. Hoewel ze niet alleen in Putten zo hun twijfels houden over de onschuld van dit tweetal, moge duidelijk zijn: Peter R. de Vries kan mensen maken én breken.

Van dat laatste kan Ernest L. inmiddels meepraten. Eind 2002 wijdde De Vries een uitzending aan de fiscalist, die volgens velen ten onrechte vast zit wegens moord op een weduwe in Deventer. Het programma bood een onthutsend inblikje in de werkwijze van De Vries.

In het verleden zijn vaker twijfels gerezen of Peter R. de Vries wel altijd even zorgvuldig met zijn machtspositie omgaat. Zo schreef Frits Abrahams in zijn column in NRC Handelsblad dat de verslaggever door het gebruik van suggestieve paardenmiddelen asielzoekers in verband

had gebracht met de moord op Marianne Vaatstra in Friesland. De gauw aangebrande De Vries deed wat hij doorgaans doet: hij spande een kort geding aan. En verloor.

Jaren eerder kreeg Parool-verslaggever Bart Middelburg het ook al eens aan de stok met zijn collega. Middelburg beschuldigde hem ervan tot de ‘journalistieke coterie’ van onderwereldkoning Klaas Bruinsma te behoren. Om die reden had De Vries ‘publicitaire passiviteit’ in acht genomen, en verleende hij ook ‘hand- en spandiensten’. Uiteraard stapte De Vries weer naar de rechter. Maar opnieuw verloor hij. Volgens het Amsterdamse gerechtshof was er ‘een wederzijds profijtelijke relatie’ tussen de journalist en de topcrimineel.

In zijn in 2002 verschenen boek *Onderwereld-p.r. Hoe de misdaad de media manipuleert* gaat Middelburg dieper in op de wijze waarop zware jongens journalisten inkapselen en gebruiken voor smeercampagnes tegen rivalen en politie en justitie. Opnieuw krijgt De Vries, maar meer nog diens collega-misdaadverslaggever Bas van Hout, er ongenadig van langs. Nu bekruipt de doorsnee-krantenlezer wel eens het gevoel dat misdadjournalisten er meer plezier in beleven over elkáár te schrijven dan over (echte) boeven. Maar het moet gezegd: Middelburgs analyse is in al zijn gedetailleerdheid nogal overtuigend. Misschien is het om die reden dat juridische acties door De Vries ditmaal zijn uitgebleven, hoewel hij van zijn connecties in de penose moet hebben geleerd dat ‘kapotprocederen’ een beproefd middel is om met tegenstanders korte metten te maken, zoals Middelburg aantoont.

In zijn boek besteedt Middelburg ook enige aandacht aan wat we maar de televisiepraktijken van Peter R. de Vries zullen noemen. Met verborgen camera’s en het nodige ‘knip- en plakwerk’ zou die in een bepaald geval de waarheid bewust geweld hebben aangedaan. Hoe geraffineerd dit precies in zijn werk gaat, wordt echter pas goed duidelijk in de zaak-Ernest L.

Op 22 december 2000 werd L. veroordeeld door het hof in Arnhem. Hij ging in cassatie bij de Hoge Raad. Het was in afwachting van deze procedure – het cassatieverzoek zou worden afgewezen – dat Peter R. de Vries in mei 2001 een eerste uitzending aan de zaak wijdde.

Een speurneus van zijn kaliber moest wel een rat hebben geroken in de kelders van het Arnhemse gerechtshof, zou men veronderstellen. Maar de uitzending pakte tamelijk negatief voor Ernest L. uit. De Vries, die zich graag afficheert als ‘waakhond van justitie’ en ‘vastbijt en niet

meer loslaat' leek deze keer wel erg te steunen op het bewijsmateriaal dat de justitiële autoriteiten hadden verzameld. Hoewel hij een slag om de arm hield.

Zo hechtte De Vries nogal wat waarde aan – ik schreef er eerder over – de 'opmerkelijke' route die L. vanaf de Jaarbeurs in Utrecht over de A28 naar zijn huis in Lelystad had gereden. Had L. niet veel gemakkelijker over de Stichtsebrug via Almere kunnen rijden? In het TV-programma kwam zelfs een kaartje in beeld van het wegennet, dat de argumentatie over de verdachte route kracht moest bijzetten. Duidelijk was hierop de verlengde A27 (vanaf de Stichtsebrug naar Almere) te zien. Hetgeen er inderdaad 'snel' uitzag.

Alleen vertelde De Vries er niet bij dat die verlenging pas op 11 december 1999 voor het verkeer werd opengesteld. En op die dag zat L. al bijna een maand in het huis van bewaring.

Ook de vingerafdruk van L., die in de woning van mevrouw Wittenberg was gevonden, was een punt dat De Vries maar moeilijk los kon laten. Volgens Ernest L. zou zijn vingerafdruk kunnen zijn achtergelaten bij zijn bezoek aan de weduwe die donderdagochtend. Hij had immers de 'grafrechten' gebracht. Maar, zo meende De Vries de huishoudster kon zich van dat bezoek niets herinneren. Zou de vingerafdruk, zo liet de misdaadverslaggever doorschemeren, toch niet 's avonds zijn achtergebleven, dus nadat L. zijn lafhartige daad had gepleegd?

Een opvallende suggestie. Want zelfs voor de recherche IJsselland en het hof in Arnhem, die toch niet bepaald verdacht konden worden van een al te positieve grondhouding ten opzichte van L., speelde de vingerafdruk helemaal geen rol meer. Het hof schreef: "Het hof zal de identificatie van het vingerspoot van verdachte niet voor het bewijs gebruiken, aangezien *vast staat* dat verdachte reeds eerder bij het slachtoffer in haar woning op bezoek is geweest. Het verweer behoeft geen verdere bespreking."

Inderdaad, het stond vast, het hoefde geen verdere bespreking, behalve dan in het programma 'Peter R. de Vries, misdaadverslaggever'.

Al met al was Ernest L.. buitengewoon ontevreden over de uitzending. Hij meende dat hij werd neergezet als 'iemand uit een Duitse krimi'. En dat terwijl hem beloofd was dat het een 'faire' uitzending zou worden. Wat hem het meest stak, was dat De Vries allerlei tegenonderzoeken zou verrichten. Volgens L. was daar niets van terecht gekomen. Volgens De Vries, die beweert dat hij 'evenwichtig' te werk was gegaan, wel.

Laat ik het er hier maar op houden dat als er inderdaad sprake was geweest van grondige research en objectieve journalistiek de resultaten daarvan in de uitzending van mei 2001 niet zo uit de verf kwamen. Zo meende De Vries stellig dat het in het portiekje gevonden mes werkelijk perfect paste op de bloedafdruk van het lemmet op de blouse van het slachtoffer. Achteraf gezien een onzinnige bewering.

Maar goed, op dat moment had de misdaadverslaggever ook nog niet de beschikking over het belangrijke rapport van schriftkundig bureau Waisvisz dat immers pas in november 2001 verscheen. Overtuigd van Ernests onschuld waren de grafologen Ed en Wanda Waisvis een tegenonderzoek begonnen dat als een bom het laatste restje bewijs uiteen deed spatten. Ze toonden aan dat het bewuste ‘laatste telefoontje’ wel degelijk vanaf de snelweg kon zijn gevoerd. Ook bleek het hoogst onzeker of de moord kort na het telefoongesprek om half negen ’s avonds was gepleegd. De weduwe kon zelfs uren later zijn overleden – en in dat geval was onbetwist dat Ernest al lang en breed thuis voor de buis zat.

Waarschijnlijk het meest tot de verbeelding spraken de nieuwe feiten over het moordwapen. Uit het Waisvisz-rapport bleek dat het gevonden mes qua vorm juist helemaal niet overeenkwam met de bloedafdruk op de blouse van het slachtoffer. Een conclusie die TNO bevestigde. Bovendien was het lemmet van het mes (het was kennelijk geen rechter noch Peter R. de Vries opgevallen) achttien centimeter lang, terwijl er in het lijk vijf steekwonden van elk tien centimeter diep zaten. Zelfs doorgewinterde lijkschouwers kunnen een dusdanig precisiewerkje niet verklaren.

Omdat het onzeker is of het mes het corpus delicti was, had de geursorteerproef nooit gehouden mogen worden. Nog afgezien van het feit dat het vermeende moordwapen dagen in weer en wind in een portiek had gelegen, waardoor de geur voor een deel verloren kon zijn gegaan. Als het mes er trouwens al niet lag vóórdat de moord werd gepleegd, hetgeen goed mogelijk bleek te zijn.

En dan kwam Waisvis na bestudering van het procesdossier ook nog met een mogelijk ander moordwapen aanzetten: een kleiner, krommer mes, dat toebehoorde aan Michael de J., de ex-patiënt van dokter Wittenberg die een nogal verdacht sujet bleek te zijn.

In de media maakte het rapport dan ook grote indruk. Het programma Netwerk besteedde aandacht aan de zaak. HP/De Tijd schreef naar aanleiding van het onderzoek een hele serie over de Deventer moordzaak. Daarin kwam nog een andere figuur in beeld: politiemann

Henk R., ook al een ex-patiënt van dokter Wittenberg, wiens verdachte rol in het vorige hoofdstuk uit de doeken is gedaan.

Vooraanstaande juristen namen eveneens met verbijstering kennis van de feiten in het rapport van Waisvisz. Prof. P.J. van Koppen bevestigde dat de hondenproef onder deze omstandigheden niet gehouden had mogen worden. De Nijmeegse hoogleraar prof. P.J.P. Tak sprak ronduit van een gerechtelijke dwaling.

In een poging een heropening van de zaak af te dwingen, bracht Ernests nieuwe advocaat Jan Boksem - van het bekende kantoor Anker & Anker – het rapport integraal in bij de Hoge Raad. De advocaat-generaal zag er in elk geval voldoende aanleiding in om op 1 oktober 2002 de omstreden geursorteerproef met het mes nader te laten onderzoeken. Een advies dat werd opgevolgd door de Hoge Raad.

Gezien deze spectaculaire ontwikkelingen was het interessant te zien wat Peter R. de Vries zou doen. Op 7 november 2002 zou het ‘programma dat onderzoekt, ontmaskert, aanklaagt en verdedigt’ opnieuw en in zijn geheel gewijd worden aan de Deventer moordzaak, was van tevoren aangekondigd. Zou de journalist ruiterlijk erkennen dat hij in zijn eerste uitzending een paar steekjes had laten vallen? Nou, nee.

Voor een deel was de tweede uitzending een herhaling van de eerste. Op tal van nieuwe gegevens – zoals het opzichtige gerommel met bewijsmateriaal – werd niet ingegaan. Geen woord over Henk R. En de rol van Michael de J. werd gebagatelliseerd met de opmerking dat die ‘formeel nooit als verdachte was aangemerkt’.

In plaats daarvan kwam De Vries met een wonderlijke theorie over het moordwapen aanzetten. Zoals gezegd: deskundigen kunnen niet verklaren hoe Ernest L. met een mes met een lemmet van achttien centimeter vijf tien centimeter diepe steekwonden kon toebrengen. Bepaald knap was het dan ook dat dit De Vries wel lukte. Het mes, redeneerde hij inventief, kon zijn vastgehouden met een handdoek of iets dergelijks, en ja, ‘dan wordt een achttien centimeter lang mes ineens een stuk korter’. “Soms”, glunderde De Vries over zijn eigen vondst, “moet je verder kijken dan je mes lang is.”

Zeg dat wel. Was het nu echt niet bij De Vries opgekomen dat door de kracht waarmee het mes vijfmaal in de borst werd gestoken – de ribben van het slachtoffer werden gebroken – die doek gewoon zou opstropen? En ja, dan wordt zo’n mes weer ‘een stuk langer’ en vallen die exact tien centimeter diepe steekwonden nog steeds met geen mogelijkheid te

verklaren. Of had de moordenaar zijn hand niet om het heft, maar om de doek over het lemmet gehouden? Maar ja, in dat geval zou de dader lelijk zijn vingers aan reepjes hebben gesneden – en L. is nog steeds in het bezit van al zijn vingerkootjes. Wist De Vries ook werkelijk niet dat er geen sporen van textiel in het lichaam van de weduwe waren gevonden? Als Ernest L. een doek om het mes had gedaan, zou dat het geval zijn geweest.

Wist De Vries dit allemaal niet? Of wilde hij dit allemaal niet weten?

In de maanden dat ik nu met deze zaak bezig was, had ik in elk geval nog nimmer iemand gehoord die zich anders dan met verbijstering had uitgelaten over dat verschil tussen die achttieneneenhalve en tien centimeter. Zelfs de voor het overige toch vrij kritische advocaat-generaal van de Hoge Raad, mr. J. Wortel, meende dat dit niet ‘aan het gezond verstand appelleerde’. Nooit had iemand over ‘een doek of iets dergelijks’ gesproken.

Nu, laat ik niet overdrijven. Eenmaal eerder had van ik de ‘oplossing’ van De Vries vernomen. Het was uitgerekend Michael de J. die ermee kwam, in een gesprek dat twee journalisten van de Wegener-dagbladen op 6 augustus 2002 met hem en Henk R. voerden. Dus vóór de tweede uitzending van De Vries.

“Op een gegeven moment spraken wij er onze verbazing over uit hoe het mogelijk is met een lemmet van 18 centimeter telkens steekwonden van precies 10 centimeter te maken”, herinnert Rob Hirdes, een van de twee journalisten, zich. “Hoewel Henk R. voornamelijk aan het woord was geweest, nam nu ineens Michael het gesprek over. Hij demonstreerde zonder er ook maar enig moment over te hoeven nadenken - met naar ik meen een zakdoek en een lepeltje - hoe je het lemmet als het ware verkleint. Ik kan mij herinneren dat hij daarbij triomfantelijk keek voor wat betreft zijn vindingrijkheid. Zeker toen wij hem complimenteerden met de simpelheid van de 'oplossing'.”

Wat je noemt saillant.

Bon. Had Peter R. de Vries ook nog iets à décharge van Ernest L. te melden, zal men zich afvragen? Met moeite. “Wel blijft staan - laat ik dat er eerlijk aan toevoegen – dat de afdruk op de blouse ogenschijnlijk niet correspondeert met het mes.” Waarom hij de woorden ‘wel blijft staan’ gebruikte, weet ik niet. In zijn eerdere uitzending had De Vries immers nog met grote stelligheid het tegendeel beweerd.

Nee, Ernest L. zal zich niet echt gerehabiliteerd hebben gevoeld door deze tweede uitzending. Maar – hoe wonderlijk het ook moge klinken - hij speelde slechts een bijrol. De meeste aandacht van De Vries ging uit

naar de onderzoekers die de zaak weer aan het rollen kregen: Ed en Wanda Waisvisz. De kijkers moeten wel geschrokken zijn van wat zij over dit echtpaar te horen en te zien kregen. Niet alleen zou hun schriftkundig bureau in vakkringen niet erkend, zelfs omstreden zijn. Erger: Wanda Waisvisz had een crimineel verleden. Liefst in drie ‘geruchtmakende’ affaires zou zij verwickeld zijn geweest. Maar waarom toch al die aandacht voor de onderzoekers en niet voor de zaak zelve? Moesten de boodschappers soms worden onthoofd?

Voor ik inga op de drie ‘affaires’, zal ik eerst eens vertellen hoe het echtpaar Waisvisz nu eigenlijk bij deze moordzaak betrokken raakte. Een zaak waar men nu al anderhalf jaar dag en nacht mee bezig is. Het begon allemaal heel gewoon met het kijken naar een TV-programma.

Op 19 oktober 1999 besteedt Opsporing Verzocht aandacht aan de moord op Jaqueline Wittenberg. De politie maakt melding van een briefje vol taal- en spelfouten dat in haar tuin is gevonden. In dit briefje verontschuldigt de schrijver zich ervoor dat hij en zijn maat hebben ingebroken. Hoewel onduidelijk is – en blijft - of er daadwerkelijk iets in de woning is gestolen en of de brief iets met de moord te maken heeft, vraagt het programma de kijkers om hulp.

Geïntrigeerd door de gruwelijke moord biedt het Algemeen Schriftkundig Bureau E. & W. Waisvisz zijn diensten aan. Aan de hand van het briefje schetst men een daderprofiel, dat ter beschikking wordt gesteld aan justitie. Er zal niets meer van worden vernomen. De grafologen zijn de zaak alweer bijna vergeten wanneer in mei 2001 Peter R. de Vries met zijn eerste uitzending komt. Dan vernemen ze van Ernest L., die al ruim een half jaar in de penitentiare inrichting Lelystad zit. Volgens het echtpaar ten onrechte, want het karakter van de fiscalist komt niet overeen met het eerder gemaakte daderprofiel.

In zijn cel onderwerpen ze de verdachte aan een schrijfproef die aantoont dat hij niet de auteur van het briefje is, en aan een zogenaamde waarheidstest: een schriftkundige test die moet aantonen of hij de waarheid spreekt (of beter gezegd: schrijft) als hij zegt onschuldig te zijn. De uitkomst bevestigt hun vermoeden: Ernest L. is de verkeerde man.

Nu zullen velen zo’n waarheidstest als hocus pocus zien. In zijn uitzending laat De Vries er ook geen spaan van heel. Het zou onwetenschappelijk zijn door middel van schrijfproeven iets over iemands gedrag te zeggen. Daarbij baseert de misdaadverslaggever zich op uitlatingen van de Nederlandse Vereniging Forensische

Schriftexpertise. Een vereniging die we inmiddels al wat beter hebben leren kennen middels het bestuurslid, de schriftkundige drs. Zevenbergen, die zo'n warme belangstelling aan de dag legt voor het privé-leven van zijn concurrenten, meneer en mevrouw Waisvisz.

In de kennelijk hoogoplopende disputen onder grafologen over wat wel en niet aangetoond kan worden middels schrijfproeven, meng ik me maar liever niet. Ik houd het bij de constatering dat een waarheidstest geen erkend bewijsmiddel is – vergelijk het met de test met een leugendetector. Maar Bureau Waisvisz heeft het hier dan ook niet bij gelaten, zoals we zagen. De test vormde de aanleiding tot het schrijven van een lijvig dossier dat voor Ernest's advocaat Boksem in elk geval voldoende grondig en zakelijk was om het in te brengen in zijn herzieningsverzoek bij de Hoge Raad.

Maar vreemd genoeg gaat De Vries nauwelijks op de inhoud van het rapport in. Hij laat het min of meer bij de constatering dat de advocaat-generaal van de Hoge Raad er weinig aangrijpingspunten in zag om voor een herziening te pleiten. Nu klinkt dat vernietigend, maar het zegt bijzonder weinig. De advocaat-generaal heeft sterk de neiging dergelijke verzoeken in de kiem te smoren. De Hoge Raad zit er niet op te wachten dat alle bajesklanten die menen dat zij ten onrechte vast zitten – en dat zijn er nogal wat – langskomen om hun zaak te heropenen. Aan een herziening worden bovendien strikte – volgens sommige juristen te strikte – eisen gesteld. Er moet sprake zijn van een *novum*: een feit dat bij de rechter die in laatste instantie over de zaak oordeelde niet bekend was, maar indien dat wel het geval was geweest tot een andere beslissing, bijvoorbeeld vrijspraak, zou hebben geleid.

Hoe zwaar die eis is? Stel, drie raadsheren van een gerechtshof denken dat een verdachte met een mes van achttien centimeter lang vijf steken van elk tien centimeter diep heeft kunnen toedienen. Na de veroordeling gaat iemand hard aantonen dat dit toch echt onmogelijk is. Zelfs niet met een handdoek. Het zal geen *novum* opleveren. Het 'feit' was immers bij het gerechtshof bekend: die had het alleen niet gezien, of niet zo relevant geacht.

In het slothoofdstuk zal ik uitgebreider op het fenomeen *novum* ingaan. Al met al is het een buitengewone prestatie wanneer iemand door deze juridische muur heen weet te breken. En dat is Waisvisz in elk geval op één onderdeel gelukt: de Hoge Raad heeft nader onderzoek naar de geursorteerproef met het mes laten verrichten.

Alles mooi een aardig. Maar hoe zit het nu toch met het duistere verleden van die Waisviszen waar De Vries – en De Telegraaf - het over had en waarvoor hij meer belangstelling aan de dag legt dan voor de inhoud van het rapport? Welnu, daarvoor moeten we ver terug in de tijd.

In 1978 vestigt het echtpaar Waisvisz zich in Stede Broec, een samensmelting van de West-Friese dorpjes Grootebroek en Bovenkarspel. Hier vindt de eerste van drie ‘geruchtmakende’ affaires plaats waarbij Wanda Waisvisz betrokken zou zijn geweest. De Vries is er, volgens de voice-over, speciaal voor ‘in zijn dossier’ gedoken, en stuit op een journalist van De Telegraaf die in januari 1980 ‘uitgebreid verslag van de zaak doet’.

In het kort beschrijf ik de gebeurtenissen.

Eind jaren zeventig woedt in Stede Broec een ziekelijke zenuwoorlog. Het slachtoffer is de plaatselijke huisarts die wordt bestookt met gore telefoontjes en briefkaarten krijgt met schunnige insinuaties. Een zieke geest schept er genoeg in de brandweer ‘s nachts met gillende sirenes naar de woning uit te laten rukken en bestelt ongevraagd grote porties warme kroketten en gebak. Uiteraard allemaal anoniem.

Nu gebeurt er in Stede Broec doorgaans niet veel en de treitercampagne – waarvan meer dorpsbewoners het slachtoffer zijn - vormt al snel het gesprek van de dag. Wie is toch de maniak die het leven van de dorpsdokter vergalt? Dan valt de verdenking op mevrouw Waisvisz, die vanwege haar smetteloze witte kleding ‘witte Wanda’ wordt genoemd. Volgens De Vries, die zich nog steeds baseert op het artikel uit 1980 in De Telegraaf, groeit die verdenking als een oudere politieman Wanda op de stoep van de dokterswoning treft – juist als de brandweer weer eens vergeefs is uitgerukt. De agent bromt dat ze ‘als een pyromaan is’, ‘die altijd op de plaats aanwezig is’.

Maar De Vries citeert wel heel selectief. In het verhaal staat ook dat Wanda, die net enkele zware operaties achter de rug heeft, zegt dat ze gewoon langs kwam om haar medicijnen op te halen. Dit commentaar laat De Vries achterwege. Bovendien is zijn toon nogal suggestief. Zo zegt hij: “Wanda ontkent. Sterker, ze wordt zelf ook lastig gevallen met anonieme brieven en telefoontjes, claimt ze.”

Maar waarom dat nare woordje ‘claimt’? In het artikel in De Telegraaf, die aangaande het echtpaar pas veel later uit een ander – negatiever – vaatje zal gaan tappen, staat het in elk geval niet. Het dagblad zal ook niet voor niets de volgende kop boven dit artikel hebben gezet:

‘Spookachtige maniak maakt leven witte Wanda een hel.’ Mevrouw Waisvisz krijgt schunnige kaarten toegezonden, waarvan sommige met de aanhef ‘vuile jodenhoer’ – Ed is joods – en bij de Waisviszen komen ongevraagd taxi’s af en aan rijden.

Volgens Ed en Wanda zijn zij als buitenstaanders het slachtoffer van een ordinaire dorpshetze. En Wanda laat het er niet bij zitten. Ze vermoedt dat de anonieme scheldbrieven afkomstig zijn van de assistente van de huisarts. Omdat ze zelf klant is bij de praktijk, bewaart ze de handgeschreven etiketten op de medicijnen. Die laat ze door twee onafhankelijke schriftkundigen vergelijken met het handschrift op de anonieme kaarten. Beide experts concluderen dat de schrijver een en dezelfde persoon is. Een historisch moment: Ed en Wanda zullen voorgoed in de ban van de schriftanalyse raken.

Inmiddels heeft ook de Noord-Hollandse justitie zich op de zaak gestort. Een aantal verdachten, waaronder meneer en mevrouw Waisvisz, wordt aan een schrijftest onderworpen. Het onderzoek levert niets op. Tenminste, als we Peter R. de Vries mogen geloven. “Omdat hard bewijs uitblijft, wordt het mysterie niet opgelost.”

Maar De Vries ‘vergeet’ een belangrijk feit te melden. De anonieme briefschrijver mag dan nooit gearresteerd worden, uit het onderzoek komt zonneklaar naar voren dat het in elk geval *niet* mevrouw Waisvisz is. Twee artikelen uit deze periode, waarvan een in De Telegraaf, getuigen daarvan. “De conclusie van het handschriftonderzoek is in het voordeel van mevrouw Waisvisz uitgevallen”, wordt de Alkmaarse rechter-commissaris mevrouw Otterspoor geciteerd. “Wij hebben haar in deze merkwaardige affaire echter nooit als verdachte beschouwd, maar zuiver als slachtoffer.”

Zacht gezegd is het merkwaardig dat De Vries deze cruciale informatie de kijkers onthoudt. Zaten deze artikelen nou toevallig niet in zijn dossier? Dat is dan wel apart, aangezien hij in deze tijd zelf in dienst was van De Telegraaf. Of was hem er alles aan gelegen de valse aantijgingen boven het hoofd van Wanda te laten hangen? Je mag toch hopen dat hij in andere zaken (Putten?) iets zorgvuldiger te werk gaat.

Op naar de tweede ‘geruchtmakende’ affaire. Opnieuw gaat het om anonieme telefoontjes en bedreigin gen. En ditmaal zou Wanda – aldus De Vries – wel degelijk schuldig zijn bevonden en zelfs veroordeeld zijn. Laat ik eerst de feiten op een rijtje zetten voor zover die niet worden betwist.

Begin jaren tachtig komen Ed en Wanda in contact met Jaap en Betty Simon (vanwege privacyredenen heb ik hun achternaam gefingeerd) uit Alkmaar. Het joodse echtpaar organiseert huiskamerbijeenkomsten voor oorlogsslachtoffers. Het zijn zware sessies. Zo vinden er gesprekken plaats over wat erger is: in Duitsland te zijn vergast, of te hebben moeten onderduiken tijdens de bezetting. De deelnemers lijken elkaar wel te willen overtreffen in leed. Toch zal iets anders de gemoederen nog veel meer gaan verhitten. Namelijk de vraag of er tijdens de bijeenkomsten gerookt mag worden. Hoe bizar het ook moge klinken, de ruzies hierover leiden tot een heus schisma, waarbij de niet-rokers zich afsplitsen. Onder hen Ed & Wanda, die fel anti-tabak zijn.

Rond deze tijd – het echtpaar Simon is inmiddels verhuisd naar Amsterdam-Osdorp - krijgen enkele bezoekers van de huiskamerbijeenkomsten te maken met bedreigingen en anonieme telefoontjes die gepleegd worden door ‘een krassende vrouwenstem’. In eerste instantie lijkt vooral meneer Simon het slachtoffer. Er worden hakenkruizen op zijn auto geschilderd en op een gegeven moment leest hij zijn eigen overlijdensadvertentie in de krant. De sfeer binnen en tussen de groep(en) wordt er niet beter op en de oorlogsslachtoffers gaan uiteindelijk elkaar beschuldigen. Sommigen denken dat Wanda, die verteld heeft dat zij eerder bij een soortgelijke affaire was betrokken, er achter zit. Anderen spreken het vermoeden uit dat Jaap Simon à la Jules Croiset de bedreigingen aan zijn adres in scène heeft gezet.

Tot op dit punt verschillen de lezingen van Peter R. de Vries en Wanda Waisvisz niet wezenlijk. Behalve dan dat Jaaps acteerkwaliteiten De Vries niet zo zijn opgevallen – hij doet er althans geen kond van in zijn programma. Beiden denken dat de bonje over het roken op de een of andere manier tot de anonieme bedreigingen heeft geleid. Maar hoe geeft De Vries dit weer?Mevrouw Waisvisz heeft ‘tevergeefs geklaagd’ over het ‘rookgedrag’ en ‘kort daarna’ zijn de treiterijen aan het adres van Simon begonnen. Er is geen woord aan gelogen. Én toch is het uiterst suggestief. Bij de kijker wordt de indruk gevestigd dat Wanda een motief had om om meneer Simon lastig te vallen.

Manipuleren, zo blijkt, is de kunst van het weglaten. Want opnieuw verzuimt De Vries iets essentieels te melden. Jaap en Betty Simon zijn namelijk al evenmin liefhebbers van nicotine en sluiten zich, nadat de tabaksoorlog de groep heeft gesplitst, aan bij het kamp-Waisvisz. Daarmee wordt de veronderstelling dat Wanda achter de

smaadcampagne zit wel buitengewoon onwaarschijnlijk. Dat ook Jaap Simon enige tijd later Wanda van de treiterijen gaat beschuldigen, lijkt een heel ander achtergrond te hebben.

Lange tijd is het goed gegaan tussen de Simons en de Waisviszen. De verhuizing van het echtpaar Simon naar Osdorp in juni 1984 is zelfs geregeld door het stel uit Stede Broec. Jaap en Betty betrekken het appartement van Wanda's kort ervoor overleden vader. De verhuurders, hun vrienden Ed en Wanda, gaan later in hetzelfde complex wonen. De echtparen zullen maar korte tijd burens zijn. Al in februari 1985 besluiten de Simons – de bedreigingen zijn dan in volle gang - weg te gaan uit Amsterdam-Osdorp, of zoals ze het zelf noemen ‘onder te duiken’

Op 15 februari laat Jaap een briefje achter waarin hij Ed en Wanda nog bedankt voor alle steun en goede zorgen. Blijkbaar is hij er ook dan nog van overtuigd dat mevrouw Waisvisz niets met de anonieme telefoontjes te maken heeft. Maar hierna bekoelt de vriendschap snel. Volgens de Waisviszen hebben de Simons een forse huurachterstand en het appartement in beschadigde toestand achtergelaten. Het geschil zal zelfs tot een civiele procedure leiden.

Ondertussen is de Amsterdamse politie al enige tijd bezig met het onderzoek naar de onsmakelijke bedreigingen aan het adres van Simon. Midden jaren tachtig lijkt extreem-rechts op te bloeien, en onder burgemeester Ed van Thijn krijgt het antisemitisme natuurlijk de hoogste prioriteit. Wanneer ook de politie verneemt van de oude affaire in Stede Broec besluit men mevrouw Waisvisz te laten schaduwen door twee agenten. Op 21 maart 1985 wordt zij in een telefooncel aangehouden. Een heterdaadje, heet dat. Peter R. de Vries citeert een van de agenten op wie de arrestatie kennelijk een onuitwisbare indruk heeft achtergelaten. De agent doet zijn verhaal in het oktobernummer van Recherche Magazine, een vakblad voor rechercheurs. “Op het moment dat de verbinding tot stand komt, zie ik Wanda voor mijn ogen veranderen. Ze krimpt ineen en op haar gezicht tekent zich een verbeten, heksachtige grimas af. Ik pak haar vast, neem de telefoon op en vraag het echtpaar of ze zojuist bedreigd werden: ‘Ja!’”

Nu klopt dit niet helemaal, zoals er wel meer niet deugt aan het verhaal in Recherche Magazine, dat bol staat van de insinuaties en halve waarheden. Aan de andere kant van de lijn bevindt zit niet het echtpaar Simon, maar hun schoonzoon. Jaap is nog steeds ‘ondergedoken’, en het innen van de achterstallige huur is er dan ook – tot grote ergernis

van mevrouw Waisvisz - nog niet van gekomen. Dit heeft zij de schoonzoon flink willen inpeperen. En daarbij is ze, geeft ze toe, over de schreef gegaan. “Er zijn betere mensen in de oorlog omgekomen dan jouw schoonvader”, bijt ze hem toe. Maar ze ontkent dat ze met verdraaide stem heeft gesproken en achter de eerdere anonieme telefoontjes en bedreigingen zit.

Interessant is de vraag of het toeval is dat een ‘vakblad’ als Recherche Magazine zo vlak voordat de Hoge Raad uitspraak zal doen over de zaak Ernest L. met een lasterlijk artikel (“Witte Wanda was een helse vrouw die bijna iedereen in haar omgeving terroriseerde, hetgeen de argeloze buitenwereld niet snel zou vermoeden”) over het diepe verleden van de onderzoekers in zijn zaak komt? Natuurlijk niet. De politie-organisatie zit, zoals ik schreef, allerm minst te wachten op een herziening van de Deventer moordzaak, die de blamerende wijze van opereren, ja het opzichtig gerommel met bewijsmateriaal, genadeloos aan het licht zou kunnen brengen.

Vergezocht? Lijd ik aan aanvallen van paranoia? De hoofdredacteur van Recherche Magazine heet Jan Wilzing en is niemand minder dan de korpchef van de regio IJsselland, die verantwoordelijk was voor het onderzoek naar en de uiteindelijke aanhouding van Ernest L. Je zou er bijna paranoïde van worden.

In elk geval: twee tegenkrachten – we mogen De Vries inmiddels wel zo noemen – hadden elkaar weer eens gevonden.

Op 4 juni 1985 komt mevrouw Waisvisz voor de Amsterdamse politierechter. Na een gloedvol betoog van Jaap Simon doet de rechter uitspraak: acht weken gevangenisstraf, waarvan de helft voorwaardelijk, en een schadevergoeding van vijftienhonderd gulden. Mevrouw Waisvisz tekent ter plekke hoger beroep aan.

Voor De Vries is daarmee de kous af: Wanda Waisvisz is veroordeeld. Punt uit. Maar mevrouw Waisvisz heeft een iets andere lezing. Volgens haar was het een ‘heksenproces’. In de rechtszaal zaten familieleden en bekenden van Simon, die heel hard ‘Gore antisemiet!’ riepen. Maar de rechter liet zich daardoor niet van de wijs brengen. Na de zitting riep hij haar advocaat bij zich. Er volgde een gesprek, waarop de advocaat tegen mevrouw Waisvisz zei: hier hoor je nooit meer wat van.

Die voorspelling komt uit. Het hoger beroep zal nooit plaatsvinden. Zelfs een afschrift van het vonnis is haar nimmer toegezonden. Voor mevrouw Waisvisz is het helder: het proces was een ‘schijnvertoning’ en ze is nooit veroordeeld.

Tja, het lijkt een surrealistisch verhaal. Weliswaar kan het zo zijn dat de rechter de strafzaak heeft aangehouden in afwachting van de civiele procedure tussen Waisvisz en Simon, die overigens door Wanda werd gewonnen. Maar waarom heeft de rechter dan toch uitspraak gedaan? En waarom zijn haar daar dan geen stukken van toegezonden? Waarom zijn die nooit bewaard?

Of zijn die stukken er wel?

Als uitiem bewijs dat Wanda jukt als zij zegt dat ze nooit veroordeeld is, laat De Vries in zijn uitzending een document ‘van de Amsterdamse rechtbank’ zien waarin haar veroordeling zwart op wit zou staan. Voor de kijker is de inhoud van het document niet te lezen, behalve dat er groot ‘Appèl’ op staat.

Erg logisch is het niet dat de redactie van het programma over officiële documenten in deze strafzaak beschikt. Ruim drie jaar na het proces komt De Telegraaf met een verhaal dat het hele dossier ‘op merkwaardige wijze’ zoek is geraakt. De Vries doet er nota bene zelf kond van in zijn programma. Daarbij de kijker de indruk gevend dat Witte Wanda het dossier wel door zwarte magie heeft laten verdwijnen. Wanneer ik het document later in handen krijg, blijkt het een nogal bijzonder mengsel te zijn van delen uit onderliggende proces-verbalen en delen uit het proces-verbaal van de terechtzitting. Over de inhoud ervan, zou ik een hele boom kunnen opzetten. Dat doe ik niet. Mevrouw Waisvisz bestrijdt het grootste deel van de inhoud ervan.

Laat ik me beperken tot het volgende erover te zeggen. Er zijn twee mogelijkheden: of het document is een keihard vonnis met een keihard onderliggend dossier, afkomstig van de rechtbank. In dat geval was het dossier dus helemaal niet op ‘merkwaardige wijze zoek geraakt’ en was er geen reden de uitspraak niet ten uitvoer te leggen of in elk geval de hoger beroepsprocedure aan te gaan. Of het document dat De Vries laat zien is helemaal niet zo keihard en tenminste wat betreft de onderliggende proces-verbalen incompleet – het dossier was immers ‘zoek’ – en in dat geval kunnen er ook geen al te zware gevolgtrekkingen aan worden verbonden.

Wat staat er wél vast in de deze zaak?

Zeker is dat mevrouw Waisvisz nooit in de cel heeft gezeten en nooit een cent heeft betaald. Feit is ook dat de hoofdinspecteur van politie die het onderzoek in de zaak-Simon leidde haar later bedankt voor onderzoek dat Bureau Waisvisz voor hem heeft verricht. Advocatenbureau Moszkowicz, dat de familie Simon bijstond, maakt

trouwens eveneens van de diensten van het schriftkundig bureau Waisvisz gebruik. Van dit kantoor mogen we toch aannemen dat men niet met veroordeelde ‘gore antisemieten’ in zee gaat.

En dan nog dit: mevrouw Waisvisz heeft medio 2002 van de burgemeester van Almere een verklaring omtrent het gedrag gevraagd. Daarvoor worden de justitiële documentatieregisters geraadpleegd (anders gezegd: gekeken of iemand een strafblad heeft) waarbij tevens wordt gekeken naar het doel van de aanvraag. In dit geval betrof het een verzoek tot het worden van ‘beëdigd procesdossieronderzoeker’. De verklaring is zonder meer afgegeven.

Volgens De Vries zegt dat niet zo veel, want er wordt slechts acht jaar terug gekeken. En de ‘veroordeling’ was uit 1985. Maar je mag toch wel stellen dat het buitengewoon onwaarschijnlijk is dat iemand die ‘iedereen in haar omgeving terroriseerde’, zoals Recherche Magazine zo fijntjes meldde, zo’n verklaring krijgt. Overigens kan ik, desnoods onder ede, getuigen dat ik persoonlijk nimmer een pikant briefje van mevrouw Waisvisz heb mogen ontvangen, laat staan door haar ben geterroriseerd.

Tenslotte dan wat ik maar zal noemen de derde geruchtmakende affaire. Midden jaren tachtig gaat het met het schriftkundig bureau Waisvisz voor de wind. De twee hebben naam gemaakt door in een aantal spraakmakende zaken erkende grafologen met contra-expertises onderuit te halen. Hetgeen binnen de branche kennelijk niet tot overmatig enthousiasme over het echtpaar heeft geleid. Hun successen zijn ook opgevallen in het plaatsje Lienden op de Betuwe. Daar hebben de bewoners te stellen met alweer een vieze brievenverzender – het is een populairder tijdverdrijf dan men zou verwachten.

Eind 1986 wordt Bureau Waisvisz ingeschakeld om de anonieme vuilspuiter door middel van handschriftonderzoek te ontmaskeren. Al na enkele weken lijkt dit te zijn gelukt. Maar de betrokkene – een huisvrouw die in een woonwagenkamp woont - ontkent stellig de dader te zijn. Er volgt een slepende rechtszaak.

Hoe vat De Vries samen wat er daarna gebeurt? Volgens hem durft de huisvrouw ‘maandenlang’ niet over straat nadat zij is ‘verguisd’ door Bureau Waisvisz. Totdat justitie in november 1988 ‘korte metten’ maakt met het rapport van de grafologen. De Vries: “Het aangedragen bewijsmateriaal is absoluut onvoldoende om een rechtszaak te beginnen, concludeert de officier van justitie.”

Maar de journalist die zo graag ‘onderzoekt en ontmaskert’ laat weer eens iets weg. Op basis van het rapport van Waisvisz is de vrouw wel degelijk als verdachte aangemerkt door justitie, maar omdat zij ‘hardnekkig ontkent’ zou er ‘onvoldoende bewijs’ zijn tot strafvervolgning over te gaan. Dat klinkt even anders.

Gemakshalve maakt De Vries ook geen melding van het feit dat de rijkspolitie in een brief aan Waisvisz de conclusies in het rapport wél onderschrijft. Evenmin acht hij het relevant dat de civiele rechter erkent dat het ‘aannemelijk’ is dat de huisvrouw de schrijfster van de brieven is, ofschoon hij het wel onvoldoende bewezen acht. Van al deze feiten was hij door Waisvisz op de hoogte gesteld – maar toch vermeldt hij ze niet. Waarmee bij de kijker het gevoel blijft hangen dat die Waisviszen niet alleen kwalijke figuren zijn, maar ook nog een stel ongelooflijke prutsers.

Hoe onzorgvuldig kun je zijn?

Laten we eens recapituleren. Volgens De Vries zijn er drie geruchtmakende affaires. Een van meer dan twintig jaar terug, de andere twee van meer dan vijftien jaar geleden. Van de eerste affaire is bewezen dat mevrouw Waisvisz onschuldig is. In het tweede geval staat vast dat zij nooit een gevangenisstraf heeft ondergaan of een boete betaald. En het derde geval is niet eens een geval: Ed en Wanda traden op als schrijfdeskundigen en waren niet persoonlijk bij de zaak betrokken, hoewel De Vries dit door het handig aaneenrijgen van de drie casussen wel suggereert. Geen van deze stokoude gevallen heeft ook maar iets met de zaak Ernest L. van doen.

Hier is sprake van een karaktermoord.

Maar daarmee is de honger van de journalistieke kannibaal naar vers Waisviszvlees nog niet gestild. Ook de algemene deskundigheid van het echtpaar moet in twijfel worden getrokken. Volgens De Vries zou Bureau Waisvisz, anders dan zij in het eigen briefhoofd stelt, niet erkend zijn. Daarbij baseert hij zich wederom op informatie van de Nederlandse Vereniging Forensische Schriftexpertise.

Hoe zit het? Laat ik beginnen vast te stellen dat schriftkundige een vrij (gevestigd) beroep is. Ed en Wanda zijn geen lid (meer) van de grafologenvereniging, maar dat hoeft niet. Ze hebben hun opleiding met goed gevolg afgelegd, staan in de agenda voor de rechtspraak en de gids voor de rechterlijke macht vermeld en zijn notarieel beëdigd. Wanneer in het briefhoofd van Waisvisz wordt gesproken van ‘erkenning’ heeft men het niet over ‘erkenning’ door een vereniging,

maar over de algemene erkenning als deskundige door de rechterlijke macht – even wat relevanter.

In strafzaken worden deskundigen in principe elke keer beëdigd door de rechter. Dat geldt zowel voor Waisvisz als voor hun concurrenten. Gezien het grote aantal strafzaken waarin het bureau is opgetreden, is hier dus niets mis. Wie na dit alles nog niet overtuigd is van hun deskundigheid, mag naar hartelust in Almere-Buiten de dikke map met ordners en bedankbriefjes van politie en justitie doorploegen – het aanbod geldt ook Peter R. de Vries.

Wat De Vries nog rest, is een aanval recht in het hart van de zaak Ernest L.: het rapport-Waisvisz over de Deventer moordzaak. Maar wacht eens, schreef ik niet eerder dat hij daar helemaal niet gedetailleerd op in ging? Klopt. De Vries pakt zo iets subtieler aan.

Wie zijn programma kent, weet dat de misdaadverslaggever graag van reconstructies gebruik maakt. Op TV moet nu eenmaal beeld zijn – als dat niet met de echte hoofdrolspelers kan, dan maar met acteurs. In de november-uitzending zien we een nep-Ed en nep-Wanda gebiologeerd over hun rapport gebogen staan. Het acteerwerk is niet onverdienstelijk, maar wie de zaak kent, ziet dat het niet het echte rapport is, maar een vals exemplaar. Dat móet ook wel, want wat blijkt? Peter R. de Vries heeft nooit de beschikking over het rapport gehad. Verbijsterend, als je het op je in laat werken: de misschien wel bekendste misdaadjournalist van het land die over de misschien wel belangrijkste zaak van dit moment een uitzending maakt zonder het document te bezitten waar het allemaal om draait!

Nu is dit uiteraard niet de schuld van De Vries. Omstandig gaat de verslaggever in op alle pogingen die hij heeft ondernomen het rapport in handen te krijgen. “Gevraagd naar een kopie blijkt dit helemaal niet zo makkelijk te zijn”, laat hij weten. Het sturen van een redactrice? Hadden de Waisviszen ook al geen zin in. Tsjongejonge, denkt de kijker, die twee hebben zeker wat te verbergen.

Ter illustratie laat De Vries de kijker meeluisteren met de bandopname van een telefoongesprek dat hij met mevrouw Waisvisz voerde.

Peter: “Ik snap niet dat u een medewerkster van mij weigert.”

Wanda: “We hebben een aantal contacten met haar gehad en die verliepen gewoon niet zo prettig.”

Peter: “Ik heb er met haar net over gesproken, en zij zegt: ‘Ik snap niet wat ze bedoelen; ik heb niets tegen die mensen’. En zo ken ik haar ook.”

Wanda: “Nou ja, dan zal het aan ons liggen, maar in ieder geval liggen we elkaar niet zo goed – het klikt niet zo goed.”

Dan stopt het gesprek. Tenminste, voor zover de kijker het te horen krijgt. In werkelijkheid – ook mevrouw Waisvisz heeft getaped – gaat de conversatie nog een tijd door. En zal Wanda zeggen: “Ik vind het jammer dat u niet een momentje vrij kan maken.” De Waisviszen hebben, zo blijkt, De Vries (diverse malen) bij hen thuis uitgenodigd om het rapport in te zien. Ze hadden nu eenmaal meer vertrouwen in de maestro zelf dan in een medewerker. Maar De Vries zag geen gelegenheid de afstand Hilversum-Almere te overbruggen. Wel liet hij een cameraploeg het echtpaar in het geniep bij het vertrekken uit hun woning filmen. De vertraagd afgespeelde beelden moeten voor wie de boodschap nog niet heeft begrepen duidelijk maken dat we hier met duistere types te maken hebben.

De reden dat Peter R. de Vries het zo belangrijk vindt aan te tonen dat Bureau Waisvisz geen inzage wil geven in het rapport, mag inmiddels duidelijk zijn. Het verschaft hem een alibi om niet op de inhoud ervan in te hoeven gaan.

Waarom toch al deze energie gewijd aan de onderzoekers? Waarom elk trucje uit het boek gebruikt? Waarom al die stokoude ‘affaires’ uitgeplozen? Je kunt niet anders dan concluderen dan dat hiermee een hoger doel gediend moet zijn. En dat kan maar één doel zijn: door het beschadigen van de pleitbezorgers van Ernest L. ook de zaak van Ernest L. zèlf schade toebrengen.

Maar waarom zou De Vries dat willen? Is zijn ego zo groot zijn dat hij het niet kan verkroppen dat - zo kort na Putten - een tweede ‘unieke herziening’ dreigt plaats te vinden? En dat niet hij, de superverslaggever, maar een bejaard echtpaar in Almere-Buiten met de eer gaat strijken? Ik kan niet in zijn schedel kijken. Het zou kunnen. Of is er - om het in Peter R. de Vries-bewoordingen te zeggen – méér?

Om die vraag te beantwoorden, moet ik iets dieper ingaan op zijn drijfveren. Waar de journalist vooral in is geïnteresseerd, zijn de bijzondere gevallen. Dit kunnen cold cases zijn - vergeten misdrijven - die hij weet op te lossen. Of zaken waarbij een veroordeelde dankzij zijn spuurwerk alsnog vrijkomt – denk aan Putten. Andersom mag natuurlijk ook: een verdachte wordt vrijgelaten, maar nader onderzoek door De Vries toont aan dat justitie weer eens een enorme flater heeft geslagen. Een aanpak die spectaculaire uitzendingen garandeert, maar

ook een gevaar oplevert. In zijn gretigheid tegendraadse journalistiek te bedrijven, kan De Vries zich ernstig vergalopperen.

Laat ik deze gedachtengang eens toepassen op Ernest L., om wie het per slot van rekening allemaal te doen is. Begin 2000 doet de Zwolse rechtbank uitspraak in zijn zaak. Ofschoon de officier van justitie vijftien jaar had geëist, wordt de verdachte vrijgesproken. Tot ontevredenheid van een aantal betrokkenen, onder wie een illustre duo: klusjesman Michael de J. en politieman Henk R. Alle twee ex-patiënten van dokter Wittenberg, alle twee bevriend met de vermoorde weduwe. En beiden verdacht geweest van de moord.

In restaurant De Keizerskroon in Deventer voerden Gerard Mulder, adjunct hoofdredacteur van HP/De tijd en ik een gesprek met de twee maten. Daarvan deed ik verslag in hoofdstuk IX. Wat ik echter niet beschreef, was hoe het gesprek eindigde. Aan het eind van de ontmoeting barstten Michael en Henk uit in een spontane tirade aan het adres van Ernest L. Hoewel zij toegaven hem niet persoonlijk te kennen en nooit het strafdossier hadden ingezien, meenden zij dat deze als uitvoerder van het testament van mevrouw Wittenberg wel erg ‘verdacht’ had gehandeld. Gezien hun eigen rol in deze zaak vonden we die mening wel voor de hand liggen.

Na de vrijspraak van Ernest L. door de Zwolse rechtbank ondernamen de twee meteen actie, vertelden ze ons. Ze vroegen de officier van justitie om het er ‘niet bij te laten zitten’. En ze deden nog iets: ze benaderden, jawel, Peter R. de Vries. Vermoedelijk niet vanuit een plotselinge opwelling van verantwoord burgerschap, maar in een poging een voor hen ongunstige wending in de zaak te voorkomen.

Gezien zijn brandende ambitie een bijzonder programma te maken, moet De Vries (of zijn redactie, maar dat is in dit geval één op één) met belangstelling kennis hebben genomen van hun verhaal. Hier kreeg hij een verdachte in een grote moordzaak gepresenteerd, die volgens ‘vrienden’ van het slachtoffer onterecht was vrijgesproken. Een kolfje naar zijn hand.

In de uitzending van mei 2001 - L. was inmiddels in hoger beroep veroordeeld - was daar de weerslag van te zien. Zoals gezegd pakte die niet bepaald positief uit voor Ernest L. En Peters bronnen Michael en Henk konden ongestoord de vermoorde onschuld spelen.

Over Michael meldde de voice-over dat de politie een ‘uitgebreid gesprek’ (in werkelijkheid ging het om drie verhoren) met de verdachte had gehad, maar dat dit ‘geen enkele aanleiding’ (er waren tal van aanleidingen) was om hem ‘formeel als verdachte aan te merken’

(Michael werd de cautie voorgelezen en daarmee was hij wel degelijk formeel verdachte). Over Henk R. kwam de kijker al helemaal niets te weten. Niet dat hij politieman was, niet dat hij zelf ook verdachte was geweest.

De twee heren werden nu niet bepaald stevig aan de tand gevoeld. Integendeel. De Vries tegen Michael: “Maar ja, na enige tijd was het wel zo dat jij ook tot het kleine kringetje van verdachten behoorde – *juist omdat* je zo goed met ze omging.”

Dit nu heet in de journalistiek een *leading question*. Michael hoefde maar in te koppen. Ja, *juist omdat* hij altijd zo fijn met het echtpaar Wittenberg omging, kwam hij in het vizier van de politie. Het was me toch allemaal wat...

In de gênante slotscène kwamen de twee nog een laatste keer in beeld. Lopend over het kerkhof mochten ze van De Vries nog wel even duidelijk maken wie volgens hen de moordenaar van hun ‘vriendin’ Jaqueline was. Ernest L. natuurlijk! Geen twijfel mogelijk, meende Henk. “De koelbloedige wijze waarop hij dat heeft gedaan...”, voegde Michael er nog aan toe.

Nu ben ik geen fulltime misdaadverslaggever zoals De Vries, maar het lijkt mij hoogst ongebruikelijk dat in een moordzaak twee verdachten de gelegenheid wordt geboden een andere verdachte als de dader aan te wijzen. Ernstiger is natuurlijk dat De Vries de kijker cruciale informatie onthield. Om wat voor reden dan ook.

Naar de motieven van De Vries blijft het gissen. Dat is wel vaker zo bij tegenkrachten. Maar één ding is zeker: als de Deventer moordzaak wordt herzien en Ernest L. mocht worden vrijgesproken, loopt de reputatie van de journalist enorme schade op. Dan immers wordt pijnlijk duidelijk hoe hij zich door twee betrokkenen heeft laten meeslepen. Betrokkenen die bij een vrijspraak van Ernest L. weer hoog op de verdachtenlijst van justitie zullen komen. En wat doet de misdaadverslaggever dus? Hij blijft vast en laat niet meer los.

Hoofdstuk XI De Pil (2)

Boven de twee koepels van de Penitentiare Inrichting Lelystad, kortweg ‘De Pil’, hangt een prettig voorjaarszonnetje. Het is eind februari 2003 en het is druk in de bezoekersruimte. Voor veel

familieleden van de gedetineerden is de krokusvakantie zojuist begonnen. Bij binnenkomst lijkt iedereen in een opperbste stemming. Er wordt op schouders geslagen. Er wordt in billen geknepen. Wie niet beter weet, zou denken dat een uitje naar De Pil een, weliswaar tikkeltje ordinaire, maar toch wel reuze gezellige bedoening is.

Achter in de bezoekersruimte is een speelhoek. Ideaal om de kinderen te stallen. Er liggen blauwe, gele en rode blokken. Die kun je heel hard naar elkaar gooien. Dat is leuk. Er staan ook grote plastic auto's. Daar kun je op gaan zitten, door de zaal crossen en heel hard Tuut! Tuut! roepen. Ook dat gaat niet snel vervelen. En als het dat onverhoopt wel doet, kun je de kinderen altijd nog achter een bord met eten zetten. Voorin is een keuken, waar frietjes, frikandellen en hamburgers worden uitgeserveerd. De twee medewerkers kunnen de bestellingen nauwelijks aan.

Ja, het lijkt vandaag wel een familiefeest in De Pil, maar dan wel een met bijzondere kenmerken. Het partijtje mag exact twee uur duren – van kwart voor drie tot kwart vijf - en een deel van de feestgangers mag na afloop niet naar huis.

Ernest L. drinkt koffie uit een bekertje en eet een gevulde koek. Hij draagt een blauwe jopper en is magerder geworden sinds de laatste keer, vorig jaar september, dat we elkaar ontmoetten. Bijna elke week heeft hij gebeld, soms *collect call*, want telefoonkaarten zijn kostbaar in de gevangenis.

Ondanks dit geregelde contact is hij 'u' blijven zeggen. Als hij daarop werd gewezen, legde hij uit dat dit vanzelf ging. In zijn oude professie was tutoyeren nu eenmaal niet gebruikelijk. Een keer liet hij erop volgen: "Sorry dat ik u tegen jou zeg."

De belastingdeskundige geeft een slap handje. Ook daarvoor verexcuseert hij zich. Pink gebroken. Met vingerworstelen. Normaal gesproken doet hij niet mee aan 'die flauwe spelletjes' in de bajes. "Maar dit was zo'n klein kereltje, dat ik dacht: vooruit laat ik het eens proberen." Het kereltje bleek buitengewoon sterke vingers te hebben. Later hoorde hij dat er heel wat gedetineerden met gebroken pinken in De Pil lopen.

Nou ja, het is slechts fysiek ongemak. Erger vindt hij het dat zijn concentratievermogen de laatste tijd te wensen overlaat. Een boek uitlezen, een film afkijken – het lukt nauwelijks meer. Zelfs de krant is een te grote opgave voor de afgestudeerd jurist. Aan de

misdaadroman die hij schrijft – over die brave burgerman die ten onrechte werd veroordeeld wegens de moord op een rijke weduwe - heeft hij de afgelopen weken weinig pagina's meer kunnen toevoegen. De afloop blijft dus onbekend. Ook voor hemzelf.

“Al mijn gedachten cirkelen maar rond één ding”, zegt Ernest L. “De herziening.”

Op 7 januari 2002 - zo lang geleden is het al weer - diende zijn advocaat Jan Boksem het ‘verzoek tot herziening’ in bij de Hoge Raad der Nederlanden in Den Haag. Het was niet zo heel dik, tien pagina's. “Als grond voor herziening”, schreef mr. Boksem, “wordt aangevoerd dat er sprake is van een novum in de zin van ar. 457 lid 1 sub 2 SV.”

Hij vervolgde: “Er zijn feiten en omstandigheden bekend geworden die bij het onderzoek op de terechtzitting in eerste aanleg en in hoger beroep niet waren gebleken en die (al dan niet in onderling verband en samenhang beschouwd) met de uitspraak niet verenigbaar lijken, in die zin dat het ernstige vermoeden bestaat dat, waren zij wel bekend geweest, vrijspraak zou zijn uitgesproken.”

Dat was een fraaie volzin.

De raadsman herhaalde nog eens de belangrijkste overwegingen van het Hof in Arnhem, die tot de veroordeling van zijn cliënt hadden geleid. Het was de bekende trits van het het telefoontje-het mes-het motief. Een voor een haalde hij de pijlers in de bewijsvoering onderuit. Geregeld verwees hij naar het rapport van Ed en Wanda Waisvisz. “Goede mensen”, zegt Ernest L. over het echtpaar.

Hoe indrukwekkend het verhaal ook was, het duurde lang voor er iets op volgde. Pas in september 2002 mocht Boksem het verzoekschrift komen toelichten bij de Hoge Raad. Dat gebeurde tijdens een speciale zitting in Den Haag. De zaal was die middag afgeladen. Er waren journalisten. Er waren familie en vrienden. En Ernest was speciaal voor de gelegenheid uit zijn cel in Lelystad gehaald en in een geblindeerd busje naar Den Haag vervoerd. De zitting was over voor hij er erg in had. Boksem sprak een paar woorden. De raadsheren stelden een paar vragen. De advocaat-generaal deed er het zwijgen toe. Net als de veroordeelde zelf. “Ga niet in discussie met de rechters, Ernest”, hadden zijn vrienden hem geadviseerd. “Blijf kalm!” Hoewel Ernest L. het die dag wel had willen uitschreeuwen van dat hij ‘er in was geluisd’ en van dat het ‘een schande was voor de rechtsstaat’ hield hij zijn mond.

Terug met het busje naar Lelystad. Daar begon het wachten weer. Ditmaal op het advies van de advocaat-generaal mr. J. Wortel. Dat kwam op 1 oktober. Wortel had de zaak grondig bestudeerd. Hij had liefst 89 ‘overwegingen’ nodig om zijn ‘conclusie’ kracht bij te zetten. Over veel dingen die in het herzieningsverzoek waren aangekaart, was hij kritisch. Misschien dat hij dit vanuit zijn functie ook wel moest zijn. Op twee onderdelen meende de topman van het Openbaar Ministerie dat mogelijk sprake was van een novum. Het ging om de nieuwe feiten betreffende het telefoongesprek, en de omstandigheden waaronder de geuridentificatieproef met het mes was gehouden. Naar die laatste beval hij nader onderzoek aan. Dat was positief. “Dit is een strafzaak die zonder twijfel bijzondere kenmerken vertoont”, had Wortel nog geschreven. “Ik zal niet verhelen dat ik ook werd getroffen door de bitterheid die uit de brief van de aanvrager spreekt.”

Daarmee bedoelde hij dus Ernest L.

In een tussenarrest op 5 november besloot de Hoge Raad het advies van de advocaat-generaal op te volgen. Er werd nader onderzoek bevolen naar de geurproef. Daarmee was de zaak heropend. Eind december werd de deskundige mevrouw dr. A. Schoon, die door het hof van Arnhem als getuige was opgevoerd, door het hoge rechtscollege gehoord.

Vanaf die dag is de spanning bijna ondraaglijk.

Duidelijk is dat zijn zaak geen topprioriteit heeft bij de Hoge Raad. Het revisieverzoek gaat kennelijk tussen de bedrijven – de gewone cassatiezaken – door. “Aan de ene kant begrijp ik het wel”, zegt Ernest. “De Hoge Raad wil niet dat alle gedetineerden in Nederland aan de poort kloppen. Dan zou een herziening een tweede beroepsinstantie worden. Aan de andere kant: dan moeten politie en justitie maar hun werk goed doen. Dan heb je geen herzieningen nodig.”

Soms bekruipt hem de angst dat men niet op een hernieuwde behandeling van zijn zaak zit te wachten. Zo kort na ‘Putten’ zou een tweede gerechtelijke dwaling ook wel een afgang voor de Nederlandse rechterlijke macht zijn. “Maar je kunt je niet voorstellen dat ze niet inzien dat hier een enorme blunder is gemaakt. De zaak ligt toch helder?” Hij vindt het ‘een enge gedachte’ dat zijn lot kan worden bezegeld door vijf rechters. Hoe juridisch onderlegd die ook zijn. Alsof hij in een vliegtuig zit dat in een storm is verzeild geraakt

en afhankelijk is van de stuurmanskunst van de piloot. Tenminste, hij denkt dat dit een zelfde gevoel geeft. Hij heeft nog nooit in zo'n kist gezeten. "Noem het vliegangst, ja."

Het is paradoxaal. Enerzijds houdt de hoop op een spoedige invrijheidstelling hem op de been. Anderzijds zorgt diezelfde hoop keer op keer voor teleurstellingen. "Ik moet telkens mijn ambities bijstellen", legt hij uit. "Eerst verwachtte ik voor de kerst thuis te zijn, daarna focuste ik me op de verjaardag van Anneke, op 12 januari, en zo gaat het maar door. En nu is het alweer bijna maart 2003."

Met de kerstdagen had hij een behoorlijke inzinking. Zoals de meeste gedetineerden. Dan denkt iedereen aan thuis, aan hoe ze zich daar voelen. Overdag was er bingo. 's Avonds was er een kerstdiner. Dat laatste klonk beter dan het was. Het betrof de gewone hap. Plus een schuimtoetje en een bakje appelmoes. "De enige keer in het jaar dat je hier appelmoes ziet", zegt Ernest.

De feestdagen in de gevangenis hebben slechts één voordeel. Dan is het lekker rustig. Het personeel spoedt zich 's avonds vroeg naar huis en de celdeur gaat op slot. Dan kan hij weer nadenken over zijn zaak – en dan vallen hem altijd wel weer 'dingetjes' op.

Zo las hij onlangs het verhaal van advocaat-generaal Wortel nog eens na. "Die vindt het geen novum dat die vriendin van Michael verklaarde dat hij al op zaterdag sprak over het plaatsen van een rouwadvertentie. Volgens hem had het Hof dit ook allemaal al kunnen lezen in het dossier. Ja, denk ik dan, dat had gekund. Maar het Hof hééft het niet gelezen!"

"Enfin, zo blijf ik doorspeuren. Neem ook de verklaring van de man die de geursorteerproef met de paraplu zou hebben gedaan. Die zou ik wel eens willen spreken! Of hij is een enorme sukkel, of hij weet helemaal niet dat zijn handtekening onder het proces-verbaal staat. Want er is nooit een geurproef met die paraplu gedaan."

Wie denkt dat de fiscalist na een eventuele vrijspraak de zaak laat rusten, vergist zich lelijk. Daarvoor is hij te tanig, te getergd ook. "Zo gauw ik hier uit ben, ga ik aangifte tegen een paar mensen doen", kondigt L. aan. Hij somt op:

"Ten eerste de officier van justitie. Zij heeft de kluit belazerd. Tot tweemaal toe heeft ze de raadkamer in Zwolle, die besliste over de verlenging van mijn voorlopige hechtenis, voorgelogen. Ze vertelde dat de verlenging noodzakelijk was, omdat ze nader onderzoek wilde

laten verrichten naar de relatie tussen het mes en de kleding van de weduwe. Het mes was met dat doel opgestuurd naar het gerechtelijk laboratorium in Rijswijk. Maar later op de rechtszitting bleek dat het onderzoek helemaal niet was gebeurd!”

“Daar geloof je toch niets van? Het Nederlands Forensisch Instituut had het mes en had de kleding van mevrouw Wittenberg – en die zouden ze nooit bij elkaar hebben gebracht? Kom nou!”

“Vervolgens ga ik de inspecteur aanpakken, die het onderzoek leidde. Hij heeft op meerdere punten de zaak gemanipuleerd. Daarna – dat zal lastig worden - ga ik de raadsheren van het hof in Arnhem aanklagen, want die hebben de valse verklaringen geaccepteerd over de geursorteerproef met de paraplu. Maar ik begin met de hondenman. Als die gaat praten, komt de rest ook...”

Ernest is nog niet klaar. “De Dokter Wittenberg Stichting ga ik ook aanpakken. Die stichting is fondsvormend – heeft iemand daar al ooit iets over gehoord. Zijn er nieuwe fondsen aangeboord? Nee!”

Als hij ooit wordt vrijgesproken, kan hij op een forse schadevergoeding van de staat rekenen. Niet dat dit het aangedane leed kan compenseren. “Stel, ik kom vrij, dan ben ik bijna vijftig jaar. Ik krijg waarschijnlijk nooit meer een baan. Wat moet ik dan de hele dag doen? Met mijn miljoen in de tuin zitten soms? Nou ja, misschien kan ik wat boekhoudklusjes doen.”

“Mijn leven is verruïneerd. Als ik denk aan de situatie waarin ik ben beland... Noem het een vorm van zelfmedelijden. In het begin zette ik me daar gemakkelijker overheen. Dan dacht ik: ik ben er toch straks uit. Maar nu het wat langer duurt... Zeker als er problemen aan het thuisfront zijn. De hypotheek is straks weer een probleem. Anneke en de kinderen worden nu onderhouden door de familie, maar dat kan ook niet zo doorgaan.”

“Buiten is het misschien nog wel moeilijker dan hier”, mijmert hij. “Vooral Anneke heeft het zwaar. Als ze naar een verjaardag gaat en daar allerlei stellen zitten, en zij is in d'r eentje. Soms verwijt ze mij dingen. Zegt ze: jij ook altijd met je werk! Andere mannen werken toch ook maar veertig uur per week? Waarom moest jij 's avonds altijd op pad? Waarom moest je zo nodig nog dat executeur-testamentairerschap erbij doen?”

De gevangene kijkt om zich heen. Van de vrolijkheid die hier aanvankelijk leek te heersen, is niets meer over. Het bezoek neemt afscheid. Er vallen tranen. Er wordt ‘kop op’ gezegd. En ‘hou je

taai'. Het is kwart voor vijf in De Pil. Ernest L. zegt: "Misschien heeft Anneke wel gelijk. Ik had beter bij de PTT kunnen blijven."

Hoofdstuk XII. De Maigret van het oosten

Ach, waren er maar meer politiemannen als Jaap Visscher. De wachtmeester van de politie IJsselland in Zwolle heeft in zevenendertig jaar trouwe dienst honderden ernstige delicten opgelost. Hij is nu eenmaal een 'doodnuchtere, beminnelijke doordouwer met een originele, frisse kijk op het politiewerk'. Tenminste, dat schrijft Panorama. In de speciale uitgave Verdacht! van september 2002, die onder redactie staat van misdaadverslaggever Peter R. de Vries, wordt een standbeeldje opgetrokken voor Visscher. Hij wordt 'de Maigret van het oosten' genoemd, en zeker niet alleen doordat hij pijp rookt! De 57-jarige 'meesterspeurder' heeft een oplossingspercentage waar je u tegen zegt. Er is steeds meer vraag naar zijn 'creatieve inbreng bij het oplossen van De Misdaad.' Naast het recherchewerk zit Visscher bepaald niet stil. In zijn vrije tijd mag hij zich graag in wat cold cases - oudere, onopgeloste misdaden - verdiepen en werkt hij mee aan kwaliteitsrichtlijnen voor de bestrijding van de zware criminaliteit. En het mooie is: Visscher blijft onder dit alles opvallend bescheiden, lezen we in Panorama.

Maar ja, net zoals de echte Maigret wel eens een uitglijder maakte op de Place Pigalle of Saint-Germain-des-Prés is ook Visscher niet onfeilbaar gebleken.

Medio 1999 verrichtte de recherche IJsselland onderzoek naar de moord op de rijke Deventer weduwe Jaqueline Wittenberg. Het rechercheteam stond onder leiding van Jaap Visscher. De speurneus wist binnen twee maanden met een potentiële dader te komen: de 46-jarige jurist Ernest L. De rechtbank in Zwolle dreigde nog even roet in het eten te gooien door hem vrij te spreken. Maar in december 2000 kon Ernest door het Arnhemse gerechtshof netjes voor twaalf jaar worden opgeborgen in de Penitentiaire Inrichting Lelystad. De dekselse Maigret van het oosten had het hem weer gelapt!

Inmiddels zijn we ruim twee jaar verder. Alom rijst de vraag of Jaap Visscher niet iets té creatief te werk is gegaan bij het ontmaskeren van de moordenaar. Het bewijs tegen Ernest L. blijkt flinterdun. Zo dun, dat

Ernests advocaat de Hoge Raad heeft verzocht de zaak tegen zijn cliënt te herzien. In december 2002 hoorde de Hoge Raad een getuige-deskundige over een aspect van het bewijs, de geurproef met het mes, waarmee de Deventer moordzaak in feite heropend werd. Of het ook tot een herziening komt – het terugverwijzen van de zaak naar een ander gerechtshof – wordt binnenkort (als ik deze regel schrijf is het eind maart 2003) duidelijk. Vooralsnog wijst alles op een gerechtelijke dwaling.

Herzieningen op grond van nieuwe feiten (zogenaamde nova) komen hoogst zelden voor. De afgelopen maanden heeft de zaak-Ernest L. dan ook veel aandacht gekregen in de media. Vaak is de vergelijking met de Puttense moordzaak getrokken: de verkrachting van en de moord op Christel Ambrosius. Op zich begrijpelijk. Ook de ‘twee van Putten’ werden veroordeeld door het gerechtshof in Arnhem en later door een ander hof vrijgesproken, hoewel ze hun straf er toen al op hadden zitten. Ook in Putten waren het nieuwe inzichten bij een getuige-deskundige over één onderdeel van de bewijsvoering – sommige lezers zullen zich de discussie over de ‘sleeptheorie’ met het sperma herinneren – waardoor de hele zaak moest worden herzien.

Toch gaat de vergelijking met de Puttense moordzaak in zoverre mank dat de zaak van Ernest L. eigenlijk veel eenduidiger ligt. Er zijn drie verschillen. Ten eerste heeft Ernest L. altijd volgehouden onschuldig te zijn, waar de verdachten in Putten (afzonderlijk van elkaar) bekentenissen hadden afgelegd. Nu geldt een schuldbekenenis in het Nederlandse strafrecht, anders dan in de Verenigde Staten, niet als sluitend bewijs. Maar het is wel een tikkeltje meer dan alleen een belangrijke indicatie. Ten tweede waren er geen ooggetuigen die Ernest op het tijdstip van de moord in Deventer hadden gezien, terwijl dat in Putten wel het geval was. En ten derde is er in de Deventer moordzaak een belangrijke andere verdachte, terwijl die in de Puttense moordzaak lijkt te ontbreken.

In de voorafgaande hoofdstukken zijn al veel aspecten in deze bizarre zaak aan de orde gekomen. Een belangrijke vraag is echter goeddeels onbeantwoord gebleven: wat zit hier toch allemaal achter? Waarom moest de politie zo nodig Ernest L. hebben? En waarom wist het Arnhemse gerechtshof niet door het magere straf dossier heen te prikken?

Ik ontkom er niet aan nog even summier de belangrijkste gegevens op een rijtje te zetten. Op zaterdag 25 september 1999 wordt de 60-jarige rijke weduwe Jaqueline Wittenberg dood in haar woning aan de Zwolseweg in Deventer gevonden. Twee dagen ervoor – in de avond van 23 september –

is zij door messteken om het leven gebracht. Niemand heeft die avond iets gezien of gehoord. Er zijn geen sporen van braak. Waarschijnlijk is de dader een bekende van het slachtoffer.

Al snel denkt de recherche aan een financieel motief: tien dagen voor haar dood heeft Jaqueline haar testament ingrijpend laten wijzigen. Vrijwel het gehele vermogen – bijna vier miljoen gulden – gaat naar een nog op te richten Dokter Wittenberg Stichting, die zich moet inzetten voor de hulp aan uitbehandelde psychiatrische patiënten. Dit conform een oude wens van haar overleden echtgenoot, de zenuwarts Willem Wittenberg. Tot uitvoerder van het testament heeft zij haar fiscaal adviseur Ernest L. benoemd, die bij haar overlijden tevens de eerste voorzitter van de stichting zal worden.

Maar aanvankelijk gaat de aandacht van justitie niet uit naar L., maar naar een aantal andere bekenden van het slachtoffer. Er zijn liefst drie verdachten. Ten eerste Pieter ter Velde, de vorige executeur-testamentair. Aangezien de vrouw en dochter van Ter Velde de voornaamste begunstigen in het oude testament waren, heeft hij, zo meent de recherche, een motief voor de moord. Al die miljoenen ziet hij aan zijn neus voorbij gaan. Maar Ter Velde heeft een sluitend alibi.

Rond deze tijd is de recherche ook gestuit op iemand die zich door zijn gedrag en verklaringen uiterst verdacht maakt. Het is Michael de J., een ex-patiënt van dokter Wittenberg, die wel eens klusjes voor Jaqueline opknapte. Als Michael op de dinsdag nadat het lijk is gevonden –28 september - op het politiebureau wordt ondervraagd, beweert hij dat hij voor het eerst verneemt van de moord op mevrouw Wittenberg. Maar een vriendin verklaart dat hij al op de zaterdag ervoor over het plaatsen van een rouwadvertentie heeft gesproken. De politie hoort vrienden en bekenden van Michael en ontdekt dat zijn verklaring op meer punten wankel is. Zo kan zijn vriendin hem geen waterdicht alibi verschaffen.

Al snel wordt duidelijk dat Michael de J. niet de beschaafde jongeman is die hij lijkt. Hij is dol op steek- en schietwapens, houdt zich bezig met antiëkwendel, en getuigen noemen hem labiel en agressief. Tijdens een tweede verhoor op 12 oktober wordt hem het vuur na aan de schenen gelegd. Halverwege dit verhoor lezen de rechercheurs Michael de cautie voor: hij is niet meer verplicht op vragen te antwoorden, omdat hij zichzelf kan belasten. Van getuige is hij verdachte geworden.

Uit alles blijkt dat de politie, die tot op dat moment vrij grondig te werk gaat, Michael als dé mogelijke dader ziet. Er volgt een derde verhoor op 18 oktober. Het lijkt slechts een kwestie van tijd voor hij zal worden gearresteerd. Dan stopt plotsklaps het onderzoek.

Ondertussen is ook nog een andere ex-patiënt van dokter Wittenberg in beeld gekomen: Henk R. Henk werkt bij de politie in Enschede en is een vriend van Michael de J.. Kort na de moord wordt hij voor het eerst gehoord door de recherche IJsselland. Wellicht alleen omdat hij goed bevriend was met de weduwe, hoewel zijn vingerafdrukken worden afgenomen. Henk zegt dat hij niets met de moord te maken heeft. Maar de verdenking tegen hem rijst als hij tijdens de koffietafel na de begrafenis van mevrouw Wittenberg tegenover de nabestaanden allerlei details over de moord vertelt. Details die niet door justitie naar buiten zijn gebracht. De recherche concludeert dat Henk over daderwetenschap beschikt: informatie die alleen de moordenaar kan bezitten.

Rond 17 oktober wordt Henk voor een tweede keer verhoord. Het zal tevens de laatste keer zijn. Tegen de tijd dat het speurwerk naar Michael de J. wordt stop gezet, eindigt ook het onderzoek naar Henk R.

Een maand later – op 19 november - wordt Ernest L. aangehouden.

Hoe valt deze miraculeuze wending in het onderzoek te verklaren? Zeker is dat er nog genoeg viel te rechercheren naar de twee verdachten. Al was het alleen maar naar de intrigerende verzameling koksmessen van Michael, waarvan inmiddels is gebleken dat één exemplaar naadloos past op de bloedafdruk van een mes op de blouse van het slachtoffer. Een huiszoeking zou wel op zijn plaats zijn geweest. Waarom verlegde de recherche dan toch het spoor naar Ernest L.?

Er zijn twee mogelijke scenario's. Ofwel kreeg de recherche dermate belastende informatie over Ernest L. in handen, dat die verbleekte bij de informatie die men al tegen Henk R. en Michael de J. had verzameld. Ofwel was de politie er om duistere redenen alles aan gelegen Henk en Michael vrij te laten, en werd in Ernest – tenslotte moest iemand voor de brute moord opdraaien – de perfecte figuur gevonden de aandacht af te leiden.

Laat ik voorop stellen dat ik geen harde bewijzen hebben voor het laatste scenario. Of er onfrisse zaakjes tussen de recherche IJsselland en de verdachten Michael en Henk hebben gespeeld, weet ik niet. Maar er zijn wel aanwijzingen dat leden van het Deventer korps banden onderhielden met de twee verdachten, die een goede uitoefening van hun functie in de weg kunnen hebben gestaan.

Ten eerste is daar het voorval – het staat in het politiedossier beschreven - met studente Emilie, een bekende van Michael. Emilies vriendje werkt bij de Deventer politie. Op dinsdagavond 28 september vraagt Michael – het is de dag dat hij voor het eerst wordt verhoord – aan Emilie of zij via haar

vriend iets te weten kan komen over de moord op mevrouw Wittenberg. Emilie hoort braaf haar vriendje uit. Ondanks dat de jongen haar op het hart drukt er met niemand over te praten, lekt ze de informatie door naar Michael. De jonge agent zal enige tijd later de politie verlaten – het is dan inmiddels uit met Emilie.

Ook Henk R. heeft zo zijn contactjes binnen het Deventer korps. Tot 1979 heeft hij daar zelf gewerkt, zo vertelde hij in een gesprek dat de adjunct van HP/De Tijd en ik in september 2002 met hem voerden. Volgens Henk moet hier de oorzaak van zijn daderkennis worden gezocht: zijn oude maten, die overigens al wel in de vut zaten, waren niet te beroerd geweest allerlei details over de moord te verklappen. Daarover had hij – stom, stom, stom – op de begrafenis zitten keuvelen, en zo werd hij dus verdacht. Volgens Henk vonden de rechercheurs die hem verhoorden deze uitleg zo plausibel, dat ze hem verder met rust lieten.

Eerlijk gezegd: wij hadden wat meer moeite met de lezing van Henk. Dat ze bij de Deventer politie niet al te zorgvuldig omgaan met vertrouwelijke informatie in strafzaken, was ons onderhand wel duidelijk geworden. Maar dat vuttende politiemannen naar hartelust in openstaande dossiers kunnen grasduinen, ging onze verbeeldingskracht te boven. Daar kwam bij dat we toevallig wisten dat Henk eerder met een andere verklaring voor zijn daderwetenschap was gekomen. Tegenover anderen had hij verteld hij dat hij de voor hem zo belastende informatie had verkregen via zijn neef, die in het rechercheteam werkte dat het onderzoek naar de moordzaak deed. Hiermee door ons geconfronteerd, zei Henk echter stellig niet van de detectivewerkzaamheden van zijn neef op de hoogte te zijn geweest. Ondanks dat de familie R. naar zijn eigen zeggen nogal vaak bij elkaar op de koffie komt.

Al met al kronkelde Henk zo opzichtig om de waarheid heen, dat het ons aannemelijker leek dat hij op een andere manier aan zijn daderwetenschap was gekomen. Niet van zijn vuttende ex-collega's, niet van zijn neef – gewoon van de dader zelf. Wellicht dus van zijn vriend Michael. Maar waarom hadden de rechercheurs dan alles wat Henk zei wèl voor zoete koek geslikt? Zijn politieagenten zo goedgegelovig? Of moest een agent die in de problemen zat, onder het mom van maten onder elkaar, worden gedekt?

Er is nog één andere mogelijkheid: Henk jokte toen hij ons vertelde dat de rechercheurs zijn uitleg geloofwaardig vonden. Misschien waren ze wel net zo sceptisch als wij. Maar ja, dan valt nog altijd niet te begrijpen waarom het onderzoek naar Henk abrupt werd beëindigd. Wellicht dat de verhoren van Henk R. meer duidelijkheid hadden kunnen verschaffen. Maar helaas,

die waren door justitie opmerkelijk genoeg nooit aan het procesdossier toegevoegd.

Aangezien ik de innige contacten tussen de politieman Henk R. en de belangrijke verdachte Michael de J. nogal ernstig vond, had ik in een eerder stadium al de inlichtingendienst van de rijksrecherche op de hoogte gesteld. Dit is dé instantie waar het gaat om de bestrijding van corruptie binnen de politie.

Eind september 2002 vond in het Amsterdamse Mercure-hotel een ontmoeting plaats met twee rijksrechercheurs. Ik zal hun namen hier niet noemen, ze opereren waarschijnlijk vaak undercover. De ene droeg een imposante snor (geen plaksnor overigens) de andere was een krullenbol die zijn hemd had openstaan. De rijksrechercheurs dronken koffie en keken serieus. De krullenbol luisterde, de snor stelde vragen. Daarbij keek hij mij voortdurend doordringend aan, alsof ik de belangrijkste verdachte was van de moord. Misschien had hij dat op de politieschool geleerd, peinsde ik. Er was in ieder geval sprake van een duidelijke rolverdeling. Je hoorde wel eens van die technieken, dat noemden ze dan *good cop*, *bad cop*. Enfin, de twee waren zeer geïnteresseerd in het verhaal over Henk R.. We spraken af contact met elkaar te houden.

Korte tijd later kon ik hun tippen dat ik een interview met Henk en (wellicht) Michael had weten te regelen in restaurant De Keizerskroon in Deventer. Misschien konden ze in de buurt van de Stromarkt komen posten of zo? Ik had geen idee hoe men zoiets bij de rijksrecherche aanpakte. De rechercheurs hadden geen tijd, zeiden ze, maar meldden alles te willen weten over het verloop van het gesprek.

Nadien heb ik niets meer van hen vernomen. Wel heb ik inmiddels van een bron binnen de politie begrepen dat de rijksrecherche ‘met de zaak in de maag zit’. Hetgeen natuurlijk best mogelijk is. Alleen verkeerde ik in de veronderstelling dat deze dienst nu juist in het leven was geroepen om ongerechtigheden in het maagdarmsstelsel van politie en justitie op te sporen en onschadelijk te maken. Wellicht had ik mij vergist.

Er ligt iets te rotten in de stad Deventer – zoveel is wel duidelijk. Maar zijn al die verknoppingen tussen politiemensen en verdachten er ook de oorzaak van geweest dat Ernest L. moest bloeden? Was hij een ‘patsy’, zoals de Amerikanen zeggen? Zoals gezegd, daarvoor heb ik geen hard bewijs gevonden.

Vooralsnog moet ik er dus van uitgaan dat de recherche IJsselland in elk geval in de aanvangsfase te goeder trouw was. Er was zulk explosief

materiaal gevonden tegen Ernest L. dat men niet anders kon dan het hele onderzoeksteam in zijn richting te dirigeren. Maar ook dit scenario heeft iets onbevredigends. Want wat kan dat materiaal dan zijn geweest? De belangrijkste onderzoeken – die naar het moordwapen en naar Ernests alibi - vonden pas na zijn aanhouding plaats. Ik kan eigenlijk maar een ding bedenken: het moet iets te maken hebben gehad met het beruchte ‘laatste telefoontje’.

Hoe zat het daar ook al weer mee?

Op zaterdag 23 september om half negen ’s avonds voert Jaqueline Wittenberg haar laatste telefoongesprek. Kort daarna zou zij zijn vermoord. Het telefoontje is afkomstig van haar fiscaal adviseur, Ernest L. Wanneer Ernest op 27 september door twee agenten op zijn kantoor wordt bezocht – hij is dan nog getuige, geen verdachte – vertelt hij dat hij mevrouw Wittenberg die avond vanuit zijn auto had gebeld om het belastingvrije bedrag van een donatie door te geven. Op dat moment zou hij zich hebben bevonden op de snelweg A28, ergens tussen Harderwijk en ’t Harde. Kennelijk ziet de politie geen aanleiding aan zijn verhaal te twijfelen.

Maar dit verandert – en nogal radicaal – wanneer KPN-gegevens beschikbaar komen. Dat gebeurt medio oktober en valt dus inderdaad min of meer samen met het tijdstip van de beëindiging van de verhoren van Michael en Henk. Uit het KPN-onderzoek blijkt dat het mobiele telefoongesprek is opgevangen door een basisstation in Deventer. Ruim twintig kilometer verwijderd van de snelweg bij ’t Harde, van waar Ernest zegt te hebben gebeld. Volgens de recherche is het vrijwel onmogelijk dat een mobiel telefoonsignaal over zo’n grote afstand een zendmast kan aanklikken. Kortom, Ernest moet zich om half negen ’s avonds ‘in of in de onmiddellijke omgeving van Deventer’ hebben bevonden. En daarmee is hij uiterst verdacht. Volgens de politie althans.

Ik zal de lezer op deze plaats niet opnieuw vermoeien met alle technische details over het telecommunicatie-verkeer dat die avond plaatsvond. Laat ik het houden bij twee constatering. Nieuw onderzoek heeft aangetoond dat het wel degelijk mogelijk is over een afstand van ruim twintig kilometer een zendmast aan te klikken. En er ging werkelijk van alles fout bij de registratie van het bewuste telefoontje. Om 20.36 uur belde Ernest vanuit zijn auto, terwijl het telefoongesprek om 20.25 bij mevrouw Wittenberg in de huiskamer binnenkwam. Een verschil van elf minuten! Terug in de tijd! Ik schreef het eerder: zoals er in Dallas een *magic bullet* bestaat, zo heeft Deventer zijn *magic call*.

Maar ook al zou Ernest zich die avond in of in de onmiddellijke omgeving van Deventer hebben bevonden? Wat dan nog? Waarom werd hij daardoor

plotseling tot topverdachte gepromoveerd? Deventer is, voor de liefhebbers, een leuke provinciestad. Misschien wilde Ernest gewoon een ommetje door het oude centrum maken. Of – ik heb er geen enkele aanwijzing voor, hoor – een bezoek brengen aan de meisjes van plezier. Zou het dan de (vermeende) leugen zijn geweest die de argwaan heeft gewekt van de recherche? Tja, wie liegt, heeft iets te verbergen. Het is geen goed teken. Maar we hebben inmiddels ervaren dat het duo Michael/Henk ook liegt dat het gedrukt staat. En tegen hen was het onderzoek reeds in gang gezet. Alleen al vanuit een opzicht van zorgvuldig omgaan met belastingmiddelen zou het toch logischer zijn geweest dit spoor verder te volgen.

Nee, al met al blijft het voor mij een raadsel waarom nu juist dit telefoontje alle alarmbellen bij de politie in werking zette. Maar goed, ik heb dan ook niet zo'n voortreffelijke staat van dienst als rechercheur Jaap Visscher. Het hoofd van de recherche IJsselland zag er kennelijk aanleiding in alle kaarten op Ernest L. te zetten. En vanaf dat moment werd naarstig 'gezocht' naar aanvullend bewijs en werden signalen dat de verdachte het niet had gedaan genegeerd.

Want wat had de politie nu eigenlijk verder tegen Ernest L. in te brengen? Bar weinig. Er waren geen ooggetuigen die hem die drukke donderdagavond in Deventer hadden gezien. Noch in zijn pantalon, noch in zijn stationwagon werd een spatje weduwenbloed gevonden. En van het hagelnieuwe keukenmes waarmee hij de gruwelijke moord zou hebben gepleegd, stond allerm minst vast dat het het moordwapen was. Er zaten geen bloedsporen, vingerafdrukken of dna-materiaal op. Was de politie trouwens zelf wel zeker van zijn zaak? Weken later werd een ander mes opgestuurd voor onderzoek naar de moord. Of zou Deventer zo crimineel zijn dat uit voorzorg maar alle keukenmessen die op straat worden gevonden naar gerechtelijke laboratoria worden gezonden?

Als Ernest L. de koelbloedige moordenaar was, die justitie in hem zag, moet hij wel de domste koelbloedige moordenaar aller tijden zijn geweest. Na de moord zou hij anderhalve kilometer met het mes over de Zwolseweg in het centrum van Deventer hebben gelopen om het vervolgens in het portiek van een hofje te leggen waar geregeld iemand zijn fiets uit de kelderbox haalde. Daarbij vijvers en plantsoenen passerend, waar hij met gemak het corpus delicti had kunnen lozen.

Maar ja, van de recherche IJsselland had zich reeds een grote gretigheid meester gemaakt. Op 30 november werd een geursorteerproef met het

vermeende moordwapen gehouden. Snuffelhond Spike rook eerst aan een doek waarop de geur van het mes zat, vervolgens aan buisjes met lichaamsgeur van zes personen, en toen hij Ernests luchtje rook, gromde het beest bloeddorstig. Bingo!

Nu willen we Spike niet beledigen, maar in dit geval viel er wellicht wat op zijn reukvermogen af te dingen. De andere buisjes met geur waren namelijk van politie-agenten. En wanneer het team van ‘bijleggers’, zoals dat in het jargon heet, zo eenvormig is samengesteld, is een geurproef riskant. Het mes had trouwens dagen in weer en wind in een portiek gelegen voordat het door de politie in beslag werd genomen, waardoor een deel van de geur verloren kon zijn gegaan. Als het mes er al niet lag voordat de moord werd gepleegd – hetgeen de vinder niet eens zeker wist.

We hebben het nog niet eens gehad over de rommelige proces-verbalen. Op het ene staat dat de geurproef met het mes op 29 november werd gehouden, op het andere staat een datum van 30 november. Ook de documenten over het veiligstellen van het mes vertonen eigenaardige tegenstrijdigheden. Slordigheid? Of moest er – zoals Ernest L. vermoedt - snel iets in elkaar worden geflanst? Hoe dit ook zij: er zat een luchtje aan dat mes. Of beter gezegd: dat zat er nu juist niet aan

Ook het motief werd door de recherche met veel creativiteit in elkaar geknutseld. Als voorzitter van de Dokter Wittenberg Stichting zou Ernest - alleen al de formulering - ‘zich mogelijk de miljoenen kunnen gaan toeëigenen’ Uit een accountantsonderzoek was echter niets van fraude gebleken. Wat overbleef waren een paar foldertjes van vakantiehuizen die in Ernests woning waren gevonden en de incriminerende verklaringen van een collega.

Wat begon met een ‘verdacht’ laatste telefoontje is daar dus ook eigenlijk bij gebeven. En zelfs dat is te veel eer voor de recherche. Maanden nadat mevrouw Wittenberg werd vermoord, vroeg de officier van justitie toch maar eens aan een patholoog-anatoom of die het tijdstip van overlijden kon aangeven. De lijkschouwer kon dit niet met zekerheid vaststellen. Zo kwam de theorie dat de weduwe kort na het laatste telefoontje van half negen ’s avonds was vermoord op losse schroeven te staan. De dader kon uren later hebben toegeslagen. In welks geval Ernest al lang en breed bij moeders thuis zat.

En zo zou ik nog wel even kunnen doorgaan. Zelfs wanneer ik alle ontlastende informatie die pas achteraf bekend is geworden achterwege laat, was er geen enkele aanleiding Ernest L. te vervolgen. Laat staan hem te veroordelen. Hoe is hij dan toch achter slot en grendel gekomen? Hadden de rechters die dag collectief een *off day*? Of speelde er iets anders?

Rechters zijn net mensen. Ze hebben wel eens ruzie met hun vrouw en dan zijn ze minder scherp. Ze zijn gevoelig voor sfeer, laten zich beïnvloeden door de media, maar denken zelf natuurlijk van niet, en hebben zo hun voor- en afkeuren. In wezen verschillen ze maar in één opzicht van andere burgers: ze kunnen goed rechtspreken. Dat is hun vak.

Een moeilijk vak, dat wel. Binnen vrij korte tijd moet je je een strafdossier eigen maken, waarvan maar de vraag is of alles dat er in moet staan er ook in staat. Hoe beoordeel je dat als rechter? Hoe weet je of het Openbaar Ministerie niet allerlei voor de verdachte ontlastende verklaringen achter de hand heeft gehouden? Laat je dat enkel en alleen afhangen van wat een advocaat te berde brengt? Een zekere professionele argwaan lijkt tenminste wel vereist.

En dan is een rechter nog niet eens aan het echte werk begonnen. Een tenlastegelegd strafbaar feit dient ‘wettig en overtuigend’ te worden bewezen, zoals dat zo mooi heet. Dat ‘wettige’ is het moeilijke nog niet: het wetboek van strafvordering somt keurig de bewijsmiddelen (getuigen, deskundigen, enzovoorts) op. Alleen: hoe betrouwbaar is zo’n getuigenverhoor of zo’n verklaring van een deskundige? Hoe schat je dat als rechter in? Of moet je je misschien mede baseren op *circumstantial evidence*? Zoals het motief.

Of dat alles bij elkaar dan ‘overtuigend’ genoeg is, is een oordeel dat je helemaal zelf velt. Want daarover zegt het wetboek niets. Het enige dat zeker is, is dat de zaak begint met de presumptie dat de verdachte onschuldig is. Inderdaad, *presumed innocent*. Wil je iemand de gevangenis insturen, moet je dus ook nog eens stevig in je schoenen zitten. Ga er maar aanstaan. Als rechter.

Net als elke beroepsgroep zal de rechterlijke macht prutsers kennen. Dit laat onverlet dat de meeste magistraten prima hun werk zullen doen. Deskundig, onafhankelijk, onpartijdig. In elk geval integer. Zoals het hoort.

In maart 2000 spreekt de Zwolse rechtbank Ernest L. vrij wegens gebrek aan bewijs. Gezien het hierboven beschrevene lag dat voor de hand. De officier van justitie, die vijftien jaar gevangenisstraf had gevorderd, gaat in hoger beroep. Van zijn advocaat krijgt Ernest te horen dat hij zich geen zorgen hoeft te maken. Het appèl dat het Openbaar Ministerie instelt, wordt gezien als een ‘pro forma’-actie, hetgeen wel vaker zou gebeuren bij zaken die de rechtsorde ernstig hebben ondermijnd.

Een miscalculatie, zo blijkt. Op 22 december 2000 veroordeelt de meervoudige kamer van het gerechtshof te Arnhem Ernest L. tot twaalf jaar

cel. De drie raadsheren mr. Kerssemakers, mr. Boerwinkel en mr. Vegter, allen al zeer lange tijd actief binnen de rechterlijke macht, achten het wettig en overtuigend bewezen dat de verdachte mevrouw Wittenberg in koelen bloede had vermoord. Op basis van dezelfde gegevens als de rechters in Zwolle tot hun beschikking hadden.

Zou de standplaats Arnhem zo onaantrekkelijk zijn dat hier alleen de echte kneusjes werken? Er zijn wel eens negatieve berichten geweest over het Arnhemse paleis van justitie, maar die stammen toch al weer van jaren terug. Dat de rechters zich hadden laten meeslepen door het enthousiasme van het Openbaar Ministerie ligt ook niet voor de hand. Van deze ervaren professionals mocht toch worden verwacht dat ze daar koeltjes mee omgingen. Of hadden de rechters zo'n hekel aan Ernest L. dat ze alle objectiviteit uit het oog verloren?

Uit diverse bronnen valt op te maken dat het optreden van Ernest op de twee terechtzittingen niet goed viel in Arnhem. Hij zou arrogant en driftig zijn overgekomen. Achteraf bezien niet zo verwonderlijk. Gaande de twee zittingen bekroop de verdachte immers het nare gevoel dat hij alsnog de boot inging. Bovendien had hij een advocaat met weinig ervaring, die niet bepaald, zo verklaren mensen die bij de terechtzitting aanwezig waren, werd 'geholpen' door de rechters van het hof. Integendeel zelfs. De getuigen à décharge werden nogal bruusk bejegend en konden hun ei niet kwijt. Dus voerde Ernest zelf het woord – en dat maakte op de juristen een betweterige indruk.

Kan dat dan de reden zijn geweest dat de koele blik van de magistraten werd vertroebeld? In principe niet. Tenzij de negatieve beeldvorming rond Ernest natuurlijk al veel langer bestond. Maar ja, waar hadden de raadsheren hun vooroordelen dan vandaan?

Als er ergens haatgevoelens tegen Ernest L. worden gekoesterd, dan is het onder familie en bekenden van Jaqueline Wittenberg-Willemen. Dat de mogelijke moordenaar van een dierbare niet met grote hartelijkheid wordt tegemoet getreden, is volstrekt begrijpelijk. Maar ook nu er grote twijfels zijn gerezen of Ernest L. de dader is, volharden de nabestaanden in hun wrok. Dit blijkt uit diverse uitlatingen in de media van Kees Willemen – de oudere broer van het slachtoffer – die zich heeft opgeworpen als woordvoerder van de familie.

Ook ik had een lang telefonisch onderhoud met Willemen, die enige roem geniet als politiek tekenaar. En ook mij viel op hoe diep de haat tegen Ernest L. zit. Maar ook hoe irrationeel die is. Willemen noch enig ander familielid kende Ernest voordat deze in beeld kwam als executeur-

testamentair. Ernest behoorde niet tot het kringetje van vrienden en kennissen van de weduwe. Hij was een zakelijke relatie. Een buitenstaander. Maar ja, wel een buitenstaander die als stichtingsvoorzitter ineens de baas was geworden over een miljoenenvermogen. En daar lijkt 'm nu precies de schoen te wringen.

Iedereen die wel eens in een erfeniskwestie is verzeild geraakt, weet hoe hoog de emoties kunnen oplopen. Hele families, waarvan de leden voorheen uitstekend met elkaar overweg konden, zijn er door verscheurd. Het is blijkaar des mensen aard. Hoe vaker Kees Willemen in de media verkondigt dat zijn bezwaren tegen Ernest niets te maken hebben met het geld hoe minder ik dan ook geneigd ben dit te geloven. In De Telegraaf van 5 oktober 2002 zegt hij: "Iedereen zal wel denken dat wij rancuneus zijn, omdat we er in de erfenis bekaaid zijn afgekomen. Maar dat is onjuist."

Goh. Maar wat viel er dan verder helemaal op executeur-testamentair en stichtingsvoorzitter Ernest L. aan te merken?

Op de dinsdagochtend nadat het lijk is gevonden, hebben Kees Willemen en Pieter ter Velde – de vorige executeur-testamentair – een eerste ontmoeting met Ernest L. Volgens hen stelde Ernest zich buitengewoon hardvochtig en ontoegankelijk op. Op verzoek enkele stukken uit de nalatenschap voor de familie veilig te stellen, reageerde hij afhoudend. Uiteindelijk moest de familie genoegen nemen met, zoals Willemen het op 13 januari 2002 in de Volkskrant verwoordde, 'een doos met wat uit hun lijstjes gerukte foto's'. Uit ditzelfde interview: "Alles moest naar de stichting, zei L. Het hoeft niet op schuld te wijzen, maar het is toch wel ontzettend raar." De koele wijze waarop Ernest de begrafenis had geregeld, stemde al evenzeer tot bitterheid. De nieuwe executeur-testamentair leek zelfs nauwelijks te porren voor het organiseren van een koffietafel.

Maar laten we deze ontmoeting nu eens vanuit het perspectief van Ernest L. bezien. Voor het eerst van zijn leven ziet hij een familielid en een oude vriend van mevrouw Wittenberg. Over beiden heeft hij nare dingen gehoord. Uit het hele dossier – dus niet alleen uit Ernests verklaring – komt naar voren hoe mevrouw Wittenberg de laatste maanden van haar leven was afgeknapt op de Ter Veldes. Ze noemde hen zelfs 'aasgieren'. Met haar familie was zij al lang gebrouilleerd. Jaqueline nam het haar broer en zus kwalijk dat die naar haar smaak te weinig begrip toonden voor het verdriet dat zij voelde over de dood van Willem. Ook zouden ze soms een te warme belangstelling aan de dag hebben gelegd voor haar fortuin.

Tot in de puntjes had Jaqueline haar heengaan geregeld. Misschien is Ernest L. niet de warmbloedigste persoon ter wereld, maar hij was

gebonden aan strikte opdrachten. De Willemens mochten beslist geen cent krijgen. In feite waren ze nauwelijks welkom op de begrafenis. Dat de executeur-testamentair ‘op eigen houtje handelde’, zoals hem is aangewreven, is een onzinnig verwijt. Heel de boedel moest per se geveild worden. Zo had Jaqueline dat bepaald.

En dan moeten we niet vergeten dat er een moord was gepleegd. Wie – ik spreek nog altijd vanuit het perspectief van Ernest L. – hadden er nu eigenlijk baat bij de dood van de weduwe? Degenen die naast de poet grepen natuurlijk. Dat gold dus zowel de familie van Pieter ter Velde, die nota bene verdachte bleek te zijn, als de familie Willemen. Daarbij komt nog dat L. van de politie opdracht had gekregen prudent om te gaan met allerlei informatie waarover hij als executeur kon beschikken – justitie was immers druk bezig met het opsporen van de dader – en kon hij niet al te openhartig zijn.

Maar Kees Willemen heeft hier blijkbaar allemaal geen boodschap aan. Hij blijft, net als andere bekenden van mevrouw Wittenberg, met de beschuldigende vinger richting L. wijzen. Daarbij wordt een grote vindingrijkheid aan de dag gelegd. Hoe dubieus Ernest had gehandeld, zou in het genoemde artikel in de Volkskrant weer blijken uit de samenstelling van de Dokter Wittenberg Stichting. Daar zat geen enkele medicus in! Maar Ernest had wel degelijk contact gezocht met een psychiater – de afspraak stond al in zijn agenda genoteerd. Alleen werd hij vlak daarvoor gearresteerd.

Wie zich inzet voor de vrijlating van L., zoals meneer en mevrouw Waisvis, krijgt natuurlijk ook vanonder uit de zak. En dan worden evenmin schijnargumentaties geschuwd. In De Telegraaf van 1 oktober 2002 zegt Willemen: “Als familie hebben wij meer vertrouwen in het vonnis van het gerechtshof.” In het Deventer Dagblad van 2 oktober verklaart hij zich nader: “Na tal van zittingen en nauwkeurig wikken en wegen heeft de rechtbank hem veroordeeld. Wie ben ik dan om het beter te weten en op de stoel van de rechter te gaan zitten.” (Willemen bedoelt: wie is Waisvis dan.)

Uitspraken die blijk geven van een enorm respect voor de autonomie en het beslissingsvermogen van de rechterlijke macht. Maar dan toch alleen voor zover die doet wat Willemen c.s. wensen. Want nadat Ernest L. wordt vrijgesproken door de rechtbank in Zwolle blijkt de familie helemaal niet zo onder de indruk van het ‘nauwkeurig wikken en wegen’ van rechters. Dan laat men de huisadvocaat het Openbaar Ministerie bestoken met lange

brieven vol aantijgingen jegens L. voorzien van kattedelletjes ('Direct doorsturen svp') die justitie weer snel op het goede spoor moeten zetten.

In de gehaaste pogingen L. in een duister daglicht te brengen lijkt de familie zichzelf dan ook nog danig tegen te spreken. Zo stelt (weer) broer Kees Willemen in diverse media dat de oprichting van een stichting hem wel bekend was. Dit zou het probleem niet zijn. Dat we dat niet denken!

Maar als hij kort na de moord wordt verhoord blijkt hij nog van niets te weten. Evenmin als zijn gelegenheidscompaan Ter Velde. Die laatste verwachtte daarover pas door Jaqueline Wittenberg te worden ingelicht op zondag 26 september 1999, de dag dat hij bij haar op visite zou komen. Een afspraak die, zij werd op zaterdag gevonden, natuurlijk geen doorgang meer kon vinden.

In een brief aan justitie, waaruit wordt geciteerd in een uitzending van het programma Peter R. de Vries, misdaadverslaggever, schrijft Willemen dan: "De openbaarmaking van het testament had zeker tot commentaar, waarschuwingen en adviezen geleid met het aanmerkelijke risico dat – beïnvloedbaar en onzeker als zij was – L. zijn functies als executeur en stichtingsbestuurder zou verliezen. Hetgeen hij tot elke prijs wilde voorkomen."

Ommeuze woorden. Maar waarom zou 'de openbaarmaking van het testament' dan tot zulke dringende adviezen en waarschuwingen geleid hebben? Het was toch al lang bij Willemen bekend dat het echtpaar Wittenberg een stichting in het leven wilde roepen? Daar was toch niets mis mee?

Nee, de conclusie is onontkoombaar dat de negatieve gevoelens ten opzichte van Ernest L. gebaseerd zijn op emoties. Emoties die – het is min of meer een kenmerk van die dingen – ongefundeerd zijn. En als ze al ergens op gefundeerd zijn dan toch eerder op het feit dat een buitenstaander er met het kapitaal 'vandoorging' dan op diep verdriet over het heengaan van de dierbare Jaqueline.

Maar de hamvraag is: konden die emoties van de familie zijn overgeslagen op de raadsheren in Arnhem? En hoe dan? Welnu, de sleutel ligt vermoedelijk in diezelfde Dokter Wittenberg Stichting.

Ruim drie jaar na de moord op mevrouw Wittenberg lijdt de Dokter Wittenberg Stichting een slapend bestaan. Een opvanghuis voor uitbehandelde psychiatrische patiënten is er nog niet. Gezien het belang dat justitie aan een zorgvuldig beheer van het vermogen van mevrouw Wittenberg hechtte – als stichtingsvoorzitter zou Ernest L. immers de vier miljoen gulden met gemak hebben kunnen stelen – was ik zeer benieuwd

naar de samenstelling van het bestuur. Daarbij stuitte ik in een eerder stadium al meteen op een verrassing: Pieter ter Velde. Inderdaad, die verdacht werd van de moord, maar een alibi had. Na de arrestatie van L. werd Ter Velde opnieuw benoemd tot executeur-testamentair. Voor de stichting beheert hij de kas. Een medicus is hij overigens niet.

Volgens Ter Velde hoef ik me geen zorgen te maken: het vermogen van mevrouw Wittenberg is intact. Het staat netjes op allerlei rekeningen en beleggingsfondsen. Een opvanghuis voor patiënten zit er niet in – die twee miljoen euro zou dan wel heel snel zijn opgesoupeerd. Er wordt gekeken naar samenwerkingsprojecten met andere zorginstellingen. Het heeft gewoon allemaal wat langer geduurd dan voorzien, zegt de penningmeester.

Stichtingsvoorzitter Sape Braaksma beaamt het verhaal. Hij voegt eraan toe dat de controle goed is geregeld. Zelfs voor kleine uitgaven moet de penningmeester het hele bestuur vooraf om toestemming vragen. Er kan geen eurocent zo maar verdwijnen. Braaksma is de voormalige buurman van Willem en Jaqueline Wittenberg. Hij was directeur van het Sophia-ziekenhuis in Zwolle. Inmiddels is hij gepensioneerd, en doet hij hier en daar wat advieswerk. Een medicus is hij niet.

Hoe zit het met de rest van het vierkoppige bestuur? Algemeen bestuurslid is mevrouw W. de Koning-Wittenberg, de schoonzuster van Jaqueline. Voor zover mij bekend geen medicus, maar wel actief in de zorgsector. Dat kan echter niet van het laatste bestuurslid worden gezegd: de secretaris mr. J.B.H. Röben. Die is in het dagelijks leven rechter. Bij het gerechtshof in Arnhem.

Over rechters en bijbaantjes schreef ik ooit een lang verhaal in HP/De Tijd. In een notendop kwam het hierop neer: de combinatie is in zijn algemeenheid niet verstandig. Rechters moeten de schijn van partijdigheid vermijden. Op zich valt het te prijzen dat Röben zijn nevenfuncties openbaar heeft gemaakt – sommige rechters lappen deze wettelijke verplichting aan hun laars – maar hoe heeft de raadsheer in Arnhem toch uitgerekend déze klus kunnen accepteren? Hij moet toch hebben geweten dat dit heel gevoelig ligt.

Wanneer ik mijn bevindingen aan voorzitter Braaksma voorleg, schrikt hij zichtbaar. “U moet daar niets achter zoeken”, zegt hij. “Röben is gewoon een prima vent. Ik ken hem van het CDA in Deventer – we zaten samen in de gemeenteraad.” Hij benadrukt dat Röben pas in een laat stadium bij het stichtingsbestuur is gevraagd.

Uit de lijst van nevenfuncties die de rechter openbaar heeft gemaakt, staat dat Röben op 1 juli 2002 bestuurslid is geworden. In de registers bij de Kamer van Koophandel staat een wat oudere datum vermeld: 29 november 2001. Nader onderzoek wijst uit dat Röben in de loop van 2001 door Braaksma werd benaderd. Het hof in Arnhem had toen Ernest L. al wel veroordeeld, maar het cassatieberoep bij de Hoge Raad liep nog. Kortom, de zaak was nog ‘onder de rechter’.

Maar ligt het niet voor de hand dat Röben al voor die tijd wel eens met zijn collega’s bij het hof over de zaak-Ernest L. had gesproken? Daarover moest hij toch wel iets gehoord hebben van zijn goede vriend Braaksma. En zou die hem dan niet hebben verteld wat een schobbejak de verdachte was? Zo koelbloedig en hartvochtig. Kan het niet zo zijn geweest dat de drie collega-raadsheren vervolgens een tikkeltje bevooroordeeld waren toen ze Ernest in het beklagdenbankje zagen zitten?

Volgens Röben, die ik in februari 2003 sprak, zoek ik spijkers op laag water. Hij is geen lid van de strafkamer van het Arnhemse hof, maar doet fiscale zaken. Dat schijnen twee volstrekt gescheiden compartimenten te zijn. Van enigerlei contact over de Deventer moordzaak met zijn drie collega’s in het ‘strafdeel’ is in elk geval beslist geen sprake geweest. Trouwens, zo vaak ziet hij die Braaksma nu ook weer niet.

Tja, Röben kan moeilijk iets anders zeggen. Dan zou hij zichzelf en zijn collega’s bij het hof wel in een heel lastig parket brengen. Dat het plaatsnemen in de Dokter Wittenberg Stichting achteraf bezien niet zo’n gelukkige stap was, lijkt hij wel in te zien. Ten gevolge van de publiciteit over de Deventer moordzaak heeft de rechter zich eind 2002 uit het stichtingsbestuur teruggetrokken.

Hoofdstuk XIII (Slot) Novum, geen novum

“De Hoge Raad der Nederlanden!” Het is dinsdag 11 maart 2003, aan het eind van de ochtend. Vijf mannen in toga komen via een deurtje de rechtszaal in Den Haag binnen. Ze nemen plaats achter een lange tafel. Het publiek mag nu weer gaan zitten.

Vandaag is de grote dag voor Ernest L. en voor iedereen die zich de afgelopen twee jaar om zijn zaak heeft bekommerd. Deze ochtend zal advocaat-generaal mr. J. Wortel van de Hoge Raad zijn ‘aanvullende conclusie’ presenteren. Als hij meent dat sprake is van een novum, wordt de Deventer moordzaak herzien. Een positief advies van het Openbaar

Ministerie zal de Hoge Raad niet snel naast zich neerleggen. Zeggen ingewijden.

Slechts enkele misdaadverslaggevers zijn op de zitting aanwezig. De meesten zijn op hun redacties gebleven – zij wachten tot half één. Dan wordt een samenvatting van de conclusie gepubliceerd op de website van de rechterlijke macht. De artikelen, die in concept klaar zijn, kunnen dan nog met wat citaten worden aangevuld. Ze hebben hun hoofdredacties ervan op de hoogte gesteld dat vandaag wel eens spectaculair nieuws uit Den Haag kan komen. En dan nu eens een keer niet over prinses Margarita. Via welke mechanismen het gebeurt – dat weet je achteraf nooit. Maar net als in een rechtbankthriller is de suspense de afgelopen dagen zorgvuldig opgebouwd. Gisteravond nog kwam Netwerk met een item over de zaak. Het programma was in het bezit geraakt van ‘geheime documenten’, waaruit zou blijken dat de Hoge Raad ‘vermoedelijk tot een vrijspraak’ zal komen. De voice-over had een zekere dramatiek in zijn stem gelegd. Het klonk spectaculair.

De geheime documenten betroffen het verhoor van de geurproefdeskundige dr. Addee Schoon. Zij had tegenover de leden van de Hoge Raad verklaard dat naar haar mening geen sprake was van een ‘eenduidige relatie’ tussen het mes en de moord. Dat was haar eertijds bij het gerechtshof in Arnhem niet duidelijk geworden. En dit zou dus een novum kunnen opleveren. Omdat mevrouw Schoon twijfelde of wat zij te zeggen had niet ‘was ondergesneeuwd’ had zij later nog een brief gestuurd aan de leden van de Hoge Raad. Daarin legde ze haar standpunt nog eens uit: het hof had de veroordeling niet mogen baseren op het resultaat van de geuridentificatieproef met het mes. Ook daaruit werd in Netwerk geciteerd. “Als dit geen novum is, moet het systeem op de helling”, sprak professor Tak in de uitzending. Hij legde nog eens uit: “Zonder geurproef geen bewijs.” Het geheel was gebaseerd op een ‘denkconstructie’. Een foute denkconstructie, wel te verstaan.

Er was ook nog een stukje film uit een eerdere uitzending over de zaak te zien. We hoorden Ernest L. zeggen: “Ik ben veroordeeld op niets. Op een juridisch niets.” Toen de presentator het item afsloot, herhaalde hij het nog eens: “Een juridisch niets...”

Al met al ziet het er deze ochtend gunstig uit voor Ernest L. En voor zijn voornaamste pleitbezorgers: meneer en mevrouw Waisvisz. “We worden suf gebeld”, had Wanda de vorige avond gezegd. “Morgen komt Omroep Flevoland filmen. Ik hang nu op, hoor.”

Het kan nauwelijks meer mis gaan. Nog een kwartier en dan is Wortel klaar met zijn verhaal. Misschien wordt Ernest wel ter plekke vrijgesproken. Dan kan het feest beginnen. En daarna met zijn allen Indisch eten. Ed heeft het zelf beloofd.

Het is half één. De advocaat-generaal is uitgesproken. De klap is hard aangekomen. Sommige aanwezigen zijn verbijsterd. Een journalist van Netwerk belt naar de gevangenis in Lelystad. Ernest's advocaat is bij de uitspraak niet aanwezig – hij zit bij een andere zitting. Dus mag de journalist Ernest het nieuws vertellen. “Het moeilijkste telefoongesprek dat ik in mijn leven heb gevoerd”, vertelt hij later. “Ernest zit stuk.”

Ondertussen in Almere-Buiten. Mevrouw Waisvisz heeft een migraineaanval, zegt ze. Dan wordt ze gebeld door Barend & Van Dorp. Die hebben vanochtend een aardig interview met het echtpaar gelezen. In Trouw. Of Ed en Wanda vanavond gezellig bij Frits, Henk en Jan kunnen aanschuiven? De redactie van het programma is kennelijk nog niet van de uitslag op de hoogte. “We kunnen beter emigreren”, zegt Wanda. Ed zegt: “Het is een volstrekt tegenstrijdig verhaal.”

Om half twee kan ook de rest van Nederland het lezen. Het staat nu op teletekst. Het is een klein berichtje: “Geen herziening Deventer moordzaak”.

Met dat kleine bericht zou ook dit boek een logisch einde kunnen hebben. De poging de Deventer moordzaak te heropenen is mislukt. Daarmee blijft Ernest L. in zijn cel in Lelystad, en is zijn omstreden veroordeling nog steeds even omstreden. Dat is buitengewoon spijtig – vooral voor hemzelf. Maar het is niet het hele verhaal. Er werd die gedenkwaardige dag, dinsdag 11 maart 2003, nog heel wat gedelibereerd over de conclusie van de advocaat-generaal van de Hoge Raad. De Deventer moordzaak is, zo lijkt het, zelfs in een buitengewoon spannende, maar ook wel curieuze fase beland. Ik beschrijf hieronder hoe het verder liep, maar voeg er eerlijkheidshalve aan toe: wellicht is het enigszins voor de fijnproevers.

Nadat ‘s middags de stofwolken zijn opgetrokken, kan de volledige ‘aanvullende conclusie’ van advocaat-generaal Wortel wat grondiger worden bestudeerd. Het is krachtvoer voor juristen. De slotsom is dan wel bikkelhard – er is geen novum – maar waarom dan eigenlijk niet? Een novum is, ik herhaal het nog maar eens, een feit dat de rechter die over de zaak besliste, niet bekend was, maar als dit wel het geval was geweest wellicht tot een andere beslissing, bijvoorbeeld vrijspraak, had geleid.

De advocaat-generaal heeft toch ook de verhoren van geurproefdeskundige mevrouw Schoon gelezen? Zij had toch gezegd dat onder deze omstandigheden de geurproef niet had mogen worden gehouden? En dat zij dat niet eerder wist?

Welnu, het heeft er alle schijn van dat dr. Schoon zelf de ammunitie heeft aangedragen voor de negatieve aanbeveling van de advocaat-generaal aan de Hoge Raad. Tijdens haar verhoor blijkt ze een casus te hebben verteld, die over de (on)rechtmatigheid van een geurproef gaat. Een casus die de advocaat-generaal in zijn conclusie beschrijft, en die ik hier in mijn eigen woorden weergeef:

Stel, ergens in de buurt van Assen is een bankoverval gepleegd. De overvallers zijn er met een auto vandoor gegaan. Twee dagen later vindt de politie in Amsterdam een auto die onbeheerd is achtergebleven. Het staat de politie vrij in de auto geursporen af te nemen als er ‘enige reden’ is aan te nemen dat met deze auto het misdrijf is gepleegd. “Die redenen kunnen bijvoorbeeld gelegen zijn in de kleur of het merk van de auto”, schrijft Wortel.

Enige tijd later arresteert de politie een verdachte van de bankoverval. Er worden buisjes met lichaamsgeur afgenomen en die worden middels een geuridentificatieproef vergeleken met de geursporen in de auto. “Een schot in het duister”, geeft Wortel toe. “Maar het maakt het uitvoeren van de proef niet onrechtmatig.”

Wanneer de lichaamsgeur van de vermeende bankovervaller overeenkomt met de geursporen in de auto, moet de rechter nog twee vragen beantwoorden: is de gevonden auto inderdaad de auto van het misdrijf en bestaat er een verband tussen de verdachte en de bankoverval. Hoe dit gebeurt, raakt aan de ‘selectie en waardering van het bewijsmateriaal’ en is dus een zaak van de rechter. Niet van de Hoge Raad in een revisieverzoek. Aldus zo ongeveer Wortel.

Daarmee iedereen *flabbergasted* achterlatend.

Nadat ik het verhaal op mij heb laten inwerken, probeer ik de redenering van Wortel toe te passen op de Deventer moordzaak. Ik doe echt mijn uiterste best het met hem eens te zijn. Daar gaan we.

In Deventer werd dus een mes gevonden waarvan ‘enige reden’ was aan te nemen dat dit het moordwapen was, want het werd vlakbij de plaats van het delict aangetroffen. (Vergelijk het met de ‘kleur’ van de wagen). Om die reden mochten ‘geursporen’ van het mes worden afgenomen. Later kwam verdachte Ernest L. in beeld, die zijn geur afstond, en de lichaamsgeur werd vergeleken met de geur op het mes. Ook dat was niet onrechtmatig.

Goed, het was een schot in het duister, maar in dit geval een raak schot. Hond Spike snuffelde eens lekker aan de doek met geursporen van het mes en herkende daarna Ernests luchtje. De Deventer politie rechercheerde nog wat verder en uiteindelijk legde justitie het bewijsmateriaal aan het hof in Arnhem voor. De rechters mochten het zelf ‘selecteren’ en ‘waarderen’ en konden concluderen dat het het mes het moordwapen was (het kwam qua vorm overeen met een bloedafdruk op de blouse van het slachtoffer) en dat er een relatie bestond tussen de verdachte en het misdrijf (Ernest had een motief en hij was die avond volgens een geregistreerd telefoongesprek in Deventer geweest).

Niks aan de hand.

Dat het mes *niet* qua vorm overeenkwam met het moordwapen, dat het mes *niet* vlakbij werd gevonden, dat de verdachte *geen* motief had, dat het telefoontje *geenszins* aantoonde dat hij in Deventer was geweest, en zo voorts en zo verder – het moge allemaal zo zijn, maar dat was nu eenmaal een zaak van de rechter.

Ik geloof dat ik er uit ben.

Alleen moet ik ineens sterk denken aan ‘De moord met het plastic lepeltje’.

‘De moord met het plastic lepeltje’ bestaat niet echt. Ik heb het misdaadverhaal ooit verzonnen om vrienden duidelijk te maken hoe lastig het is een herziening van een zaak bij de Hoge Raad te krijgen en tot welke onrechtvaardigheden het vasthouden aan het criterium van een ‘novum’ kan leiden. Tot welke absurditeiten ook.

De zaak ligt zo:

In een woning wordt een vrouw gevonden. Haar hersens zijn ingeslagen. Naast het lijk ligt een plastic lepeltje. De politie denkt dat dit lepeltje wel eens het moordwapen kan zijn. Na enige tijd wordt een man gearresteerd. Hij blijkt het lepeltje in handen te hebben gehad. De verdachte ontkent dat hij de moord heeft gepleegd, maar de politie gelooft hem niet. De vrouw heeft kort ervoor hun relatie verbroken. De man heeft dus een motief voor de moord. Bovendien is hij de laatste persoon die in de buurt van de woning is gezien.

Justitie legt de zaak aan de rechtbank voor. De verdediging heeft een rapport op laten stellen door een deskundige, die aantoonde dat het onmogelijk is met een plastic lepeltje iemands hersenpan in te slaan. De rechters bestuderen het dossier en spreken de verdachte vrij wegens gebrek aan bewijs. Maar het Openbaar Ministerie gaat in hoger beroep en het gerechtshof veroordeelt de verdachte alsnog tot twaalf jaar gevangenisstraf.

Nadat het cassatieverzoek is afgewezen, wordt jaren later een poging gedaan de zaak te heropenen. De verdediging heeft een nieuwe deskundige gevonden, die bevestigt dat je met een plastic lepeltje niet een dergelijke forse hoofdwond kunt toebrengen. Het herzieningsverzoek wordt voorgelegd aan de Hoge Raad der Nederlanden. En afgewezen. De wijze waarop de moord zou zijn gepleegd mag dan niet aan het gezond verstand appelleren, zelfs technisch onmogelijk zijn – een juridisch nieuw feit, een novum is het niet. De feiten waren destijds ook al bekend bij de raadsheren van het gerechtshof - de onnozelaars hadden het alleen niet gezien. Einde verhaal.

Zo kras als ‘de moord met het plastic lepeltje’ is de Deventer moordzaak misschien niet. Maar echt veel scheelt het niet.

Zijn we dan nu klaar over die middag? Nog niet helemaal. In zijn conclusie kraakt de advocaat-generaal enkele harde noten over het herzieningsverzoek. Hij zegt het niet letterlijk, maar hij meent dat L.’s advocaat Jan Boksem prutswerk heeft afgeleverd. Omdat hij het sneu zou vinden – wederom mijn eigen woorden – wanneer het revisieverzoek alleen al om die reden zou worden afgewezen, heeft hij ‘ambtshalve’ nader onderzoek laten doen. Daartoe is de topman van het Openbaar Ministerie kennelijk gerechtigd.

Nu wil het toeval dat Wortel enige maanden geleden een voordracht bij het Nederlands Forensisch Instituut (NFI) heeft bijgewoond, zo schrijft hij. Het ging over DNA-onderzoek in strafzaken. Sinds zeer korte tijd zouden technieken beschikbaar zijn die het mogelijk maken op voorwerpen minieme hoeveelheden lichaamsmateriaal te traceren. Daaruit zouden voldoende ‘DNA-merkers’ te verkrijgen zijn om een betrouwbaar rapport op te stellen. “Deze technieken”, aldus Wortel, “waren, zo begreep ik, ten tijde van het vooronderzoek in de onderhavige zaak nog niet beschikbaar.” Dat mag je inderdaad wel hopen! In een eerder rapport had het NFI immers laten weten dat geen DNA-materiaal op het mes was aangetroffen. Om die reden had de verdediging nimmer laten onderzoeken of lichaamsmateriaal op het mes correspondeerde met lichaamsmateriaal van het slachtoffer, mevrouw Wittenberg, of met dat van de verdachte, Ernest L. Dat had toen geen zin meer.

Enfin. Op verzoek van Wortel stelde de officier van justitie in Zwolle het mes voor nader onderzoek ter beschikking aan het NFI. De resultaten werden bekendgemaakt in een rapport van 27 februari 2003. Zeer kort geleden dus. En de inhoud is ronduit spectaculair te noemen.

Op het lemmet van het mes werden enkele sporen aangetroffen waaruit DNA-materiaal kon worden verkregen. De sporen leverden het DNA-profiel van twee ‘individuen’ op, maar geen van de twee profielen kwam overeen met het DNA-profiel van het slachtoffer, mevrouw Wittenberg. Aangezien al eerder vast stond dat op het mes geen bloedsporen werden aangetroffen – ‘opmerkelijk’, aldus Wortel, ‘aangezien bloedresten zich moeilijk volledig laten verwijderen’ – is daarmee nog sterker aangetoond dat een relatie tussen het gevonden mes en het slachtoffer ontbreekt. En die is cruciaal voor het uitvoeren van de geurproef.

Waarmee de advocaat-generaal van de Hoge Raad hoogstpersoonlijk een nieuwe opening in de Deventer moordzaak heeft gecreëerd. Wat een vakmanschap. Bravissimo!

Te vroeg gejuicht.

In zijn conclusie neemt Wortel vast een voorschot op de vraag of de nieuwe gegevens tot een novum kunnen leiden. Zijn redentatie begint veelbelovend. “Het is zeker belangwekkend dat er menselijk DNA-materiaal op het lemmet van het mes is achterhaald dat niet van het slachtoffer afkomstig is”, schrijft hij. En: “Ik zou verwachten dat op een wapen waarmee steekverwondingen zijn toegebracht lichaamsmateriaal van het slachtoffer achterblijft”.

Inderdaad, dat zou je verwachten. Echter: “Ik ben geen fysicus, maar het lijkt mij uitermate voorstelbaar dat een deskundige niet zal uitsluiten dat lichaamsmateriaal van een glad en ondoordringbaar voorwerp, zoals het lemmet van een mes, weer kan verdwijnen.”

Wortel weet het nog sterker te vertellen. Zelfs acht hij het mogelijk dat het gevonden lichaamsmateriaal vóór de moord op het mes is gekomen, ‘maar om de een of andere reden is achtergebleven, terwijl het lichaamsmateriaal van het slachtoffer verdween.’

De cursivering is van mij.

Tja. Ik ben ook geen fysicus, maar het lijkt me een sterk staaltje. Een novum kan het in elk geval niet opleveren, volgens Wortel. Want – daar zijn we weer – het hof had andere redenen te veronderstellen dat het mes het moordwapen was. Namelijk dat de vorm en het formaat van het mes overeenkwamen met de bloedafdruk op de blouse, dat het mes op korte afstand van de woning was gevonden, en dit dan ook nog eens korte tijd nadat het misdrijf was gepleegd.

Allemaal misverstanden, zo weten we inmiddels, maar ja, wikken en wegen is een exclusieve bevoegdheid van de almachtige rechter. Waarmee de cirkel van onrechtvaardigheid weer rond is.

Alleen blijft dan natuurlijk wel de vraag: als het op het mes aangetroffen DNA-materiaal niet van het slachtoffer is, van wie is het dan wel? Er zijn twee (relevante) mogelijkheden: een van de twee individuen van wie lichaamsmateriaal is gevonden, is L., of is niet L. Wanneer het lichaamsmateriaal van L. afkomstig is, zijn we snel uitgepraat. Het mes is dan nog altijd niet het moordwapen, maar hij heeft het, tenzij er wederom gesjoemeld is, wel in zijn handen gehad. Misschien wel na de moord, maar erg gunstig voor hem zal het niet uitpakken.

Maar wat nu als het DNA-profiel niet van L. is? Dan mag je toch spreken van een doorbraak? Op dat moment is immers aangetoond dat niet alleen de relatie tussen het moordwapen en het slachtoffer ontbreekt, maar ook die tussen het moordwapen en de verdachte. Dat moet dus als de bliksem worden uitgezocht, zou je denken.

Helaas. De advocaat-generaal beveelt de Hoge Raad expliciet aan geen nader onderzoek in te stellen. Een novum zal het namelijk niet opleveren. Voor de redenen verwijst Wortel naar hierboven: het lichaamsmateriaal van Ernest L. zou van het ‘gladde, ondoordringbare’ lemmet kunnen zijn verdwenen, terwijl het lichaamsmateriaal van iemand anders daar *om de een of andere reden* op kan zijn achtergebleven. Maar die iemand anders is dan niet mevrouw Wittenberg.

Je zou bijna wensen dat de advocaat-generaal niet ambtshalve de spectaculaire nieuwe onderzoeksmethoden had laten beproeven. Dit is wel heel frustrerend. Bijna wreed te noemen.

De woorden van professor Tak echoën die middag nog lang door mijn hoofd: ‘Het systeem moet op de helling...’

Rond vier uur diezelfde middag bel ik Jan Boksem. De immer laconieke advocaat noemt het ‘niet zo aardig’ dat Wortel zich zo kritisch over zijn herzieningsverzoek heeft uitgelaten. Maar de jurist ziet ‘interessante aanknopingspunten’. De advocaat-generaal heeft immers gezegd dat hij ‘geen fysicus’ is. Wellicht dat een echte expert kan aantonen dat het onmogelijk is dat het lichaamsmateriaal van het slachtoffer van het mes is afgegleden. Boksem krijgt tot 6 mei de tijd om te reageren. Het klinkt allemaal wat positiever.

’s Avonds om acht uur. Telefoon uit Lelystad.

“Mijnheer De Jong, met Ernest.”

“Verdomme. Hoe gaat het met je?”

“Tja, uh...”

“Ik had niet verwacht dat het zou worden afgewezen.”

“Nee...”

“Er zijn nieuwe aanknopingspunten. Zegt Boksem ook.”

“Pfff...”

“Ken je de zaak Giessen-Nieuwkerk? Begin vorige eeuw. Er waren verschillende herzieningsverzoeken nodig. Maar het lukte uiteindelijk wel.”

“Wat heb ik daar aan? Dan kan het nog jaren duren.”

“Ja, sorry, dat is waar..”

“...”

“Het is een cliché, maar houdt moed. Het is nog niet gedaan.”

“...”

“Ernest?”

“Mijn kaart is bijna op. Ik bel u morgen weer. Ik uh... Goedenavond.”

Nawoord

Niet alleen acteurs en soldaten sterven in het harnas. Op een ochtend in 1925 werd langs de spoorlijn bij Giessen-Nieuwkerk (Zuid-Holland) het lichaam van een seinhuiswachter gevonden. Jacob de Jong lag naast een seinpaal, op ongeveer honderd meter afstand van zijn seinwachtershuisje. Behalve het feit dat hij was vermoord met een ijzeren hamer, tastte de politie in het duister. De seinhuiswachter was een rustige man, die voor zover bekend geen vijanden had. Er werd geen geld vermist. Er waren geen getuigen. Ieder spoor van de dader ontbrak. De brave spoorwegambtenaar leek het slachtoffer van wat we tegenwoordig met die eigenaardige term ‘zinloos geweld’ aanduiden.

Waarschijnlijk zou de moord bij Giessen-Nieuwkerk in de vergetelheid zijn geraakt als niet een eerezuchtige rijksrechercheur, die ook De Jong heette, maar beslist geen familie was, zich op de zaak had gestort. Maandenlang trok deze politieman, die volgens de overlevering ‘begerig naar promotie’ was, door berg en dal op zoek naar schuldigen. Met als enige aangrijpingspunt de hamer, die als bijzonder kenmerk had dat de steel niet van hout, maar van ijzer was.

Overall vroeg hij: ‘Herkent u dit ding?’ En als de mensen van nee knikten, zei hij: “Weet u het zeker?” Maar hoe hij ook zijn best deed, hoeveel mensen hij ook aanklampte, niemand had het gereedschap ooit gezien.

Tot hij stuitte op een ijsventer die meende dat hij de ijzeren hamer ooit had zien liggen bij een zekere familie Kroon in Sliedrecht. Hoewel meneer en

mevrouw Kroon ontkenden dat het ding van hun was, vormde dit het aanknopingspunt waarop De Jong ijverig voortborduurde.

Op de avond van de moord hadden de Kroons een rijkelijk met alcohol besprenkeld verjaardagsfeest gevierd. Daarbij waren ook twee lijnwerkers, de opzichter Teunissen en de arbeider Klunder, aanwezig geweest. Die zouden het vast wel geweest zijn, meende De Jong. Dat de moord vijftien kilometer verderop had plaatsgevonden en niemand zich kon herinneren dat de twee er die avond langer dan tien minuten tussenuit waren gepiept, mocht de pret niet drukken. De Jong sloot meneer en mevrouw Kroon op, speelde het bange echtpaar tegen elkaar uit, waarop die - murw gebeukt door zijn arglistige ondervragingstechnieken - uiteindelijk verklaarden dat Teunissen en Klunder ‘geruime tijd’ het partijtje hadden verlaten.

“Het spel is uit!”, riep De Jong.

De rechtbank in Dordrecht, noch het gerechtshof in Den Haag zag enig probleem. Terwijl de bewijsconstructie toch tamelijk vergezocht was. Teunissen en Klunder zouden met een stuk in hun kraag het verjaarspartijtje hebben verlaten, op een fiets zijn gesprongen – die ze niet hadden - urenlang over ’s heren wegen hebben gereden, daarbij op miraculeuze wijze sloten bedwingend, om vijftien kilometer verderop een seinhuiswachter te vermoorden, die zij nog nooit van hun leven hadden gezien. En om later weer vrolijk de festiviteiten bij de Kroontjes te hervatten.

Na diverse mislukte revisieverzoeken kwam de zaak-Giessen-Nieuwkerk in 1929 aan het rollen. Een jong journalistje van Het Volk (later: Het Vrije Volk) had zich met hart en ziel op de zaak gestort. Hij kreeg zelfs het al jaren met gewetenswroeging kampende echtpaar te Sliedrecht zover dat ze hun kroon(sic!)getuigenis introkken. In revisie sprak het Hof van Amsterdam Teunissen en Klunder vrij.

Sindsdien staat Giessen-Nieuwkerk bekend als het schoolvoorbeeld van een gerechtelijke dwaling.

Elke moordzaak is weer anders, zullen ze wel op de politieacademie leren. Toch zijn er enige interessante parallellen te trekken tussen de zaak Giessen-Nieuwkerk en de Deventer moordzaak - en dan heb ik het niet over het feit dat de naam De Jong is gevallen. De overijverige rechercheurs, het onbrekende motief, het moordwapen waarvan niemand wist of de vermeende dader het in handen had gehad, de bizarre bewijsconstructie - ook waar het de tijdsloop betreft - de falende rechters,

en uiteindelijk dan het herzieningsverzoek dat jaren later volgde. Allemaal elementen die ook in dit boek terugkomen.

Waar de zaak van Teunissen en Klunder bekend staat als de gerechtelijke dwaling van de twintigste eeuw, zou de zaak van Ernest L. die van de eenentwintigste eeuw kunnen worden.

Verschillen zijn er natuurlijk ook. Ten eerste de uitkomst van de zaak, die in het geval van Ernest L. nog hoogst onzeker is. Op het moment van dit schrijven is de herzieningsprocedure in volle gang. Of L. net als zijn illustere voorgangers Teunissen en Klunder wordt vrijgesproken, is de vraag. En al helemaal wanneer. Het valt voor hem te hopen dat één poging voldoende is. Misschien dat het helpt dat mr. G. J. Knoops, de advocaat die ook de Puttense zaak heropend kreeg, zich kort geleden bij het team van advocaat Boksem heeft aangesloten. Bij een gunstige afloop zal L. dan wel op een schadevergoeding van honderdduizenden euro's kunnen rekenen. Nog een verschilletje met die zaak uit de jaren twintig van de vorige eeuw: Teunissen en Klunder kregen respectievelijk 12.000 en 9.000 gulden, hetgeen exact het bedrag was van het loon dat ze in die jaren waren misgelopen.

Een ander onderscheid mag evenmin onvermeld blijven. De moordenaar van de seinhuiswachter werd nooit gevonden, terwijl daar in het geval van de (werkelijke) dader van de moord op mevrouw Wittenberg nog wel kans toe bestaat. Wellicht dat dit boek enige interessante aanknopingspunten voor justitie kan bieden, hoewel er nog genoeg 'door te rechercheren' valt, zoals dat heet.

Want wat heeft politieman Henk R. nu toch allemaal verklaard tegen de recherche IJsselland? Hoe is de bewuste donderdagavond van Michael de J. – van minuut tot minuut, van kroeg tot kroeg - verlopen? Welke geheimen nam dokter Wittenberg mee zijn graf in? Zou bij zijn persoonlijke geschiedenis niet de ontknopning van deze zaak moeten worden gezocht?

Helaas was mijn onderzoek niet toereikend alle vragen te beantwoorden.

In een in 1957 uitgegeven verhalenbundel *Weet je nog wel...* ('een boek vol pluche en plezier') haalt C.H. Geudeker vrolijke herinneringen op aan de zaak Giessen-Nieuwkerk. Ik heb er hierboven rijkelijk uit geput. Geudeker was namelijk het jonge journalistje van Het Volk. Wat begon met het lezen van een kort berichtje over een revisieverzoek leidde tot een bombardement aan geruchtmakende artikelen van zijn hand.

Niet tot vreugde van iedereen op de courant. "Men versleet ze voor een journalistieke canard van de eerste rang en noemde ze een blamage voor onze krant", schrijft Geudeker. "Zelfs mijn hoofdredacteur Ankersmit

sprak meermalen zijn ernstige twijfel over mijn publikaties uit en liet mij niet in het onzekere dat, mochten zij onjuist blijken te zijn, dit het einde van mijn journalistieke carrière zou betekenen.”

En dat is dan nog een verschil met de Deventer moordzaak: de leiding van HP/De Tijd heeft nimmer op mijn ontslag gezinspeeld. Integendeel. De hoofdredactie heeft – al snel overtuigd van de omstreden veroordeling van Ernest L. – mij steeds gesteund en vele kolommen in het blad ingeruimd, waarvan dit boek dan weer een uitvloeisel is. Hoogstens was er wel eens een kunstredacteur die verzuchtte dat ‘dit kleine zaakje’ toch wel erg veel aandacht kreeg.

Extra dank ben ik verschuldigd aan adjunct-hoofdredacteur Gerard Mulder, die een luisterend oor bood, met intelligente suggesties kwam en zelfs eenmaal bereid was letterlijk zijn niet geringe fysiek in de strijd te werpen.

Overigens, nadat Teunissen en Klunder werden vrijgesproken, kreeg Geudeker alsnog veel lof toegezwaaid voor zijn journalistieke werk. “Later, toen alles goed ging, had iedereen het natuurlijk wel geweten, maar zo gaat het altijd...” In alle bescheidenheid voegt hij eraan toe dat niet hij, maar een zekere meneer Stuy die eer toekomt. Deze Baarnse aannemer, de zwager van Teunissen, verzette niet alleen bergen werk, maar gooide er ook duizenden guldens tegenaan om via revisieverzoeken een herziening van het vonnis te krijgen. "Zonder zijn stoere onverzettelikheden en vasthoudendheid zouden Teunissen en Klunder ongetwijfeld hun straf geheel hebben moeten uitzitten, ware het alleen maar omdat zonder hem het revisie-verzoek van mr. Roobol niet zou zijn gedaan”. Aldus C.H. Geudeker.

Hetzelfde kan dan weer gezegd worden van de Deventer moordzaak. Mocht Ernest L. worden vrijgesproken, dan zijn de ware helden in dit epos niet de advocaten die zich voor Ernest L. inspanden, noch de journalisten die ook zo hun steentje bijdroegen, maar ene meneer en mevrouw Waisvisz. Nog steeds kantoorhoudend te Almere-Buiten.

Amsterdam, april 2003